

Zemgale

krusta karu laikā

Tomas Baranauskas

Zemgale
krusta karu laikā

Ex Arte | Vilnius 2022

Pārskatīts

dr. Ernestas Vasiliauskas

dr. Gintautas Zabiela

Dizaineris

Donaldas Andziulis

Maketētāji

Anatolijus Kostrovas, Birutė Vilutienė

Tulkojusi

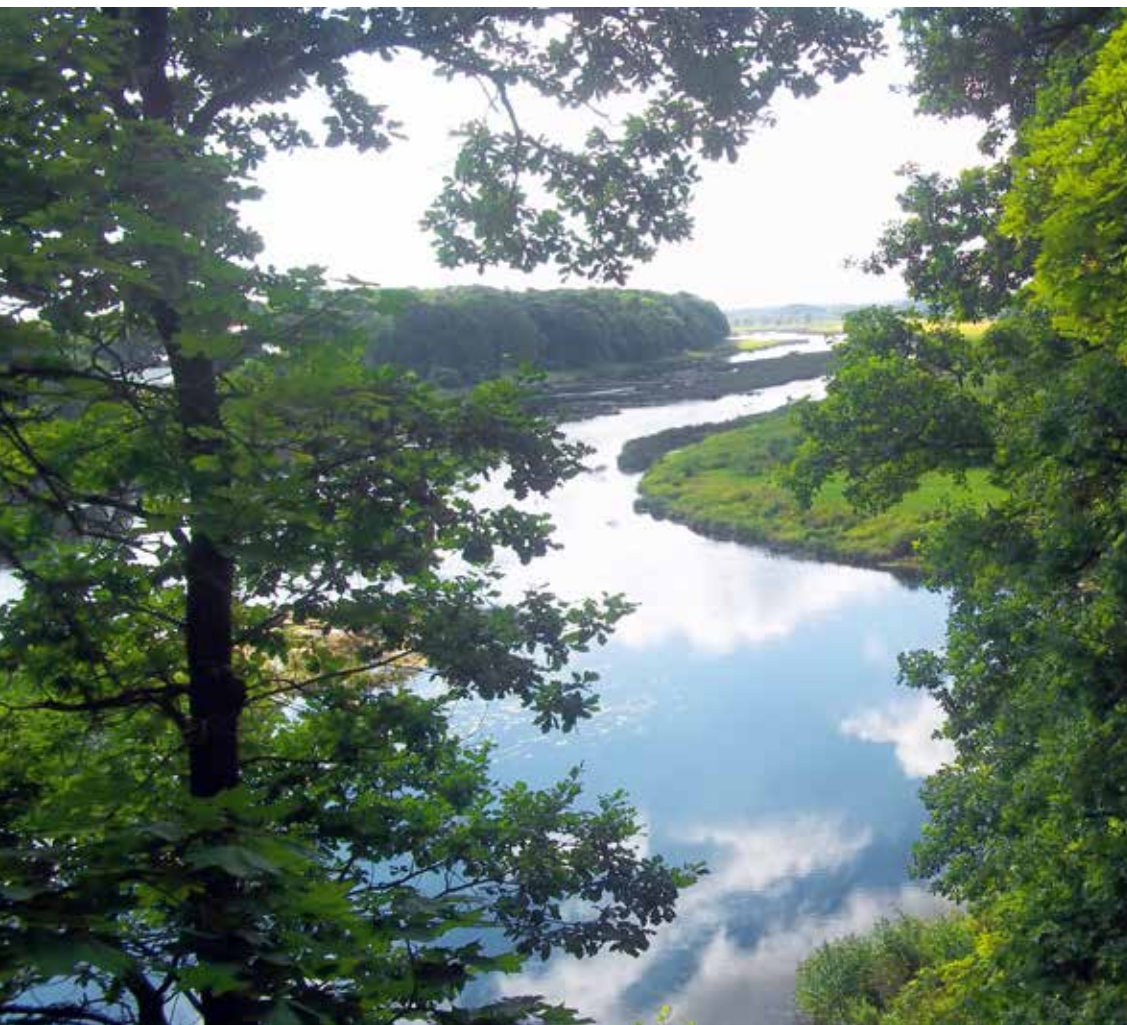
Liesma Sāviča

ISBN XXXXXXXXXXXXXXX

Saturs

Zemgale pirms krusta kariem	5
Rīgas dibināšana – pagrieziena punkts Zemgales vēsturē	13
Rietumzemgales valdnieks Viestards	16
Zemgale vācu jūgā 1251.–1259. gadā	28
Zemgaļu sacelšanās 1259.–1272. gadā	33
Zemgale otro reizi vācu jūgā 1272.–1279. gadā	37
Zemgales karš 1279.–1290. gadā	43
Latvijas – Lietuvas robežas nospraušana	63
Pēcvārds	66
Atsauces	68
Izmantoto avotu un literatūras saraksts	75
Pielikums: Normunds Jērums. Pa krustnešu pēdām Rietumu Zemgales pilskalnos	78

Zemgale pirms krusta kariem

Skats uz Lielupi no Mežotnes pilskalna. Foto: T. Baranauskas

Zemgale ir reģions, kas aptver Viduslietuvas zemienes ziemeļu daļu un Viduslatvijas zemienes dienvidu daļu (Zemgales līdzenumu). Mūsu ēras 1.–2. gadsimtā šo, kā arī citus blakus esošos reģionus, skāra milzīgs rietumbaltu migrācijas vilnis, un šeit sāka dzīvot ciltis, kas pārstāvēja rietumbaltu uzkalniņkapu kultūru.¹ Tad 5. gadsimtā šī kultūra sadalījās zemgaļu, žemaišu, latgaliešu un sēļu kultūrās,² pēc izcelsmes šīs ciltis bija vistuvākās viena otrai. Zemgaļu zemes atradās Mūsas-Lielupes baseinā (viduslaikos Lielupi sauca vienkārši par Zemgaļu upi – *Semgaller Aa*).³

Zemgaļi bija viena no baltu (aistu) ciltīm, kas dzīvoja vistālāk ziemeļaustrumos, iespējams, tādēļ šo zemi nosauca par Zemgali (Žiemgala), kas burtiski nozīmē ziemeļu gals.⁴ Šāds uzskats valda valodnieku vidū, taču ir arī citi skaidrojumi: daži pētnieki (galvenokārt vēsturnieki) uzskata, ka latviešu vārds *Zemgale* ir autentiskāks un cēlies no latviešu vārda *zems* (lietuviski – žemas); tāpēc lietuvieši mēdz lietot vārdu *Žemgala* – burtiski *Zemais gals*.⁵ Visticamāk, ka vārds *Zemgale* ir veidojies arī no vācu vārda *Semgallen*, kas tika lietots vairākus gadsimtus.⁶ Savukārt vārds *Semigallia*, iespējams, ir atvasināts no kādas upes nosaukuma, kuras sakne ir *Žeim*;⁷ vai varbūt no citas upes nosaukuma, kas atrodas Lietuvas austrumos un ko sauc par *Žeimenu* (iespējams, ka agrāk tā bija *Žeimē*).⁸ Taču arheoloģiskie pētījumi vēsta ko citu.

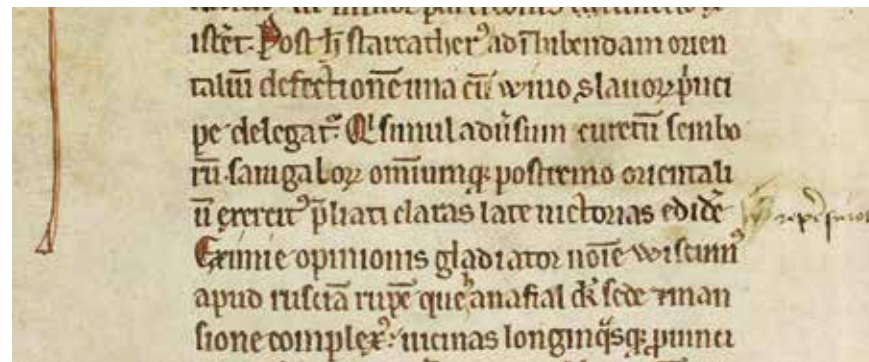
Zemgaļiem bija sava valoda, kura bija cēlusies no tā paša zara, no kura radās mūsdienu latviešu un lietuviešu valoda. Informācija par to ir visai skopa, jo rakstu valodā ir saglabājušies vien daži vietvārdi un personvārdi, iespējams, kaut kas ir sastopams arī latviešu un lietuviešu dialektos, kas izveidojās agrākajā zemgaļu teritorijā. Sākotnēji, pētot

zemgaļu valodas paliekas, tika uzskatīts, ka vairākas tās iezīmes ir raksturīgas mūsdienu latviešu valodai,⁹ taču vēlākie pētījumi pierādīja, ka tā vairāk līdzinājās lietuviešu un prūšu valodai.¹⁰ Lai kā arī būtu, kad 1413. gadā flāmu bruņinieks Žilbērs de Lanuā (Ghillebert de Lannoy) ceļoja pa Kursu, Zemgali un Latgali, viņš skaidri norādīja, ka kuršu, zemgaļu un latviešu valodas ir atšķirīgas.¹¹

Zemgales vēstures sākumposms ir aprakstīts skandināvu sāgās jeb leģendas par vikingu laikmetu (9.–11. gs.). Daudzas no šīm leģendām ir saglabājušās, pateicoties dāņu vēsturniekam Saksim Gramatiķim, kas aktīvi darbojās 13. gadsimtā un zemgaļus dēvēja par helespontiešiem. Vairāki viduslaiku hronisti interpretēja latīņu vārdu *zemgaļi* – *semigalli* – kā *pusgalli*, uzskatot, ka *semi* latīņu valodā ir priedēklis un nozīmē *puse*, bet *galli* ir galli vai gallieši. Galli bija ķeltu ciltis, kas pirms romiešu iekarotāju ierašanās apdzīvoja lielu Eiropas daļu, un 3. gadsimtā pirms mūsu ēras tā dēvētie galli šķērsoja Helespontu un apmetās Mazāzijā, mūsdienās mēs šo vietu pazīstam kā Turciju. Daži 13. gadsimta hronisti, tostarp arī Saksis Gramatiķis, zemgaļus (vai pusgalliešus) asociēja ar galliešiem. Saksis Gramatiķis uzskatīja, ka zemgaļi ir tie paši helespontieši, kas atspoguļo viņa viedokli par zemgaļu izcelsmi.

Stāstot par zemgaļiem-helespontiešiem, Saksis Gramatiķis pieminēja arī vareno gotu karali Ermanariku, kas 4. gadsimta otrajā pusē valdīja Austrumeiropā. Saskaņā ar 6. gadsimta gotu vēsturnieka Jordāna agrākajām liecībām Ermanariks pakļāva baltus ar savu “prātu un drosmi”.¹² Sakša Gramatiķa leģendas versija ir šāda: viņš identificēja baltus ar kuršiem un sambiešiem (kas bija diezgan precīzi) un Ermanarika slepkavībā vainoja helespontiešus (zemgaļus). Tomēr saskaņā ar agrāko Jordāna versiju Ermanariku noslepkavoja mazpazīstama ģermāņu izcelsmes cilts rosomoni, un, visticamāk, to, ka šeit ir iesaistīti zemgaļi, Saksis Gramatiķis ir izgudrojis.¹³

Senākā autentiskā leģenda par helespontiešiem, ko minējis Saksis Gramatiķis, ir saistīta ar leģendāro dāņu vikingu karavadoni Ragnāru Lodbroku, kas dzīvoja 9. gadsimta pirmajā pusē un gāja bojā Parīzes aplenkuma laikā 845. gadā.¹⁴ Saksis Gramatiķis rakstīja, ka pēc ilgām cīņām Ragnārs nogalināja helespontiešu karali Diānu; bet Daksons,

Atsauce uz kuršiem, sembiem un zemgaļiem (*Curetum, Semborum, Samgalorum*), kurus iekaroja Starkads “Dāņu darbos” (*Gesta Danorum*), kuru autors ir Saksis Gramatiķis (*Saxo Grammaticus*) – vienīgā vieta, kur zemgaļi (*Semigallians*) ir minēti savā vārdā: parasti viņus sauca par *Hellespontians*. *Lassen Fragment pergamens* (1275), Dānijas Karaliskā bibliotēka (NKS 570 2°)

viņa dēls un mantinieks, aizbēga pie krievu kņaza, kurš bija viņa tēvocis no mātes puses.¹⁵ Tomēr Ragnārs sakāva gan Daksonu, gan krievu kņazu un piespieda Daksonu padoties. Iespējams, pa ceļam uz Dāniju Ragnārs uzbruka arī kuršiem un sembiem, kas “sveicināja viņu kā uzvarētāju”, jo nevēlējās pieļaut savas zemes izpostīšanu.¹⁶

Vēl viens Sakša Gramatiķa stāsts par cīņām ar helespontiešiem ir saistīts ar karavadoni Hadingu un viņa dēlu Frodi. Hadinga visticamāk bija 850. gados Rietumeiropā pazīstamais vikingu karavadonis Hasteins. Hadinga (vai varbūt Frodi) uzbrukums kuršiem un helespontiešiem, iespējams, ir tas pats dāņu 853. gada uzbrukums, par kuru Rimberts rakstīja *Svētā Anskara dzīvē*. Rimberts rakstīja, ka uzbrukums Kursai bija neveiksmīgs, un dāņi zaudēja daudz zelta, kuru viņi bija nolauņējuši. Kur? To varētu izskaidrot Sakša Gramatiķa stāstījums, proti, Hadinga uzbruka helespontiešiem un aizdedzināja Daugavas pili, kurā valdīja karalis Anduans; viņš sagrāba pili un sagūstīja Anduanu, kas savu dzīvību izpirka ar zeltu. Pētnieki uzskata, ka Daugavas pils atradās Daugmales pilskalna netālu no Daugavas.¹⁷

Ragnārs Lodbroks un viņa dēli – Ivars un Uba – godina elkus. 15. gadsimta miniatūra no Harley kolekcijas Britu bibliotēkā (MS 2278, fol. 39r)

Pēc cīņām, kas norisinājās 9. gadsimta vidū, zemgaļu un skandināvu attiecības kļuva mierīgākas. Skandināviem Daugava bija nozīmīgs tirdzniecības ceļš uz Krievzemi un Konstantinopoli. 10.–11. gadsimtā Daugmales pilsētā bija vērojams uzplaukums, tur atradās varena un stipra pils. Pilskalns ir saglabājies līdz pat mūsdienām, tā plakums ir 3800 m². Tiek uzskatīts, ka tā pakājē atradās 2 ha liela tirdzniecības teritorija, bet Daugavas un Varžupītes satekā atradās osta.¹⁸

Tas bija galvenais tirdzniecības centrs Daugavas lejtecē un visā Zemgalē. Tur tad arī apmetās skandināvi. Hronikā par Dānijas vēsturi *Rīdes annāles* ir pieminētas 10. gadsimtā Prūsijā, Zemgalē un Karēlijā dibinātās Dānijas kolonijas.¹⁹

Jauns attiecību posms zemgaļiem ar skandināviem sākās 11. gadsimtā. Ingvara sāga vēsta, ka Zviedrijas karalis Ūlafs Skotkonungs nosūtīja savu dēlu Ānundu un sāgas varoni Ingvaru pie zemgaļiem (*Seimgaler*) pēc mesliem Zviedrijai.²⁰ Šis stāsts nav īsti precīzs, jo sāgā teikts, ka 1041. gadā, ceļojot uz austrumu zemēm, Ingvars nomiris, tad viņam bijuši 25 gadi, kas nozīmētu, ka viņš būtu dzimis 1016. gadā un nebūtu varējis piedalīties karagājienos Ūlafa valdīšanas laikā (ap 1021.–1022. gadu). Visticamāk, ka Ingvars piedalījās paša Zviedrijas karaļa Ānunda Jākoba, Ūlafa dēla un mantinieka, karagājienā, kas notika ap 1035. gadu. Tuvojoties zviedru karaspēkam, zemgaļi sasauca sapulci, lai izlemtu, ko darīt – maksāt vai nemaksāt meslus. Ingvara daiļrunība pārliecināja zemgaļu vadoni un citus virsaišus piekāpties un labprātīgi maksāt Zviedrijai meslus. Tikai trīs zemgaļu virsaiši nepiekrita un pulcināja karaspēku, lai cīnītos ar zviedriem, taču viņi tika sakauti.

Tas bija nozīmīgs pagrieziena punkts zemgaļu dzīvē, jo šajā laikā izveidojās pastāvīgas tirdzniecības attiecības ar Zviedriju. Par to liecina 11. gadsimta rúnakmeņi, kas izvietoti tirgotāju piemiņai: proti, Tornsteinam Grēnštā, Svenam Mērvallā un Audaram Gekstenā. Zināma arī Sigtunā atrasta vara kastīte, kurā tika glabāti sviri – uz kastītes ir rūnu uzraksts, ka sviri ir saņemti no kāda zemgaļu vīrieša (*simskum mani*). Visprecīzākais Zemgales nosaukums atrodams uz Mērvalas rúnakmens: ḡṡṡṡṡ – Simkala, kuru iespējams izrunāja – *Sæimgala*, citiem rūnu akmeņiem ir tikai hipotētiska atsaucē uz zemgaļiem. Ja šie uzraksti ir interpretēti precīzi, tad var teikt, ka nevienai citai baltu ciltij nav bijušas tik ciešas tirdzniecības saites ar Zviedriju kā zemgaļiem.²¹

12. gadsimta sākumā arī Kijevas Krievzemes kņazi mēģināja pakļaut baltu ciltis: ne tikai zemgaļi, bet arī lietuvieši, latgalieši, livi un pat kur-

Mērvalas rúnakmens ar rūnu uzrakstu "Sigrida cēla šo akmeni par piemiņu savam vīram Svenam. Viņš bieži burāja uz *Semgallien* (Zemgale) ar dārgu kuģi apkārt *Dómisnes* (Kolkasragam)." Foto: Bengts A. Lundbergs (*Bengt A. Lundberg*), 1985, CC BY Riksantikvarieämbetet

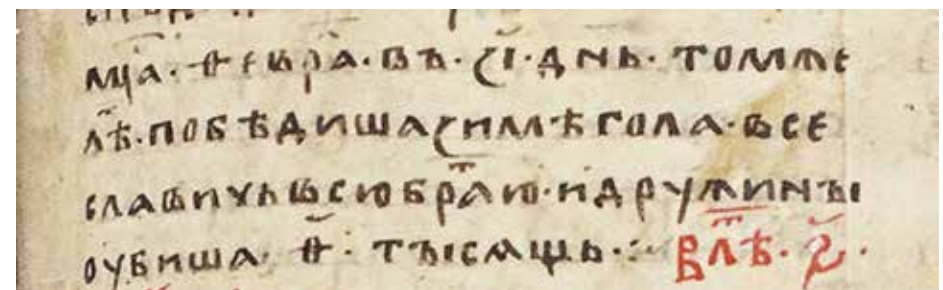
“Pagājušo gadu vēstures” hronika par cīņu starp Polockas princi un zemgaļiem 1107. gadā. Ilustrēts rokraksts Radzivila kodeksā (*Radziwiłł Codex*) (15. gadsimts), Krievijas Nacionālā bibliotēka

Sigtunas svaru kārba ar rūnu uzrakstu. Papīra ilustrācija, autors: Otto fon Frisens (*Otto von Friesen*), 1912

ši tika minēti starp tiem, kas maksāja Krievzemei nodevas.²² Nodevu maksāšanas kārtību pārraudzīja Polockas kņazi no Vseslava dzimtas. 1107. gada sākumā viņi mobilizēja milzīgu armiju un iebruka Zemgalē, taču cieta smagu sakāvi, viņu karaspēks tika iznīcināts un, kā norāda Kijevas hronists Nestors, tika nogalināti ap 9000 vīru.²³

Nav zināms, vai Polockas kņazi pēc tam mēģināja pakļaut zemgaļus, taču ir zināms, ka viņi kontrolēja lībiešu zemi uz ziemeļiem no Daugavas līdz pat 1180.-tajiem gadiem. Daugmale atradās Daugavas dienvidu krastā, kas bija tiešā Polockas vasaļu tuvumā, taču zemgaļi nevēlējās viņiem pakļauties. Tas apgrūtināja tirdzniecību pa Daugavu, tādēļ Daugmale 12. gadsimtā piedzīvoja lielu panikumu.²⁴

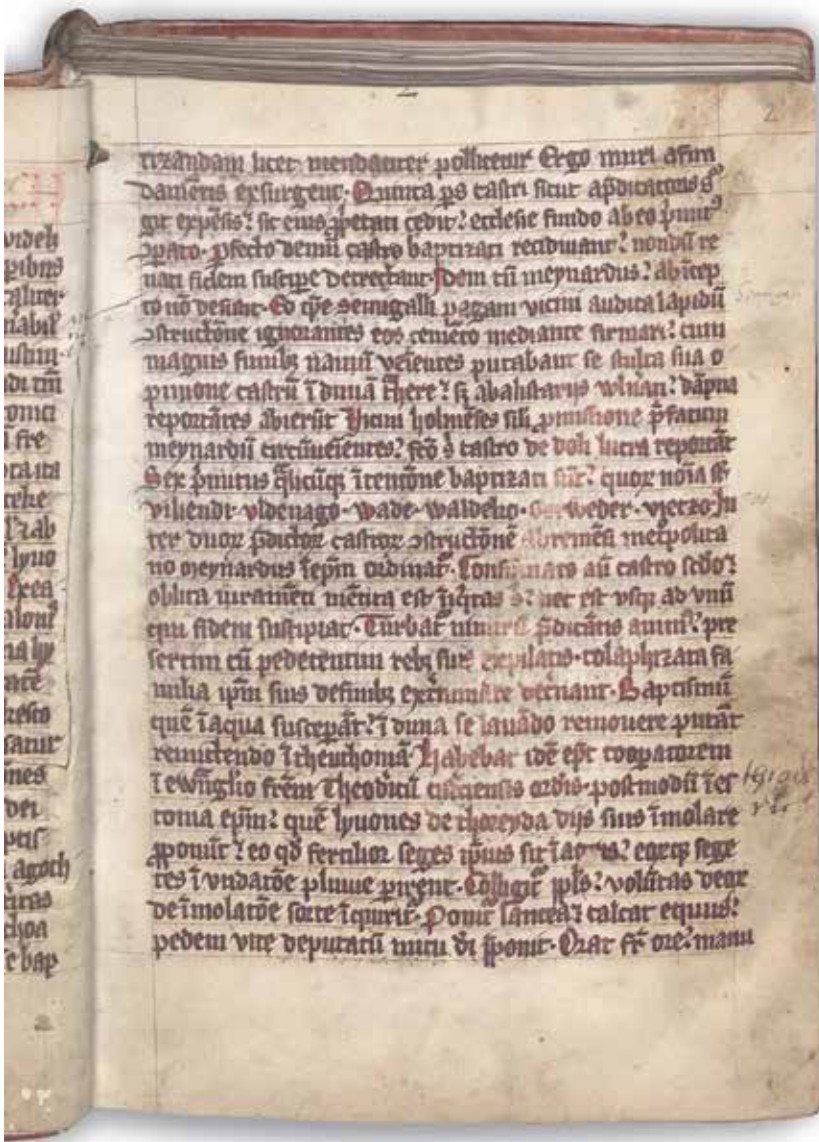
“Pagājušo gadu vēstures” hronika par cīņu starp Polockas princi un zemgaļiem 1107. gadā. Laurentija hronikas rokraksts (1377), Krievijas Nacionālā bibliotēka (F.n.IV.2. F. 550, inv. 219, lap. 95)

Rīgas dibināšana – pagrieziens punkts Zemgales vēsturē

Kad 1180. gadā Daugavas lejtecē ieradās vācu tirgotāji, zemgaļu tirdzniecība pavisam apsīka. Kopā ar vāciešiem atbrauca arī misionārs Meinards, 1184. gadā viņš saņēma atļauju no Polockas kņaza Vladimira un uzcēla pirmo katoļu baznīcu pie Ikšķiles, kurā kristīja pirmos libiešus.

Nākamgad, pēc postošā lietuviešu uzbrukuma, Meinards apsolīja Ikšķilē dzīvojošiem līviem uzbūvēt mūra pili, ja vien viņi pieņemšot kristietību. Neilgi pēc tam arī līvu cilts no Salaspils pievērsās kristietībai, un arī viņi tika pie mūra pils. Lai uzbūvētu šīs pils, Meinards aicināja palīgā mūrniekus no Gotlandes, un pirmo reizi šeit tika būvētas mūra pils. Kristīgās ciltis tagad bija drošība, jo tās sargāja varenas pils. Šajā laikā Meinards ieguva bīskapa titulu, un 1186. gadā Brēmenes metroloplīts Hartvigs II iesvētīja viņu par Ikšķiles bīskapu.²⁵ (Pāvests Klements III izsniedza savu galīgo apstiprinājumu 1188. gada 1. oktobrī).²⁶ Visi šie notikumi risinājās zemgaļu Daugmales apkaimē – tieši pāri Daugavai.

Jau no paša sākuma šajā vācu kontrolētā teritorijā apgrozījās vācu tirgotāji, viņi aktīvi tirgojās šajā apkaimē un ierobežoja zemgaļu tirdzniecības iespējas. Tātad zemgaļi mēģināja pretoties. Tūlīt pēc Ikšķiles pils uzcelšanas zemgaļi tai uzbruka, taču neveiksmīgi. Vēlāk vācieši stāstīja, ka zemgaļi, nesaprotot, ka laukakmeņi pils sienās ir cementēti ar kaļķu javu, mēģināja ar virvēm tos ievilkāt Daugavā.²⁷ Tomēr šādi stāsti kļūst par vairākiem uzbrukumiem pilīm²⁸ – piemēram, stāsts par

Vecākais Indriķa hronikas rokraksts Latvijā – lapa no Zamoyska kodeksa (*Zamoyski Codex*) (14. gadsimta sākumā), kas stāsta, kā zemgaļi centušies iznīcināt Ikšķiles pili (*Biblioteka Narodowa, Biblioteka Ordynacji Zamojskiej w Warszawie, Rps BOZ 25, lap. 1v*)

12. gadsimta Ikšķiles baznīcas drupas, foto no *Wikipedia.org*

kuršiem, kuri it kā mēģinājuši līdzīgā veidā sagraut Ārensburgas (Kuresāres) mūra pili Sāmsalā.²⁹

Pirmajiem diviem Ikšķiles bīskapiem – Meinardam un Bertoldam, bija grūti pārņemt varu savā bīskapijā, jo līvi viņiem visu laiku pretojās. 1198. gadā bīskapam Bertoldam izdevās iekļūt savā bīskapijā tikai ar armijas palīdzību, taču viņš gāja bojā kaujā. Tomēr 1200. gadā trešajam bīskapam Albertam, kas bija Livonijā ieradies ar jaunu karaspēku, izde-

vās pārņemt valsts kontroli savās rokās. Viņš izmantoja brutālu spēku un lielāko daļu laika pavadīja Vācijā, vervējot karavīrus krusta kariem.

Tūlīt pēc savas ierašanās Livonijā Alberts uzsāka reformas. Pirmkārt, viņš nolēma dibināt vācu pilsētu Rīgu un piespieda lībiešus piešķirt viņam zemi pilsētas būvniecībai. Bīskaps Alberts par savu galveno palīgu izvēlējās tikpat kaujinieciski noskaņoto misionāru Teoderihu no Turaidas un nosūtīja viņu pie pāvesta Inocenta III ar lūgumu organizēt krusta karu pret Daugavas krastos dzīvošajiem pagāniem un aizliegt tirdzniecību Zemgales ostā pie Lielupes ietekas.³⁰

Pāvests lūgumu izpildīja.³¹ 1201. gadā bīskaps Alberts atgriezās ar jaunu krustnešu armiju un nodibināja Rīgu, viņš pārcēla uz šejieni savu diecēzes centru. 1202. gadā Teoderihs no Turaidas, kas bija Dunamundes (Daugavgrīvas) Cisterciešu ordeņa klostera abats, cīņai ar pagāniem nodibināja Zobenbrāļu militāro ordeni.³²

Rīgas Bīskapa Alberta zīmogs 1225
(*Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Zb. dok. perg. nr. 4493*)

Rietumzemgales valdnieks Viestards

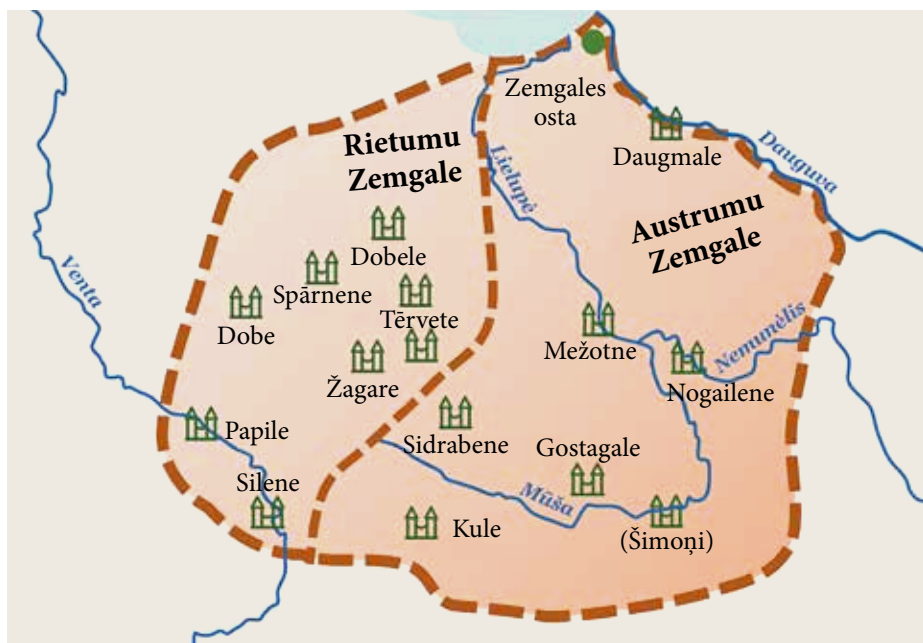
Pēc tam, kad zemgaļiem bija jāatstāj vieta pie Daugavas, kā arī viņiem tika liegta iespēja izmantot savu ostu tirdzniecības vajadzībām, viņi saprata, ka nespēj cīnīties ar tik lielu pretspēku. Zemgaļi sāka apsvērt domu par miera noslēgšanu ar Livonijas vāciešiem. Šādu lēmumu vēl vairāk pastiprināja tas, ka jaunizveidotā Lietuvas valsts centās viņus arvien vairāk kontrolēt. Tad 1201.–1202. gada ziemā lietuvieši grasījās uzbrukt zemgaļiem, tā kā lietuvieši bija noslē-

Viestards. Artūra Slapša (Artūras Slapšys) glezna

Žvelgaitis. Artūra Slapša (Artūras Slapšys) glezna

Zemgale ap 1200. Foto: T. Baranauskas

guši īstermiņa pamieru ar Rīgu, viņi mēģināja iebrukt Zemgalē no Daugavas puses, taču viņu karagājienu pārtrauca Polockas kņaza Vladimira iebrukšana Lietuvā.³³

Tajā laikā Tērvetē veidojās zemgaļu politiskais centrs. Tērvetes vadonis Viestards apvienoja Rietumzemgali un kļuva par 13. gadsimta pirmās puses varenāko zemgaļu vadoni. Sākotnēji viņš nolēma pievērsties cīņai ar Lietuvu un tāpēc nodibināja draudzīgas attiecības ar Rīgas vācu koloniju. 1202. gadā zemgaļi pēdējo reizi uzbruka Holmes (Mārtiņsalas) pilij un, cietuši sakāvi, noslēdza miera un sadraudzības līgumu ar Rīgu.³⁴ Neskatoties uz to, šī “draudzība” bija ļoti nevienlīdzīga, jo lēmums par zemgaļu ostas blokādi palika spēkā un Rīgas vācieši pat pielietoja militāru spēku pret tirgotājiem, kuri 1203. gadā mēģināja pārkāpt tirdzniecības aizliegumu.³⁵

Karš, ko Viestards veda ar Lietuvu, ilga astoņus gadus (1201–1208). Dramatiskākā šī kara epizode bija 1205. gada martā, kad Viestards pierunāja Rīgas vāciešus apvienoties un uzbrukt Lietuvas armijai, kura

atgriezās no uzbrukuma Igaunņu zemēm.

Lietuvieši karagājienam uz Igauniju sapulcināja gandrīz 2000 vīru lielu karaspēku. Dodoties garām Rīgai, Žvelgaitis (Svelgats) ar dažiem saviem pavadoņiem apciemoja Rīgu, kur viņus laipni sagaidīja. Pēc Latviešu Indriķa teiktā, Žvelgaitis bijis bagāts un ietekmīgs cilvēks, viņš esot lielījies saviem draugiem, ka mājupceļā no Igaunijas nopostīs Rīgu.

Tad lietuvieši devās tālāk uz Igauniju, bet valdnieks Viestards pierunāja rīdziniekus un Zobenbrāļu ordeni sarīkot lietuviešiem slazdu un uzbrukt viņiem, kad viņi atgriezīsies no sirojuma pa Igauniju. Tā arī notika: apvienotais vācu un zemgaļu karaspēks uzbruka lietuviešiem un sakāva viņus pie Ropažiem. Žvelgaitis tika atrasts kamanās, kur Rīgas bīskapa kareivis Teoderihs Šillings nodūra viņu ar šķēpu. Pēc tam zemgaļi nocirta viņam galvu un aizveda to uz Zemgali.³⁶ Ropažu kauja bija pirmā lielākā sakāve, kuru lietuvieši cieta Livonijā.³⁷

Viestarda mēģinājumus saglabāt aliansi ar Rīgu pierāda arī fakts, ka 1206. gadā viņš ar 3000 lielu zem-

Zemgaļu karotājs. Rekonstrukcija, Ģ. Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejs. Foto: T. Baranauskas

gaļu karaspēku devās palīgā Rīgas vāciešiem apspiest dumpīgos Turaidas libiešus.³⁸

Par to Viestards cerēja uz vāciešu palīdzību cīņās ar lietuviešiem. 1208. gada februārī, gribēdams atriebties lietuviešiem par uzbrukumiem Zemgalei, viņš aicināja Rīgas vāciešus un Zobenbrāļu ordeni organizēt kopīgu karagājienu uz Lietuvu, bet tur viņi cieta smagu sakāvi. Pēc tam arī lietuvieši tika sakauti, kad devās atbildes uzbrukumā Zemgalei.³⁹ Sadarbība ar vāciešiem nebija tāda, kā Viestards bija cerējis, arī vācieši nebija apmierināti un nolēma “nekad necinīties ar vienu pagānu pret otru”.⁴⁰ Turklāt vācu ekspansija sāka apdraudēt arī zemgaļus. Vēl 1208.gadā Rīgas bīskapa un Zobenbrāļu ordeņa karaspēks ieņēma Sēlpili (Sēļu pili)⁴¹ un devās tālāk uz dienvidiem no Daugavas – tās bija zemes, kuras līdz šim viņi nebija aiztikuši. Tātad pēc nemierīgajiem 1208. gada. notikumiem Viestarda un rīdzinieku draudzība izjuka. Kopš tā laika arī nav ziņu par karadarbību starp Lietuvu un Zemgali.

Pirmās liecības par to, ka zemgaļi un lietuvieši gatavojās veidot aliansi, parādījās 1210. gada vasarā, kad tika izveidota kuršu un libiešu savienība pret Rīgas vāciešiem. Tiesa, pēc alianses izveidošanas karagājienos devās tikai kurši un lietuvieši: kurši uzbruka Rīgai un lietuvieši mēģināja ielenkt Kokneses pili (Kukenois), bet abi uzbrukumi bija neveiksmīgi.⁴² Ko darīja zemgaļi, nav zināms.

Pagrieziena punkts zemgaļu un lietuviešu attiecībās bija 1219. gads. 1218. gadā bīskaps Alberts iecēla abatu Bernhardu no Lipes par pirmo Sēlijas bīskapu (1218–1224) un tas radīja tiešus vācu ekspansijas draudus Zemgalei.⁴³ Tajā laikā pie varas Lietuvā nesen bija nācis kunigaitis Živinbuds, kurš vienojās par ilgtermiņa mieru ar Viestardu. Kad 1218.–1219. gada ziemā lietuvieši devās karagājiena uz Igauniju, Viestards atļāva viņiem šķērsot Zemgali.⁴⁴

Pa to laiku Rīgas bīskaps Alberts sāka uzbrukumu zemgaļiem. 1219. gada vasarā zemgaļi, kas dzīvoja Mežotnē, padevās un pārgāja kristietībā, lūdzot viņus pasargāt no lietuviešiem un Viestardam uzticīgajiem zemgaļiem. Bīskaps Alberts ieradās Mežotnē ar krustnešu armiju un Saksijas hercogu Albertu no Anhaltes, nokristīja trīs simti zemgaļu ģimeņu un atstāja pili savu karaspēku.⁴⁵ Pili bija piešķirta vieta, kur

Zemgaļu sieviete pie Mežotnes pils. Autors: Cao Viets Ngujens (*Cao Viet Nguyen*),
© Rundāles novada dome

Mežotnes aplenkums. Autors: Cao Viets Ngujens (*Cao Viet Nguyen*),
© Rundāles novada dome

Sēlijas un Zemgales bīskaps Bernhards varēja būvēt katedrāles baznīcu. Visticamāk, tieši šajā laikā bīskaps Alberts iezīmēja Sēlijas un Zemgales diecēzes robežas, kuras pāvests Honorijs III apstiprināja 1219. gada 25. oktobrī.⁴⁶

Uzzinājis par Mežotnes nodošanu Rīgas bīskapam, un tās pievēršanos kristietībai, Viestards mobilizēja savu karaspēku un uzbruka pilij, taču viņam neizdevās pili ieņemt. Tad Viestards bloķēja Lielupi, tādējādi liedzot Mežotnei saņemt palīdzību no Rīgas. Vācieši bija spiesti atkāpties, savukārt Mežotnes zemgaļi atteicās no kristietības un padevās Viestardam. Tad Viestarda vadībā zemgaļi apvienojās ar lietuviešiem un kuršiem un uzbruka Livonijai – Holmes pils apkārtnē.⁴⁷

1220. gada februārī krustnešu karaspēks, kuru vadīja Rīgas bīskaps Alberts, Zobenbrāļu ordeņa mestrs Folkvīns un Saksijas Hercogs Al-

berts, otro reizi uzbruka Mežotnei un aplenca to. Viestards mēģināja palīdzēt aplenktajiem pils aizstāvjiem un atveda palīgā lietuviešus, taču viņi atteicās iesaistīties cīņā, jo nevēlējās lauzt miera līgumu ar Livoniju. Pēc neatlaidīgām cīņām Mežotne tika ieņemta un nodedzināta. Tās iedzīvotāji atkal tika pievērsti kristietībai.⁴⁸

Sēlijas un Zemgales bīskaps Bernhards no Līpēs sāka veidot baznīcas organizāciju un izvērta misionāru darbību, iesaistot arī cisterciešu mūkus.⁴⁹ Tomēr misionārus kavēja zemgaļu pretestība, ko izraisīja zobenbrāļu zvērības: viņi laupīja zemgaļu īpašumus un veica citas vardarbības. Bez tam zobenbrāļi mēģināja sagrābt arī paša bīskapa Bernharda zemes un īpašumus. Viņš bija spiests vērsties pie pāvesta Honorija III, kurš ar savu 1222. gada 2. februāra bullu⁵⁰ pilnvaroja Bernhardu iemērot pret zobenbrāļiem baznīcas sodu.

Šādos apstākļos, neskatoties uz neveiksmīgo 1220. gada sadarbības mēģinājumu, zemgaļi joprojām centās izveidot aliansi ar Lietuvu. 1225. gadā pāvesta legāts Vilhelms no Modenas ieradās Livonijā. Viestards piekrita tikt ar viņu, taču atteicās kristīties. Viņš tikai piekrita pieņemt legāta iecelto sludinātāju un apsvērt iespēju pāriet kristietībā kaut kad nākotnē.⁵¹

Viestards tā arī vairs neatjaunoja savienību ar Rīgas bīskapu vai Zobenbrāļu ordeni. Viņu joprojām uztrauca Mežotnes zaudēšana. Tikmēr pēc Sēlijas un Zemgales bīskapa Bernharda nāves viņa pēctecis Lamberts (1224–1230) saņēma no pāvesta atkārtotu savas bīskapijas robežu apstiprinājumu⁵² un censtās iegūt kontroli pār zemi. 1226. gada 21. martā Rīgas bīskaps Alberts, paužot legāta Modenas Vilhelma gribu, un ar viņa atļauju paziņoja, ka “bīskapam Lambertam, labprātīgi atdodot Sēliju, tiks piešķirta visa Zemgale ar visiem tās īpašumiem, bet bīskaps turpinās saņemt ienākumus no Sēlijas līdz brīdim, kad viņš būs ieguvis attiecīgos īpašumus Zemgalē”.⁵³ Tas nozīmēja, ka Lamberts koncentrēja visus spēkus Zemgales iekarošanai un ka par viņa tiešo mērķi kļuva Rietumzemgale, kur joprojām valdīja Viestards. Taču uzbrukums Viestarda zemēm radīja nesaskaņas starp bīskapu Lambertu un zobenbrāļiem. Strīda karstumā Lamberts atsevišķus brāļus un pat visu Ordeni vairākas reizes izslēdza no baznīcas, un Ordenis bija spiests lūgt aizbildniecību Rīgas bīskapam Albertam.⁵⁴

1228. gadā Rīgā pulcējās krustnešu karaspēks, un tā bija lielāka nekā jebkad agrāk.⁵⁵ Redzot pieaugošos uzbrukuma draudus, Viestards apvienojās ar kuršiem un uzbruka pirmais. 1228. gada 20. augustā zem-

Sēlijas un Zemgales bīskapa Lamberta zīmogs (*Toll R. Siegel und Münzen....* Reval, 1887, lent. 45:a)

Zobenbrāļu ordeņa zīmogs (Latvijas Nacionālais arhīvs – Latvijas valsts vēstures arhīvs, f. 8, apr. 3, kaps. a, nr. 20)

gaļi un kurši izpostīja netālu no Rīgas esošo Daugavgrīvas cisterciešu klosteri un nogalināja klosterī dzīvojošos mūkus.⁵⁶

Atbildot uz šo uzbrukumu, mestrs Folkvins ar zobenbrāļiem un krusta karotājiem iebruka Viestarda zemēs, nonākot līdz viņa pilij (visticamāk, Tērvetē).⁵⁷ Viestards ar saviem karotājiem stājās pretī iebrucējiem un cīnījās ar viņiem klajā laukā. Kaujā krita 1600 zemgaļi, un viņu karaspēks bija spiests atkāpties. Mestrs Folkvins vēl trīs nedēļas vajāja zemgaļus, laupot un paņēmot gūstā daudz cilvēku.⁵⁸

Tajā laikā bīskaps Lamberts atradās Vācijā, kur meklēja atbalstu, lai pievērstu zemgaļus kristietībai⁵⁹,

taču par viņa turpmāko likteni ziņu nav. Visticamāk, viņš atgriezās Zemgalē un noslēdza mieru ar Zobenbrāļu ordeni, piekāpjoties tā prasībām par īpašumu sadali.⁶⁰ Jebkurā gadījumā galu galā viņš bija spiests atkāpties no amata⁶¹ un Zobenbrāļu ordenis pārņēma iniciatīvu, turpinot militāro darbību un zemgaļu pievēršanu kristietībai.

Nākamajā gadā pēc mestra Folkvina uzbrukuma Viestards atriebās, proti, 1229. gadā viņš iebruka Livonijas teritorijā, uzbrūkot Ašeradenas (Aizkraukles) pils apkārtnē. Diemžēl, atgriežoties no sirojuma, zemgaļus pārsteidza Aizkraukles ordeņpils komtura Markvarta no Burbahas karaspēks. Zobenbrāļi uzbruka zemgaļu nometnei, nogalinot piecus simtus karavīru. Viestards bēga, turot rokās vien degošu nūju. Markvarts mēģināja viņu notvert, bet varenajam Viestardam izdevās viņu atvairīt – viņš ar nūju trāpīja Markvartam pa seju, izsītot zobus. Aizkraukles pils komturs palika bez zobiem, toties Viestardam izdevās izglābties.⁶² Viņš aizbēga un paslēpās savā pilī. Tātad, šī kauja ir notikusi kaut kur Viestar-

da pārvaldītās teritorijas nomalē, jo viņa pils atradās netālu (iespējams, tas bija Dobelē).

Vēstures avoti nesniedz vairāk informācijas par Viestardu. Daži vēsturnieki uzskata, ka viņš miris īsi pēc šiem notikumiem. Taču, ņemot vērā, ka Viestards bijis spēcīgs un veselīgs vīrs, kā to pierāda viņa pēdējā cīņa, viņš varēja nodzīvot pat līdz Saules kaujai (kas notika 1236. gadā).⁶³ No otras puses, pat ja viņš izdzīvoja pēc šiem notikumiem, viņa valdīšanai pienāca beigas, jo neilgi pēc tam zobenbrāļi iekaroja visu Zemgali. Vēstures avoti nesniedz sīkākas ziņas par šiem traģiskajiem notikumiem, taču iespējams, ka Viestards gāja bojā šajās kaujās.

Visticamāk, ka Rietumzemgale padevās Livonijas ordenim 1230. gada vasarā⁶⁴. Ziemeļkurzeme to izdarīja aptuveni tajā pašā laikā.⁶⁵ Šķiet, ka lietuvieši mēģināja palīdzēt zemgaļiem un kuršiem, kuri bija kļuvuši par Zobenbrāļu ordeņa mērķi, taču paši piedzīvoja uzbrukumu un cieta sakāvi, kad mestrs Folkvins iebruka Nalsenē 1229. vai 1230. gadā.⁶⁶

1231. gada 9. augustā Livonijas ordenis sadalīja iekarotās Rietumzemgales un Ziemeļkurzemes zemes – vienu trešdaļu šo zemju Rīgas bīskaps Nikolajs piešķīra rīdziniekiem (otra trešdaļa bija jāpiešķir zobenbrāļiem⁶⁷). Austrumzemgale ar centru Mežotnē, ko dēvēja par Upmali (upes zemi), un kas tika piešķirta Zemgales bīskapam⁶⁸, šajā laikā netika sadalīta. Neilgi pēc tam rīdzinieki un Rīgas tirgotāji sāka strīdēties par jauniegūtajām zemēm, un 1232. gada 16. februārī bīskaps Nikolajs nolēma trešdaļu Zemgales piešķirt vienīgi Rīgas tirgotājiem, rīdziniekiem kā atlīdzību piešķirot kuršu zemes.⁶⁹

Zemgales bīskaps Lamberts, kurš jau bija atkāpies no amata, šajā laikposmā Zemgales sadalīšanā nepiedalījās. Tomēr negaidīti parādījās jauns Zemgales bīskaps, kura darbība satricināja visu Livoniju. Šis bīskaps bija cisterciešu mūks Balduīns no Alnas, kas atrodas mūsdienu Beļģijā. Viņš ieradās Livonijā 1230. gadā kā pāvesta vicelegāts, kuram bija uzdots izlemt, kas kļūs par Rīgas bīskapa Alberta pēcteci pēc viņa nāves (Balduīns nolēma, ka tas būs Nikolajs).

Tomēr Balduīns neaprobežojās vienīgi ar šo uzdevumu un sāka ieviest Livonijā savu varu. Viņš pārrakstīja līgumus ar nesen pakļauta-

Sāremā, Kursas un Zemgales dalīšana starp Rīgas bīskapu Nikolaju un Rīgas pilsoņiem 1231. gada 9. augustā (Latvijas Nacionālais arhīvs – Latvijas valsts vēstures arhīvs, f. 8, apr. 3a, lieta nr. 21)

jiem kuršiem, kuriem tagad bija tiesības pāriet kristietībā, paliekot politiski neatkarīgiem no Rīgas.⁷⁰ Balduīns uzskatīja, ka ir vienīgais, kurš ir tiesīgs valdīt šajās zemēs. 1231. gadā viņš devās pie pāvesta Gregora IX, lai iegūtu papildu pilnvaras un apstiprinājumu saviem līgumiem ar kuršiem.

Pāvests atbalstīja Balduīna centienus. 1232. gada 29. janvārī viņš iecēla Balduīnu par Zemgales bīskapu un pāvesta legātu Livonijā, Gotlandē, Somijā, Igaunijā, Zemgalē, Kursā un citās zemēs, kas nesen bija pārgājušas kristietībā.⁷¹ Neilgi pēc tam pāvests viņam piešķīra vēl lielākas pilnvaras, proti, pārvaldīt visu Kursu⁷², pārņemt valdījumā nesen kristietībā pārgājušās Livonijas un Igaunijas zemes, kur nebija noteiktas bīskapiju robežas,⁷³ pieskatīt Rēveles, Virijas un citas bīskapijas Livonijā, Somijā

un Igaunijā līdz brīdim, kad to pārvaldīšanai tiks iecelti bīskapi,⁷⁴ kā arī neļaut kristiešiem noslēgt mieru vai pamieru ar pagāniem vai rutēniem.⁷⁵ Pāvests pavēlēja Rīgas baznīcai, tās pilsoņiem un Zobenbrāļu ordenim atdot Zemgali Balduīnam, kā arī nodot viņam visas zemes, ko viņi bija saņēmuši no bīskapa Lamberta.⁷⁶ Visbeidzot, pāvests pat pilnvaroja Balduīnu sodīt Rīgas bīskapu Nikolaju par nepienācīgu savu pienākumu pildīšanu.⁷⁷

Varētu pieņemt, ka saņemot šādas pilnvaras, Balduīnam bija jāklūst par ietekmīgāko cilvēku Livonijā, taču tā tas vis nebija. Balduīns arī saprata, ka viņam ir dotas pārāk lielas tiesības, kuras viņš var īstenot, vienīgi pielietojot spēku. Tāpēc pirms došanās atpakaļ uz Livoniju viņš Vācijā savervēja karaspēku, ko vadīja krusta karā pret pašu Zobenbrāļu ordeni! Balduīns ieradās Livonijā 1233. gada jūlijā un neilgi pēc tam mēģināja sagrābt Rēveli (Tallinu). Tomēr zobenbrāļiem izdevās atvairīt viņu uzbrukumu.⁷⁸

Tajā pašā laikā zobenbrāļi sūtīja savus sūtņus pie pāvesta Gregora IX, pārliecinot viņu atņemt Balduīnam legāta pilnvaras, ko pāvests arī izdarīja 1234. gada 9. februārī. To uzzinājis, Balduīns steidzās nosūtīt pāvestam vēstuli ar sūdzībām par Rīgas bīskapu Nikolaju, Zobenbrāļu ordeni un Rīgas pilsētu. Saņēmis Balduīna vēstuli ar garo apsūdzību sarakstu, pāvests Gregorijs IX aicināja apsūdzētos atbildēt uz apsūdzībām kūrījā 1234. gada 20. novembrī. Balduīns formāli skaitījās Zemgales bīskaps līdz pat 1236. gadam, kad zaudēja strīdu kūrījā un bija spiests atkāpties no amata.⁷⁹

Zemgales bīskapa Balduīna no Almas zīmogs (*Toll R. Siegel und Münzen....* Reval, 1887, lent. 45:b)

Saules kauja. Artūra Slapša (*Artūras Slapšys*) glezna

Vācu valdīšana Zemgalē neturpinājās ilgi. 1236. gada 22. septembrī lietuvieši Saules kaujā izcīnīja pārliecinošu uzvaru pret zobenbrāļiem, un zemgaļi no jauna pievienojās lietuviešiem, izkaudami tos zobenbrāļus, kuriem izdevās aizbēgt no cīņas lauka.⁸⁰ Zobenbrāļu ordenis šajā kaujā zaudēja lielāko daļu savu biedru un nonāca uz iziršanas robežas, tāpēc 1237. gadā tas pievienojās daudz varenākajam Vācu ordenim. Pēc Saules kaujas gandrīz visa Zemgale (izņemot vienīgi Rīgai⁸¹ un Daugavai piegulošās zemes) un Kursas (izņemot Vanemu) atbrīvojās no vācu varas un izveidoja savienību ar Lietuvu, kas izrādījās vienīgais spēks, kurš spēja stāties pretī vācu ekspansijai.⁸²

Turpmākos piecpadsmit gadus Vācu ordenis vairs netuvojās Zemgalei.⁸³

Zemgale vācu jūgā 1251.–1259. gadā

1249. gadā Lietuvā izcēlās karš starp Lietuvas lielkunigaiti Mindaugu un viņa brāļadēlu Tautvilu. Šī kara laikā Mindaugs pārgāja kristietībā un 1251. gada pavasarī noslēdza vienošanos ar Vācu ordeņa Livonijas atzara mestru Andreasu no Štīrijas.⁸⁴ Tas deva vācu bruņiniekiem jaunas iespējas nostiprināties Lietuvā, Zemgalē un Dienvidkursā.

Vācu ordenis ne tikai palīdzēja Mindaugam atvairīt Tautvila un viņa žemaišu atbalstītāju uzbrukumu Vorutas pilij (netālu no mūsdienu Anīkšciem)⁸⁵, bet izmantojot iespēju, viņi kopā ar Mindauga karaspēku⁸⁶ varēja iebrukt arī Žemaitijā.

Pēc tam, visticamāk, 1251. gada otrajā pusē mestrs Andreas no Štīrijas iebruka Zemgalē, kas sarežģīja komunikāciju ar viņa jauno sabiedroto Mindaugu. Bez tam Vācu ordenis centās izmantot iespēju, jo zemgaļi vairs nesaņēma atbalstu no lietuviešiem. Livonijas Atskaņu hronikā ir teikts, ka Andreas no Štīrijas tik nesaudzīgi postīja Zemgali, ka zemgaļi piekāpās un paši piedāvāja padoties krustnešiem.⁸⁷

Pagāja vismaz divi gadi, līdz vācu vara nostiprinājās Zemgalē. Pakļautās zemes ordenim bija jādala ar Livonijas bīskapiem, kuriem

Mindaugs. Artūra Slapša (*Artūras Slapšys*) glezna

Austrumzemgales (Upmale) dališana 1254. gada aprīlī (Latvijas Nacionālais arhīvs – Latvijas valsts vēstures arhīvs, f. 5561, apr. 2, lieta nr. 3)

tradicionāli bija tiesības uz divām trešdaļām iekaroto teritoriju Livonijā. Tādējādi, Zemgales iekarošanas priekšvakarā tika veikta Livonijas baznīcas pārvaldes reorganizācija. Vispirms ar 1251. gada 3. marta Lionas spriedumu tika likvidēta Zemgales bīskapija un tās zemes tika nodotas Rīgas arhibīskapijas pārziņā.⁸⁸

Baznīcas pārvaldes reorganizācija nesagādāja nekādas grūtības, jo Sēlijas bīskapija, kas bija izveidota 1218. gadā, pēc Saules kaujas 1236. gada faktiski kļuva par Zemgales bīskapiju un pastāvēja tikai formāli: tobrīd vācieši vairs nekontrolēja nevienu teritoriju ne Zemgalē, ne Sēlijā, un prāvesta Heidenrika vadītais Zemgales bīskapijas kapituls mitinājās Rīgā.⁸⁹ Bīskaps Arnolds, kas ir pirmais zināmais Zemgales

Rietumzemgales dalīšana 1254. gada aprīlī (*Biblioteka Książąt Czartoryskich*, perg. 25, 1254, N. J. 25)

bīskaps pēc Balduīna, pirmo reizi pieminēts tikai 1246.–1247. gadā Vācijā (Brēmenē un Ķelnē), kā arī 1247. gada 5. decembrī, kad pāvests Inocents IV viņu pēc paša lūguma atbrīvoja no Zemgales bīskapa amata un viņa vietā iecēla franciskāņu ordeņa mūku Heinrihu fon Licelburgu.⁹⁰ Heinrihs fon Licelburgs bija pēdējais Zemgales bīskaps laikposmā no 1247. līdz 1251. gadam. Kad 1251. gadā Zemgales bīskapija tika likvidēta, viņš tika iecelts par Kurzemes bīskapu un paturēja vienīgo Zemgales bīskapa nekustamo īpašumu, proti, māju Rīgā, kas kļuva par Kurzemes bīskapa namu.

Tad 1251. gadā Rīgas bīskaps Nikolajs pieprasīja Zemgali sev. Viņš izdeva dokumentu (nav zināms mēnesis un datums), ar ko viņš piešķīra

vienu trešdaļu Zemgales Rīgas kapitulam, pamatojot savu rīcību ar to, ka pāvests divas trešdaļas Zemgales ir atdevis Rīgas bīskapijai. Šī līguma izdošanas laiks nav īsti zināms un ir pretrunīgs, jo līdz ar 1251. gadu tajā ir arī atsaucē uz bīskapa Nikolaja divdesmit otro valdīšanas gadu⁹¹, kuram bija jāsākas tikai 1252. gada 8. aprīlī.⁹² Iespējams, Rīgas kapituls sagatavoja šo līguma projektu 1251. gada beigās, neminot precīzu datumu, bet bīskaps Nikolajs to apstiprināja tikai 1252. gada aprīlī vai pat vēlāk. Šis Zemgales sadalījums Rīgas bīskapijā bija tikai provizorisks, jo Zemgale vēl nebija sadalīta starp Rīgas bīskapiju un Vācu ordeni.

1251. gada 3. marta spriedums, ar kuru likvidēja Zemgales bīskapiju, paredzēja arī to, ka Rīgai ir jāklūst par Livonijas un Prūsijas arhibīskapijas centru, bet Alberts Zauerbērs, kurš 1246. gada 9. janvārī⁹³ tika iecelts par Livonijas un Prūsijas arhibīskapu, dzīvoja Lībekā, un pārcēlās uz Rīgu tikai pēc bīskapa Nikolaja nāves.⁹⁴

Bīskaps Nikolajs nomira 1253. gada otrajā pusē, un no tā brīža Rīga kļuva par īsto arhibīskapijas centru. Tajā pašā gadā arhibīskaps Alberts Zauerbērs ieradās Rīgā, un viens no pirmajiem dokumentiem, ko viņš izdeva, bija bīskapa Nikolaja lēmuma apstiprinājums, ka viena trešdaļa Zemgales tiek atdota Rīgas kapitulam.⁹⁵ Tāpēc, pamatojoties uz 1251.–1252. gadā pieņemtajiem lēmumiem, gaidāmajam Zemgales sadalījumam bija jānotiek starp Vācu ordeni, Rīgas bīskapu Albertu Zauerbēru un Rīgas kapitulu.

1254. gada aprīlī, neilgi pēc tam, kad Alberts Zauerbērs bija pārcēlies uz Rīgu, tika sastādīti divi Zemgales dalīšanas līgumi (viens par Rietumzemgali, otrs par Austrumzemgali). Šajos līgumos Rietumzemgali sauca par Zemgali un Austrumzemgali, kas atradās Lielupes krastos, par Upmali – burtiski par upes zemi.⁹⁶ Vācu ordeni pārstāvēja lielmestra vikārs Eberhards no Zainas, kurš 1252.–1253. gadā bija atbildīgs par Mēmeles pils celtniecību un Ziemeļkursas un Dienvidkursas sadalīšanu. Ar Zemgales sadalīšanu viņš beidza savu darbību Livonijā.

Rietumzemgales dalīšanas līgumā bija minētas sešas Zemgales zemes, kas tika sadalītas trīs daļās – katrā bija divas zemes: Silene un Žagare tika piešķirtas Rīgas arhibīskapam, Dobene un Spārnene tika nodotas Rīgas kapitulam un Vācu ordenim tika Tērvete un Dobeļe.⁹⁷

Arhibīskapam Albertam Zauerbēram piešķirtās zemes atradās vistālāk uz dienvidiem un iestiepās mūsdienu Lietuvas teritorijā: arhibīskaps uzcēla jaunu pili Žagarē pie Aukštadvaru (vai Žvelgaiču) pilskalna, kas pēc izmēra un formas atšķiras no zemgaļu pilskalniem. Arheoloģiskie atradumi no šīs vietas ir pieejami tikai pēc 13. gadsimta.⁹⁸ Silene, iespējams, atradās Silēnu pilskalnā netālu no Kuršēniem.⁹⁹ Rīgas kapitulam un Vācu ordenim piešķirtās zemes atradās mūsdienu Latvijas teritorijā.

Šajā periodā vācieši pilnībā kontrolēja šo teritoriju pie zemgaļu pilīm, kuras nonāca Vācu ordeņa pakļautībā, tika norikoti Ordeņa aizstāvji (fogti)¹⁰⁰, un zemgaļi bija spiesti piedalīties arī Vācu bruņinieku militārajās operācijās. 1256. gadā viņi tika mobilizēti karagājienam, ko mestrs Anno fon Zangerhauzens arī Zangerhauzes Anoss vadīja pret Žemaitiju,¹⁰¹ bet 1259. gadā mestrs Burhards no Hornhauzenas mobilizēja karaspēku, kuram bija jāaizstāv Kursa no žemaišu iebrukuma.¹⁰² Šis Livonijas mestra karagājiens pilnībā izgāzās, jo pēc veiksmīga iebrukuma Kurzemē, žemaišiem izdevās neskartiem atkāpties. Tas neliecināja neko labu par Vācu ordeni, jo jau pirms dažiem mēnešiem žemaiši bija sakāvuši Vācu bruņiniekus Skodas kaujā (arī Kurzemē). Žemaiši izrādījās neuzvarami! Un zemgaļi vairs ilgāk nevarēja vilcināties un domāt, vai ir laiks atbrīvoties no vācu jūga un apvienoties ar žemaišiem.

Zemgaļu sacelšanās 1259.–1272. gadā

Zemgaļi ilgi nedomāja. 1259. gadā viņi Šabja (Skābja) vadībā apvienojās un padzina Vācu ordeņa aizstāvjus (fogtus) un novērsās no kristietības.¹⁰³ Pavisam drīz pēc tam, 1259.–1260. gada ziemā, vācu bruņinieki atkal mēģināja iekarot zemgaļus.

Apvienotā Vācu ordeņa karaspēkā, Livonijas bīskapi un Tallinas dāņi Ordeņa mestra Burharda Hornhauzena vadībā mēģināja aplenkt Tērveti. Šis mēģinājums bija neveiksmīgs, taču viņi uzcēla pili Dobenes zemē (tā piederēja Rīgas kapitulam).¹⁰⁴ Tiek uzskatīts, ka pils tika uzcelta uz Mežakalna pilskalna, iepretim Incēnu pilskalam Avīknes upes pretējā krastā, kur atradās Dobenes zemgaļu pils (Dobe).¹⁰⁵ Šajā laikā Ordenis piekopa jaunu taktiku, viņi būvēja pilis pretinieku teritorijā, tādejādi bloķējot pretinieku pilis. Šī taktika tika izmantota ne tikai Zemgalē, bet arī Žemaitijā.¹⁰⁶

1260. gada sākumā žemaiši ieradās palīgā zemgaļiem, taču viņu mēģinājums sagraut Dobenes vācu pili bija nesekmīgs.¹⁰⁷ Neskatoties uz to, 1260. gada 13. jūlijā Durbes kaujas laikā žemaiši iznīcināja

Skabis. Artūra Slapša (*Artūras Slapšys*) glezna

Mītavas pils modelis (Jelgava), Ģ. Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejs.
Foto: T. Baranauskas

vācu armiju, sākās kuršu un prūšu sacelšanās, un Dobenes vācu garnizons bija spiests pamest pili, jo vairs nespēja sev nodrošināt iztiku.¹⁰⁸ Pēc 1260. gada Vācu ordenis kādu laiku lika zemgaļus mierā.

Otrs militārais uzbrukums zemgaļiem bija 1264.–1265. gadā, kad Zemgales vidienē notika divas lielas cīņas. Salīdzinot ar 1259.–1260. gada uzbrukumiem, taktika bija mainījusies: vairs nebija mēģinājumu ieņemt vai bloķēt zemgaļu pili – šoreiz cīņas notika visā teritorijā. Tādējādi vācu uzbrukuma laikā tika izpostīta liela daļa Zemgales.

Vācu uzbrukumu izprovocēja notikumi Lietuvā: tas bija laiks, kad par troni Lietuvā cīnījās vienīgais dzīvs palikušais Mindauga dēls – Vaišelga. 1264. gadā pēc Vaišelga lūguma Livonijas ordeņa mestrs Konrāds Manderns mobilizēja savus spēkus, lai viņu atbalstītu, tomēr Vaišelgam pašam izdevās pārņemt varu. Tad mestrs sadalīja savu armiju divās daļās un uzbruka Kursai un Zemgalei. Daļa karaspēka nodedzināja Griezes kuršu pili, bet mestra vadītais karaspēks iebruka Zemgalē. Pēc Zemgales izpostīšanas mestrs devās atpakaļ uz Rīgu, bet pa ceļam

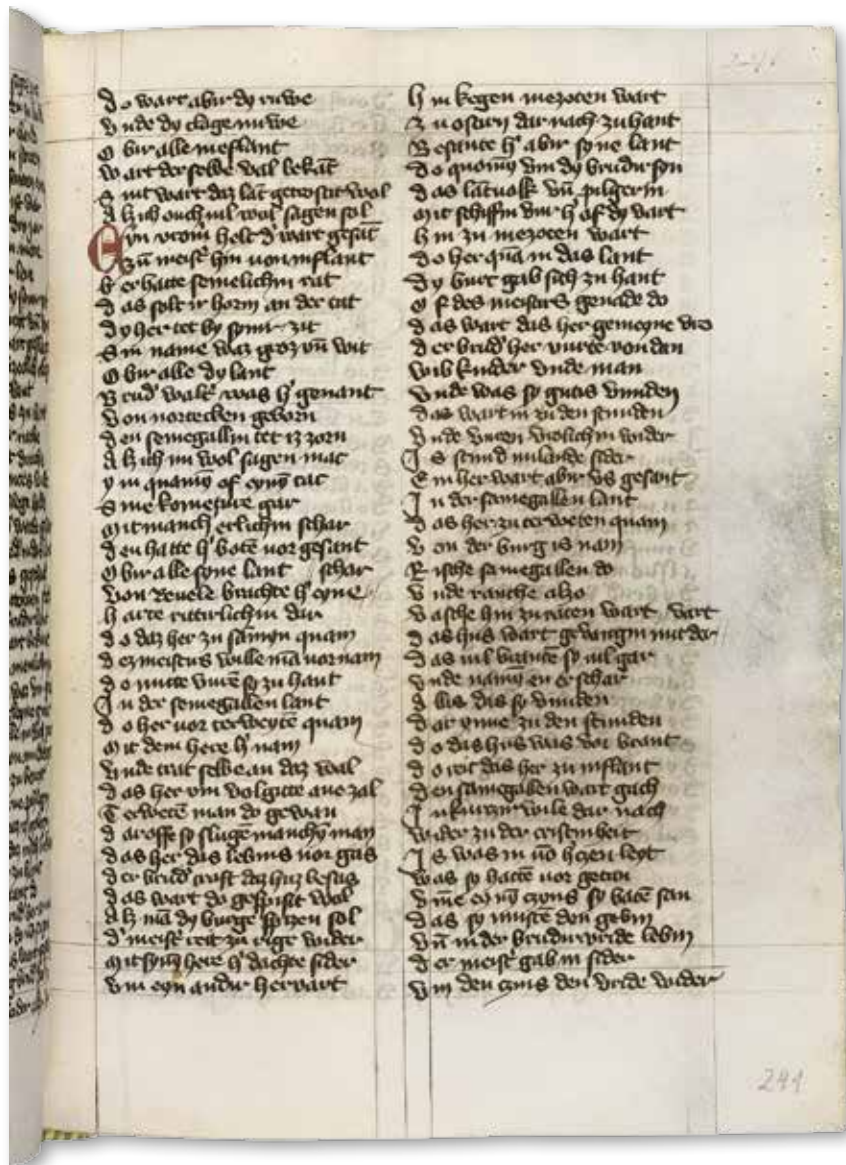
zemgaļi viņu aplenca, iespējams Mītavas (Jelgava) apkārtnē, un sakāva. Kaujā krita 20 ordeņa brāļi un 600 citi karotāji.¹⁰⁹ Tad 1265. gadā Zemgales ziemeļu daļā vācu bruņinieki uzcēla Mītavas pili, šī pils bija vieta, no kurienes viņi devās savos turpmākajos uzbrukumos.¹¹⁰ Tomēr 1265. vai 1266. gadā, atgriežoties no karagājiena pa Zemgali, daļa no vācu karaspēka tika nošķirti no pārējiem un piekauti, tā arī nespējot sasniegt Mītavu. Kā rezultātā gāja bojā 10 ordeņa brāļi.¹¹¹

Noguris no neveiksmēm Konrāds Manderns atkāpās no amata. Viņa pēctecis Oto Luterbergs uz trīs gadiem pārtrauca uzbrukumus zemgaļiem. Kad 1270. gada sākumā viņš beidzot gatavojās uzbrukt zemgaļiem, viņa nodomu izjauc lietuviešu iebrukums Livonijā.¹¹² Oto Luterbergs kopā ar Lietuvas armiju devās uz Igauniju, bet Karuzes kaujas laikā viņš un 52 ordeņa brāļi gāja bojā.

Konrāda fon Manderna piemineklis Jelgavā. Foto: T. Baranauskas

Zemgale otro reizi vācu jūgā 1272.–1279. gadā

Livonijas Atskaņu hronika, Heidelbergas rokraksts, lapa stāsta, kā Zemgali iekaroja 1271.–1272. (Universitätsbibliothek Heidelberg, cpg 367)

Otro reizi Zemgali iekaroja Livonijas mestrs Valters Nortekens, viņš ieradās Livonijā, lai aizstātu aizsaulē aizgājušo Oto Luterbergu. Viņš labi sagatavojas karam pret zemgaļiem un plāna ietavros 1271. gada 27. augustā noslēdza līgumu ar Rīgas arhibīskapu Albertu Zauerbēru, kurā teikts:

Ja mums, mestram un brālim, viena gada laikā, skaitot no tuvākajiem Sv. Miķeļa svētkiem, izdosies uzcelt pili pie Tērvetes vai kādu citu pili mūsu pusē [Zemgalē], un atkal pievērst zemgaļus katoļticībai un pakļaut

Tērvetes pils modelis, Ģ. Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejs. Foto: T. Baranauskas

Žagares 1. pilskalns (Raktes kalns). Foto: R. Ginkus

viņus Rīgas baznīcai, kā tas bija agrāk, tad iepriekšminētais kungs bīskaps piešķirs mums vienu no savām pilīm, pēc saviem ieskatiem, vai nu Sileni vai Žagari (Syrene scilicet aut Sagare) ar visu iedzīvi, lai atlīdzinātu par darbu un izdevumiem, kas radušies un radīsies, lai uzturētu pili [kuru mēs plānojam uzcelt]...¹¹³

Arī Rīgas kapituls noslēdza līdzīgu līgumu, solot ordenim piešķirt Dobenes vai Spārnenes pili.¹¹⁴ Tādējādi tikko iekarotajā Zemgalē Vācu ordenim jau bija nodrošināta nevis trešdaļa, bet gan puse visu zemju.

Neilgi pēc tam vācu bruņinieki uzbruka Tērvetes pilij. Pēc ilgas un asiņainas cīņas daudzi pils aizstāvji tika nogalināti un Tērvete tika ieņemta. Vācu ordenis tajā iekārtoja savu garnizonu.¹¹⁵ 1272. gada aprīlī viņi devās vēl vienā karagājienā. Vācu ordeņa karaspēks iekāpa kuģos un devās augšup pa Lielupi līdz Mežotnes pilij. Pieķerti netišām, vietēji daudz nepretojās, taču vācu bruņinieki vienalga sagrāba padevīgo zemgaļu īpašumus un aizveda viņus verdzībā.¹¹⁶ Visbeidzot, trešajā karagājienā, kas notika 1272. gada jūnijā, vācu bruņinieki nodedzināja Žagari.¹¹⁷ *Livonijas Atskaņu hronikā* to dēvēja par Rakti, un tajā ir aprakstīti šādi notikumi:

*Bet neba mierā palikās:
no jauna devās mudīgi
tie gājienā uz Zemgali.
Kad Tērvetē tie nonāca,
no pils tad viņi paņēma
sev līdzzi zemgaļus,
it brašus kareivjus,
un tad uz Rakti aizsteidza
un pili aši ieņēma,
to arī nodedzināja
un visu, ko vien atrada,
to žigli pievāca un kopā savāca.
Kad pils nu bija nodegusi,
tad jāja tie uz māju pusi.
Pēc laika zemgaļi bij rāmi kļuvuši
un kristietībai atdevās.
No visas sirds tie nolūdzās
par katru savu nedarbu
un lūdza, lai tiem nodevu
nu mestrs uzliek: tie to dotu,
ar brāļiem mierā sadzīvotu.¹¹⁸*

Dobenes un Spārnenes dalīšana 1272. gadā (Archivum Głównie Akt Dawnych w Warszawie, Zb. dok. perg. nr. 4505)

Žagare (Rakte) bija viens no svarīgākajiem zemgaļu centriem, kura krišana noveda pie visas Zemgales padošanās. 1254. gada Zemgales dalīšanas aktā Zemgale tika sadalīta divās daļās – Rietumzemgalē, kuras centrs atradās Tērvetē, un Austrumzemgalē (Upmalē) ar centru Mežotnē. Tomēr nevajadzētu aizmirst arī par Dienvidzemgali (vai dienvidrietumu Zemgali), kuras centrs atradās Žagarē. Būtībā var teikt, ka Žagarē

veidojās alternatīvs Rietumzemgales centrs, kurš pēc Tērvetes krišanas pārņēma vadību.

Livonijas Atskaņu hronikā minēts zemgaļu padošanās līgums, kuru 1272. gada 6. jūlijā apstiprināja Rīgas arhibīskaps Alberts Zauerbērs, Rīgas kapitula prāvests Johans I fon Lūne un Livonijas mestrs Valters Nortekens. Līdz mūsdienām ir saglabājusies šī līguma kopija (tulkojums vācu valodā). Saskaņā ar šo līgumu zemgaļi piekrita ielaist vācu garnizonus savās pilīs, pildīt militāro dienestu un strādāt pie vāciešiem.¹¹⁹

Nemot vērā iepriekšējo vienošanos, 1272. gada 7. oktobrī Rīgas kapituls atdeva Vācu ordenim Dobenes pili un tās apkaimi. Līgums, kas šajā sakarā tika noslēgts, sniedz detalizētu šo zemju aprakstu.¹²⁰ Nav pieejama informācija par to, kuras no apsolutajām pilīm Rīgas arhibīskaps atdeva Vācu ordenim. Visticamāk, tā bija Žagare, kuru Vācu ordenis bija iekarojis un kas atradās vistuvāk citiem tā īpašumiem, nevis Silene, kas atradās galējos Zemgales dienvidos.

Pagāja gandrīz septiņi gadi līdz zemgaļi atkal ķērās pie ieročiem un atbrīvojās no vācu jūga.

Zemgales karš 1279.–1290. gadā

Kauja starp zemgaļiem un teitoņu bruņiniekiem. No svētkiem, kuros godināta Garozas kauja Jonišķos, 2013. Foto: T. Baranauskas

1279. gada 5. martā lietuvieši uzbruka vācu bruņiniekiem, kas atgriezās no uzbrukuma lielkunigaiša Traidenā īpašumam Ķērnāvā, panāca viņus netālu no Ašeradenas (Aizkraukles) pils pie Daugavas un izcīnīja pārliecinošu uzvaru. Šajā kaujā tika nogalināts Livonijas mestrs Ernsts fon Rastburgs un 71 ordeņa brālis.¹²¹ Kaujas laikā zemgaļi pameta Livonijas armiju un tādējādi palīdzēja lietuviešiem izcīnīt uzvaru.¹²² Kad pēc kaujas palikusi Livonijas karaspēks caur Mītavu devās mājup, kāds vācu bruņinieks iesita zemgaļu kunigaitim Nameisim pa seju¹²³ vai pat izsita zobus.¹²⁴ Tas sadusmoja Nameisi, un viņš pieņēma lēmumu pārtraukt sadarbību ar Vācu ordeni un sāka gatavoties kaujai. Lai attaisnotu savu lēmumu, viņš nosūtīja savus sūtņus pie Rīgas arhibīskapa Johana fon Lūnes, lai pasūdzētos par cilvēku apspiešanu un slepkavnieciskajām zvēribām, kādas vācu bruņinieki piekopa Zemgalē.¹²⁵ Šis mēģinājums uzturēt labas attiecības ar arhibīskapu ļāva Nameisim rast likumīgu pamatojumu savai rīcībai, kā arī vēlāk palīdzēja zemgaļiem atrast sabiedrotos Rīgā.

Pavisam drīz pēc Aizkraukles kaujas, tā paša gada martā, zemgaļi sagrāba Tērvetes pils priekšpili.¹²⁶ Viņiem palīgā ieradas Nameisis un pēc četrpadsmit dienu aplenkuma pils tika ieņemta. Tērvetes pili atradās vācu bruņinieku klosteris, kurā bija 15 ordeņa brāļi. Neviens no viņiem neizdevās aizbēgt: daži gāja bojā kaujā, bet pārējie tika saņemti gūstā. Dažus no viņiem zemgaļi notiesāja uz nāvi, bet citus aizsūtīja uz Lietuvu.¹²⁷ Fakts, ka zemgaļi sagūstītos sūtīja uz Lietuvu, kā arī zemgaļu un lietuviešu nepārtrauktā sadarbība turpmāko cīņu laikā, liecina par to, ka Nameiša vadītie zemgaļi atzina lielkunigaiti Traideni par savu sabiedroto

Nameisis. Artūra Slapša (*Artūras Slapšys*) glezna

un sāka sadarboties ar Lietuvu.¹²⁸ Šis sacelšanās rezultātā Vācu ordenim izdevās paturēt tikai 1265. gadā uzcelto Mītavas pili.

Sākumā Vācu ordenis spēja atbildēt uz zemgaļu uzbrukumiem tikai ar nenozīmīgiem karagājieniem uz Dobeli un Tērveti nuo Kursas puses, kurus vadīja Kuldīgas fogts Johans no Ohtenhauzenes. Dažkārt viņam palīdzēja arī Kuldīgas komturis.¹²⁹ Nameisis palīdzēja atvairīt viņu uzbrukumus, lai arī nereti viņš cieta zaudējumus: kā piemēru var minēt kauju pie pamestās Babotes pils (netālu no Jaunpils). Šī kauja prasīja 50 zemgaļu dzīvības.¹³⁰

1279.–1280. gada ziemā Nameisis uzbruka Rīgai. Ordeņa maršalam Gerhardam no Kacenellenbogenes, kas bija pagaidu Livonijas mestrs, izdevās savlaicīgi mobilizēt Livonijas ordeņa bruņiniekus un krustnešus. Diemžēl ieradās tikai 9 Ordeņa brāļi¹³¹, taču viņi atveda līdzī vietējos latviešu karotājus. *Livonijas Atskaņu hronikas* autors jo īpaši izcēla vienu brāli no Cēsīm (Vendenas), kas bija atvedis simt latviešu vīru: viņu karogs bija sarkans ar baltu joslu vidū.¹³² Pirmsākumi 20. gadsimtā izveidotajam Latvijas Republikas karogam meklējami tieši šeit. Kad Nameisis uzzināja, cik liela ir vācu armija, viņš nolēma atkāpties. Vācieši devās pa zemgaļu pēdām un panāca viņus pie Lielupes. Kad zemgaļi šķērsoja aizsalušo upi, ledus ielūza un 30 viņu jātnieku iekrita ūdenī. Lai glābtu savas dzīvības, viņi pameta zirgus. Bet vācu bruņiniekus sakārdināja iespējamais laupījums, un viņi metās pie pamestajiem zirgiem. Tikmēr maršals Gerhards no Kacenellenbogenes turpināja vajāt zemgaļus, nemanīdams, ka viņam seko tikai 38 karotāji.¹³³ Nameisis uzbruka vajātājiem, daži tika nogalināti, bet citi tika saņemti gūstā. Krusta karotāju vadonis no Vestfālenes gāja bojā, bet Gerhardu no Kacenellenbogenes

sagūstīja. Tāpat kā pēc Tērvetes ieņemšanas, gūstekņus aizsūtīja uz Lietuvu, kur Gerhards mira duelī, kas atgādināja gladiatoru cīņas.¹³⁴

1280. gada 13. jūlijā Rīgā ieradās nesen ieceltais Livonijas mestrs Konrāds no Feihtvangenes. Ierodoties Livonijā, viņš ar visiem spēkiem centās mobilizēt vācus un glābt situāciju. Viņš vienojās ar Livonijas biskapiem un Dānijas vietvaldi Igaunijā par kopīgu karagājieni uz Zemgali.¹³⁵ 1281. gada agrā pavasarī Rīgā tika sakoncentrēta milzīga karaspēks. Tās sastāvā bija Dānijas karaspēks, kuru nosūtīja Dānijas karaļa vietvaldis Tallinā Eilarts Hobergs. Dorpatas (Tartu) biskaps Frīdrihs no Hāzeldorfas ieradās personīgi. Vācu armijas uzbrukuma mērķis bija zemgaļu pils Dobeļē.¹³⁶ Tomēr, tiklīdz vācu karaspēks bija ieņēmusi priekšpili un izvietojusi katapultu pie pašas pils, tā uzzināja, ka tuvojas Lietuvas karapulks. Mestrs pavēlēja izbeigt aplenkumu, izjaukt katapultu un doties pretim lietuviešiem. Karaspēks satikās pie Slakenkapenes. Precīza vieta nav zināma, bet, visticamāk, tas bija kaut kur uz dienvidiem no Dobeles. Lietuvas karaspēks bija diezgan maza, tāpēc tā neuzdrošinājās tieši uzbrukt vācu karapulkam. Lietuvieši ievilināja krustnešus purvā un paši atkāpās.¹³⁷ Tādējādi viņi necieta zaudējumus, bet Dobeles aplenkums tika veiksmīgi novērsts.

Pēc pirmā neveiksmīgā uzbrukuma mestrs Konrāds no Feihtvangenes nekavējoties sāka organizēt otro karagājieni. 1281. gada augustā tika mobilizēts vēl lielāks karapulks. Kopā ar iepriekšminēto Tērbatas (Tartu) biskapu, ieradās arī pats Dānijas vietvaldis Hobergs, kā arī pievienojās karaspēki, kurus vadīja divi Livonijas biskapi – viens no Rīgas, otrs no Leāles. Turklāt tiem pievienojās arī krustneši, kurus vadīja Rīgenes valdnieks Vicslavs II (1260–1302), ko bija savervējis Tēr-

Teitonu bruņinieki. No viduslaiku festivāla Medininku pili 2014. gadā. Foto: T. Baranauskas

batas (Tartu) bīskaps.¹³⁸ Pēc kuršu karaspēka pievienošanās, kopējais vācu karaspēka skaits sasniedza 14 tūkstošus.¹³⁹ Tas vēl vairāk iedrošināja Konrādu no Feihtvangenes uzbrukt zemgaļu galvaspilsētai Tērvetei.

Pa ceļam uz Tērveti vācu karaspēks izlaupīja laukus un novāca jau nobriedušos rudzus. Tērvetes aizstāvji paši nodedzināja priekšpili, lai neļautu iebrucējiem to izmantot kā aizsegu. Kuršu karaspēks pa ceļam nodedzināja arī Dobeles priekšpili un pievienojās galvenajiem karaspēkam Tērvetē. Uzbrukumam sākoties, šķita, ka pilij nav izredžu izturēt gaidāmo aplenkumu.

Tad Nameisis izspēlēja savu pēdējo kārti, viņš nosūtīja savus sūtņus uz vācu nometni, lūdzot mieru un solot vēlreiz pievērsties kristietībai. Mestrs Konrāds no Feihtvangenes bija tik tuvu savam mērķim, ka viņš pat negribēja neko par to dzirdēt. Taču zemgaļu piedāvājums likās vilinošs Rīgenes hercogam Viclavam II.

Velti Konrāds no Feihtvangenes mēģināja viņu atrunāt, apgalvojot, ka:

*Ja viņi alkst pēc kristietības
Tad prātā viņiem negantības.*¹⁴⁰

Tomēr viss velti. Rīgenes hercogs uzstāja, ka jāpieņem zemgaļu piedāvājums, un Konrāds no Feihtvangenes nevarēja iebilst ietekmīgajam krustnešu vadonim. Ar zemgaļiem tika noslēgts miers, un zemgaļi apsolīja maksāt meslus un pārtraukt karu pret kristiešiem.¹⁴¹ Vācu ordenis

Konrāds fon Feihtvangens (*Konrad von Feuchtwangen*). No *Alt- und Neues Preussen*, autors: Kristofs Hartnohs (*Christof Hartknoch*), 1684

Tērvetes pilskalns. Foto: T. Baranauskas

bija spiests ne tikai pārtraukt Tērvetes aplenkumu, atstājot pili neskartu, bet arī pārtraukt karu pret zemgaļiem. Ir būtiski piebilst, ka saskaņā ar noslēgto miera līgumu, zemgaļiem nebija pienākums ielaist vācu bruņiniekus savās pilīs, tātad zemgaļi palika neatkarīgi no ordeņa. Konrāds no Feihtvangenes bija tik vilnis, ka drīz pēc tam atkāpās no sava amata.

Tērvetes aplenkuma laikā izteiktais Konrāda no Feihtvangenes augstprātīgais paziņojums, ka zemgaļu “alkšana par kristietību nesīs negantības”, hercogam Viclavam II nepatika, tātad Pētera no Duisburgas paziņojums, ka ap 1289. gadu prūši slepeni vienojas ar Rīgenes hercogu par prūšu gatavību padoties, ja krustneši tiks padzīti no Prūsijas, nav pārsteigums.¹⁴² Šīs sarunas skaidri parāda, ko Vicslavs II domāja par ordeni vēl vairākus gadus pēc viņa krusta kara gājiena uz Livoniju.

Pēc Tērvetes miera noslēgšanas, Nameisis palika Traidenes vasalis

un 1281. gada rudenī veda lietuviešus karagājienā uz Kristburgu Prūsijā. Viņš tā arī neatgriezās Zemgalē (visticamāk, nomira neilgi pēc tam), bet vēlāk vācu bruņinieki interpretēja šo karagājieni kā miera līguma pārkāpumu.¹⁴³

Apmēram tajā pašā laikā Lietuvā mainījās valdnieki. Par Lietuvas lielkunigaiti kļuva Daumants, kurš vēlējās nodibināt mierīgākas attiecības ar Vācu ordeni. 1282. gadā viņš noslēdza miera līgumu ar Vācu ordeni un Rīgas arhibīskapu jau visas Lietuvas vārdā. Laikposmā no 1281. līdz 1286. gadam Lietuvas un Zemgales attiecībās ar Livoniju valdīja miers.

Tikai 1286. gadā parādījās zīme par jauno gaidāmo karu: kāds neliels Lietuvas (visticamāk, Žemaitijas) kunigaitis vārdā Skarijots (vai Skirijots) ar savu karapulku iebruka Livonijā.¹⁴⁴ Uzbrukums bija neveiksmīgs, Skarijots gāja bojā kaujā, taču tas kalpoja Livonijas mestram Vilekinam no Endorpes par ieganstu sākt karu ar zemgaļiem.¹⁴⁵ Protams, Skarijota uzbrukums bija tikai formāls iegansts.

Pēc *Livonijas Atskaņu hronikas* datiem, uzbrukums zemgaļiem sākās nākamajā ziemā pēc Skarijota uzbrukuma¹⁴⁶, iespējams, tas bija 1286. gada decembrī. Vācu ordeņa karaspēka sastāvā bija arī Livonijas bīskaps (iespējams, no Tērbatas (mūsdienās Tartu) un Leāles) un Dānijas vietvalža Igaunijā pulki, kā arī krustneši. Armija sapulcējās pie Babītes ezera un ar ragavām devās uz Mītavu. Mītavā viņi paņēma jau iepriekš sagatavotu pārtiku un devās uz Tērveti. Mestrs pavēlēja Tērvetes pilij pretim uzcelt Heiligenbergas (Svētkalna) pili. Tajā tika sagādāti lieli pārtikas krājumi, daudz ieroču un munīcijas, tai skaitā arī divas katapul-

Traidens. Artūra Slapša (Artūras Slapšys) glezna

tas. Kad galvenā armija atkāpās, Svētkalna pili tika atstāts 300 karavīru liels garnizons, kas turpināja cīņu.¹⁴⁷

Nākamajā dienā pēc galveno vācu spēku atkāpšanās Tērvetē ieradās liela žemaišu karaspēks, kas pie Svētkalna pils¹⁴⁸ ierīkoja nometni. Tas, iespējams, bija 1286. gada decembra beigās vai 1287. gada janvāra sākumā.¹⁴⁹

Pēc žemaišu atnākšanas vieta starp Tērvetes un Heiligenbergas pili pārvērtās par nemitīgu kaujas lauku. Kaujās bojā gāja viens ordeņa brālis, bet žemaišu un zemgaļu zaudējumi bija daudz lielāki. Visbeidzot, žemaiši nolēma iebrukt Heiligenbergas pilī. Desmit dienas viņi būvēja aplenkuma ierīces, pils grāvji bija piebērti ar zagariem. Taču arī vācu bruņinieki nostiprināja savu cietoksni, raka jaunus grāvjus un būvēja dažādas aizsargbarjeras. Uzbrukums sākās vienpadsmitajā dienā, taču, neskatoties

13. gadsimta Tērvetes rekonstrukcija: 1) Tērvetes pilskalns; 2) pirmais ārējais pils mūris Tērvetes pilskalnā; 3) otrais ārējais pils mūris Tērvetes pilskalnā; 4) Svētais kalns – Heiligenberga (Zviedru kalns vai Vecais pilskalns); 5) Putnu kalns; 6) Apmetne; 7) Klosters kalns. N. Jēruma glezna.

uz žemaišu neatlaidību, vācu bruņiniekiem izdevās uzbrukumam atvairīt. Krustnešiem bija bultas, ar kurām viņi nogalināja daudzus uzbrucējus, katapultas sagrāva žemaišu aplenkuma torņus, un viņiem nācās tos pamest. Pašā vakarā žemaiši pārtrauca uzbrukumam, savāca un sadedzināja kritušos, to bija daudz – apmēram 350 karavīru, daudzi bija smagi ievainoti un nomira pa ceļam uz mājām. Zaudējumi bija tik lieli, ka žemaišu armija nolēma atkāpties. Zemgaļi Tērvetē uzturējās vēl trīs dienas, tad viņi nodedzināja savu pili un atkāpās uz Rakti (Žagari).¹⁵⁰

Rakte kļuva par zemgaļu sacelšanās jauno centru, no kurienes sākās regulāri uzbrukumi Heiligenbergas pilij. Tāpat arī Heiligenbergas pils garnizons vairākkārt uzbruka Raktei un Dobelei, bet zemgaļi organizēja

Kaujas pie Heiligenbergas pils. Glezna uz statīva pie Svētā kalna, 2006. Foto: T. Baranauskas

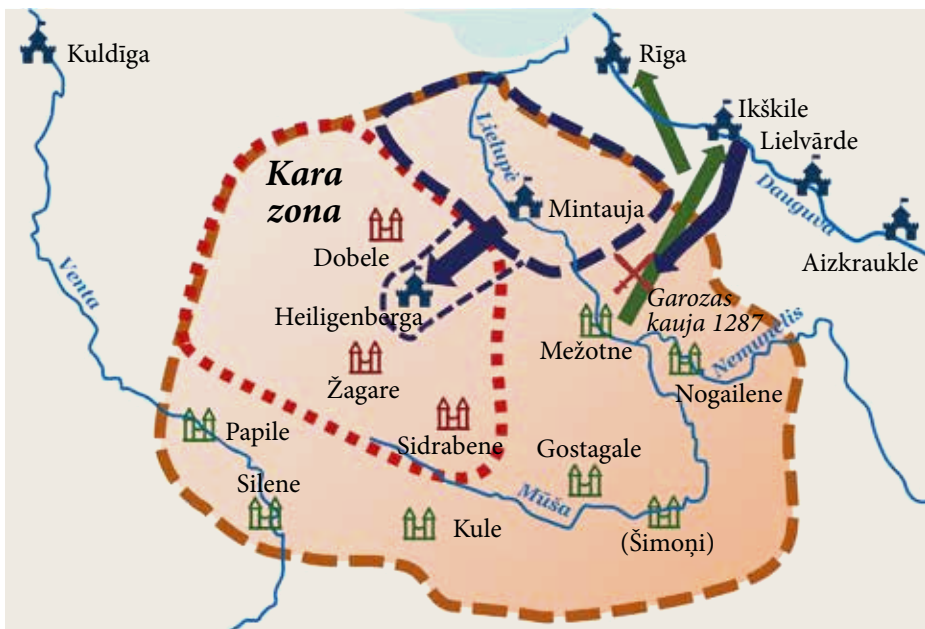

Svētā kalna cietokšņa valnis. Foto: T. Baranauskas

atbildes gājienus.¹⁵¹ Tādējādi, tāpat kā 1272. gadā, Žagare pārvērtās par karojošo zemgaļu politisko centru, bet Heiligenbergas kļuva par vācu bruņinieku apmetni Zemgalē.¹⁵²

Lai apturētu šos uzbrukumus, 1287. gada 11. martā zemgaļi uzbruka Rīgas pilij, pie kuras viņiem izdevās pārvarēt krustnešu apsardzi, nogalinot 5 un ievainojot 10 ordeņa brāļus. Tad zemgaļi atkāpās, lai Mežotnes apkārtnē nedaudz atgūtu spēkus. 23. martā viņi atkārtoti uzbruka Daugavas krastiem un nodedzināja Ikšķiles pils, kuru valdīja Rīgas arhibīskapa vasalis, priekšpili.

Livonija ordeņa mestrs Villekins no Endorpes steigšus sapulcēja karaspēku un devās zemgaļiem pa pēdām. 1287. gada 26. marta vakarā viņš ierīkoja apmetni netālu no Mežotnes, mežu ieskaitā Garozas upes augštecē. Agrā 27. marta rītā apmetnes tuvumā negaidīti parādījās zemgaļi. Pamanījuši tuvojošos zemgaļus, vācu bruņinieki kopā ar saviem kalpiem, krustnešiem, rīdziniekiem, dažiem lībiešiem un latgaliešiem (otra lībiešu un latgaliešu daļa uzreiz aizbēga) sapulcējās nelielā pļavā pie upes. Tad zemgaļi metās viņiem uzbrukumā. Vācu ordeņa Spānijas komturis Volmārs no Bernhauzenas, kas tobrīd atradās Livonijā, jāsus uzbruka viņiem preti. Viņam neapdomīgi sekoja daži ordeņa brāļi. Otrā uzbrukuma laikā Volmārs no Bernhauzenas tika nogalināts. Zemgaļi nogrieza vācu bruņiniekiem ceļu pie zirgiem, kas bija piesieti mežā pie kokiem,

Zemgaļi kauju laikā 1286.–1287. Foto: T. Baranauskas

un ielēnca viņus. Liela daļa karavīru metās bēgt, taču zemgaļi viņiem sekoja. Tai pat laikā tika nogalināti arī ielēnkie vācu bruņinieki. Kaujā bojā gāja mestrs Villekins, Volmārs no Bernhauzenas, kura status bija līdzvērtīgs Villekina statusam, kā arī 42 Livonijas un citu ordeņa atzaru brāļi.¹⁵³

Pēc šīs sakāves Livonija uz veselu gadu pārtrauca savas militārās darbības, un Heiligenbergas garnizons pārtikas trūkuma dēļ vairs nedevās karagājienos. Kaujā zaudējumus piedzīvoja arī zemgaļi, jo tā laupīja viņu vadoņa dzīvību. Tā kā zemgaļu sacelšanās centrs bija Žagarē, šis vadonis varēja būt Žagares valdnieks. Iespējams, ka Žagares pagaidu pārdēvēšana par Rakti, kas notika šajā periodā, bija saistīta ar šī ievērojamā vadoņa un stratēga valdīšanu, jo vārds Rakte varēja būt atvasināts no personvārda (kam par pamatu ņemti uzvārdi: lietuviešu – Raketis, Rakutis, Rektinas; latviešu – Rekte utt.).¹⁵⁴

Mirušā Villekina no Endorpas vietā ieceltais jaunais mestrs Kūno no Hacıgenšteinas ieradās Livonijā tikai 1288. gada sākumā. Heiligenber-

Garozas kauja. Artūra Slapša (Artūras Slapšys) glezna

Garozas kaujas 730 gadu piemiņas medaļa. Autors: Andrius Bitaitis

gas garnizona stāvoklis bija kritisks, jo viss gads bija pavadīts zemgaļu ielēnkumā bez pārtikas piegādēm. Vispirms jaunais mestrs atjaunoja pārtikas piegādes Heiligenbergai: tas notika jau 1288. gada februārī.¹⁵⁵ Lai to izdarītu, Kūno no Hacıgenšteinas izveidoja iespaidīgu armiju, kas satāvēja no rīdziniekiem, igauņiem, latviešiem, kā arī Tērbatas un Leāles bīskapu karaspēkiem.

Daļa armijas (600 karavīri) tika nosūtīta, pa ceļam uzbrukt Dobeles pilij. Viņi nodedzināja priekšpili un tad pievienojās galvenajam

Zemgaļu komandieris nonāvēts Garozas kaujā. Artūra Slapša (Artūras Slapšys) glezna

Teitoņu bruņinieks. No svētkiem, kuros godināta Garozas kauja Jonišķos, 2013.
Foto: T. Baranauskas

karaspēkam. Apmētnē netālu no Heiligenbergas pils tika sapulcināta viss karaspēks, kas kopā bija vairāk nekā 6000 karavīru.¹⁵⁶ No Svētkalna karaspēks tālāk devās uz Rakti. Šis notikums ir sīki aprakstīts Livonijas Atskaņu hronikā:

*Tie naktī labi atpūtās.
Kad rīta blāzma sārtojās,
tad pulkā mesu nodziedāja.
Ilgš laiks pēc tam vairs nepagāja
pēc ēšanas, kad pulks šis viss,
rindās kārtots, nonācis
pie Raktes pilsvārtiem jau bija
tik žigli, ka to nemanīja.
Tik reti kāds tam pretojās,
kad pilsētā tas ielauzās.*

*Tur vīrus, sievas, bērņelus,
kas daudzus zirgus, liellopus
un savas mantas pameta,
uz pili mūkam redzēja.
Pie pilsvārtiem tie piesteidzās
un tad nu sīvi pretojās.
Tie strauji tiltus nolaida,
un tas tos pēcāk izglāba.
Kad iesākās nu uzbrukums,
tad kalns no ledus bija glums,
tam nevarēja virsū stāt,
nedz ar pa valni pieķlūt klāt,
un tos, kas pili netika,
tos pilsētā tur apsita.
Bet zirgu daudz un mantu bija,*

Teitoņu bruņinieki. No svētkiem, kuros godināta Garozas kauja Jonišķos, 2013.
Foto: T. Baranauskas

Zemgaļu karotāji. No svētkiem, kuros godināta Garozas kauja Jonišķos, 2013. Foto: T. Baranauskas

*ko karaspēks tur salaupīja.
Bij karaspēkam priecīgs prāts,
ka labums šāds bij sagādāts.
Un, kad jau vakars tuvojās,
uz naktsguļu tas apmetās.
Pie pils uz kāda laukuma
tas daudzas teltis uzslēja.
Pie Raktis brāļi stāvēja,
līdz trešā diena pienāca.
Pastarpām dažu nošāva,*

*cik daudz, neviens to nezina.
Un pa to laiku pilsēta
ar tika nodedzināta;
tā liela bij un varena.
Un zemgaļi nu noskuma,
kad viņi šajā postā vērās.
Pie sirds tas viņiem ļoti ķērās,
kad redzēja tie nelaimi,
kas bij pār viņiem nākusi.
Tad brāļi ceļā taisijās
un atkal Rīgā atgriezās.
Tie sveiki mājās pārnāca....¹⁵⁷*

1288. gada pavasarī Lietuvas karaspēks nāca palīgā zemgaļiem un apvienojies Lietuvas un Zemgales spēkam, kurā bija 7000 karavīri, uzbruka Livonijai, galvenokārt Rīgas arhibīskapa zemēm.

Tikmēr vācu bruņinieki izmantoja zemgaļu karavīru prombūtni un vēlreiz iebruka Zemgalē. Viņi sadalīja savu karaspēku divās daļās: viena

Pilskalns 2. Žagarē (Aukštadvaris vai Žvelgaitis kalns). Foto: R. Ginkus

Zemgaļu jātnieki. No svētkiem Ivangenas pilskalnā, 2015. Foto: T. Baranauskas

daļa jeb kuršu karaspēks uzbruka Dobelei un otro reizi nodedzināja tās priekšpili, bet otra – devās uz Sidabrenes pili. Viņi negaidīti uzbruka Sidabrenes priekšpils iedzīvotājiem. Vācu bruņinieki sarīkoja īstu slaktiņu: tikai 20 sievietēm un vīriešiem izdevās aizbēgt uz pili, bet 250 cilvēki tika nogalināti un 60 paņemti gūstā. Pils aizstāvju pretuzbrukums un ugunsgrēks, kas izcēlās priekšpilī, liedza vācu bruņiniekiem turpināt kauju, taču viņi guva bagātīgu laupījumu.¹⁵⁸

Var šķist, ka vācu bruņinieki izcīnīja vieglu uzvaru. Tomēr mestra lēmums uzbrukt Zemgalei nevis aizstāvēt Livoniju tika uztverts pretru-

nīgi, un tas sabojāja Vācu ordeņa un Rīgas arhibīskapa attiecības. Turklāt Vācu ordenis zaudēja zemes aizstāvja reputāciju. Galu galā lietuvieši un zemgaļi varēja nekontrolēti sirot pa Livoniju. Visvairāk cieta Rīgas arhibīskapa zemes: lielākā daļa gūstekņu tika aizvesti no turienes. Viens no šiem gūstekņiem bija Rīgas arhibīskapa vasalis Johans no Ikšķiles. Viņš tika sagūstīts, aizstāvot slikti aizsargātos arhibīskapa īpašumus, jo vācu bruņinieki no arhibīskapa zemēm karagājienā uz Zemgali bija savervējuši 600 karavīrus.

Tā kā vācu bruņinieki bija pametuši Livoniju likteņa varā un bija vainīgi pie tā, ka Johans no Ikšķiles tika sagūstīts, viņiem bija viņš jāizpērk. Bet apmaiņā pret Johana atbrīvošanu Lietuvas puse pieprasīja iznīcināt pie Daugavas uzcelto Dinaburgas pili (Daugavpils), šī prasība tika apmierināta. Dinaburga tika atjaunota tikai 1313. gadā.¹⁵⁹ Šī bija iespaidīga Lietuvas stratēģiskā uzvara, kurā nozīmīga loma bija arī zemgaļiem.

Pēc 1288.–1289. gada karagājiena vācu bruņinieki organizēja regulārus karagājienu no Heiligenbergas pils: sākotnēji viņi devās uz Sidabreni, bet pēc tam uz Dobeli un Rakti. Viņi tur nodedzināja priekšpilis un izpostīja apkārtni. *Livonijas Atskaņu hronika* sniedz šo notikumu kop-savilkumu:

*Un dažu reizi notika,
ka divus pulkus redzēja,
kā tie šīs abas pilsētas,
kas bij ap pilīm uzceltas,
pa reizei nodedzināja.
Tur varoņdarbus darija
gan Raktē, gan ar Dobelē:
neviens tos veikt tur nekavē.
Kad brāļi tiem tur uzbruka,
tad pilsētu tie atstāja.
Bet tie, kas pilī nepamuka,
kad brāļi viņiem virsū bruka,
tie dzīvību nu pazaudēja,
ja gūstā doties negribēja.¹⁶⁰*

Artefakti no Sidrabenes (Kalneļiem):
cirvja formas piekariņš, gredzens
un sakta. Jonišķu Vēstures un
kultūras muzejs

Tika sagrauta visa zemgaļu saimniecība. Nevarēja novākt ražu un draudēja bads. Par pagrieziena punktu kļuva 1289.–1290. gada ziema.

Vēlāk, kad Rīgas arhibīskaps nopietni sastrīdējās ar Vācu ordeni un nostājās Lietuvas un Zemgales pusē, viņš sūdzējās pāvestam, ka Vācu ordenis ir iznīcinājis Zemgales bīskapiju. Tieši pirms pēdējā trieciena izdarīšanas vācu bruņinieki uzaicināja zemgaļu dižciltīgos uz svētkiem, kuru laikā nežēlīgi viņus noslepkavoja, nogriežot viņiem galvas.¹⁶¹ Precīzāk šo notikumu apraksta Prūsijas hronists Pēteris no Dusburgas. Pēc viņa teiktā, 1289. gadā vāci no Prūsijas, kuriem palīdzēja nodevējs vārdā Peluse, sarīkoja uzbrukumu, visticamāk, Žemaitijas vecākā kunigaiša pils, kur notika kāzas; kāzu mielastā piedalījās gandrīz visi Lietuvas augstmaņi. Slaktiņa laikā tika nogalināti 70 lietuviešu kunigaiši, ieskaitot pašu pils valdnieku.¹⁶² Ir skaidrs, ka šo nelaimīgo kāzu viesu vidū ir bijuši arī Zemgali, jo viņi jau bija labi integrējušies Lietuvas politiskajā sabiedrībā.¹⁶³

Zemgaļu kara cirvji
(11.–13. gadsimts) no
Budraiču apbedījumu vietas
(pie Žagares). Jonišķu
Vēstures un kultūras muzejs

1289. gada beigās zemgaļiem nekas cits neatlika kā nodedzināt Dobeles pili un atkāpties uz Rakti, uz Lietuvā.¹⁶⁴ Neilgi pēc tam vācu bruņinieki ieradās Raktē:

*Kad Dobeļe bij ieņemta,
tad Raktē pilij uzbruka.
Tā kādu laiku pretojās.
Bet tiem tik bieži uzmācās,
ap pili dedzināts tā tika,
ka tur vairs dzīvot nepatika.
Turklāt vēl bads tos mocīja,
tur daudzus arī apkāva.
It drīz tie pili pameta
un ordenim ar atstāja
par ķīlu mantojumu savu,
un devās citur meklēt slavu.*

*Es neesmu to taujājis,
kāds posts viss tiem tur noticis.
Bij Heiligenbergā iecelts ticis
kāds komturs, kā to mestrs licis.
Tas viņu iepriecināja.
Viņš ķīlu sadedzināja.
Kad Rakes pils bij nodegusi.¹⁶⁵*

Pēdējā bija palikusi Sidabrenes pils, bet tagad pret to bija vērsti visi Vācu ordeņa bruņinieku spēki. Bada izraisītais pagurums un vācu bruņinieku uzbrukumi 1290. gadā radīja dumpiniecisku noskaņu ļaužu vidū, daži no viņiem nolēma atkāpties uz Lietuvu, bet citi, kuri vēlējās palikt dzimtenē, iebarikādējās pilī un nosūtīja vēstījumu Mītavas komturam, ka viņi ir gatavi padoties. Vācu bruņinieki ieradās Sidabrenē un nodedzināja pili, viņi izpostīja tās apkārtni un aizveda zemgaļus uz Mītavu.

Vācu bruņinieki tuvākajā laikā neplānoja apmesties uz palikšanu izpostītajā zemē. Tajā pašā 1290. gadā, pēc zemgaļu apspiešanas viņi nodedzināja arī Svētkalna pili, kas bija viņu vienīgais cietoksnis dumpīgajā Zemgalē. Liela daļa Zemgales bija pilnībā izpostīta, bet tā palika Lietuvas sastāvā. Pat izpostītos Žagares un Sidabrenes apgabalus Lietuva, vismaz teorētiski, paturēja sev. Vācu bruņinieki atkāpās un vismaz trīs gadu desmitus lika šīs zemes mierā.¹⁶⁶

Medaļa 730 gadu Sidabrenes piemiņai.
Autors: Andrius Bitaitis

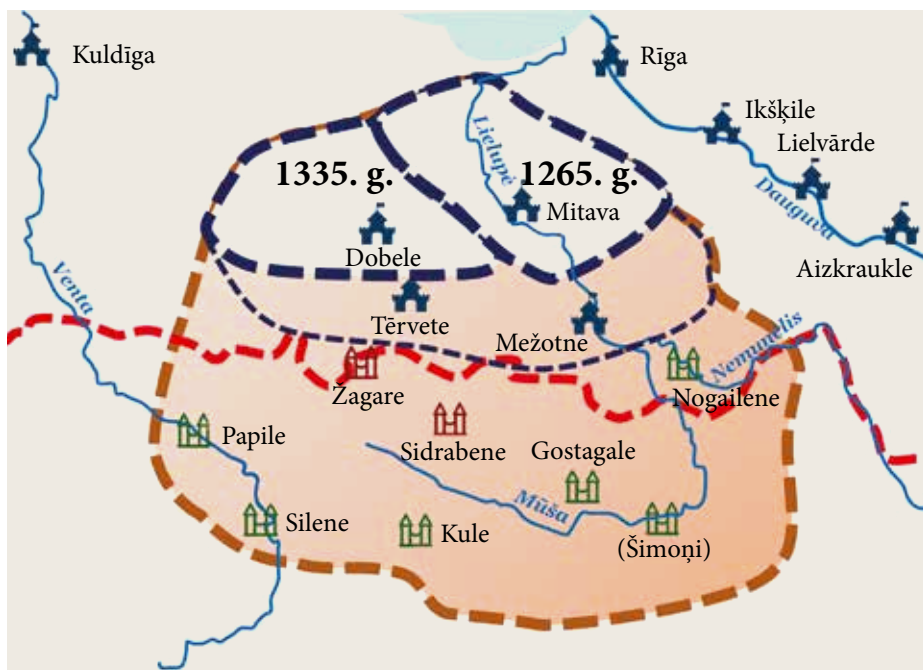
Lietuvas–Latvijas robežas nospraušana

1322. gada vasarā Lietuvas lielkunigaitis Ģedimins, kuram bija arī Zemgales kunigaiša tituls, rakstīja pāvestam Jānim XXII, ka vācu bruņinieki ir izpostījuši Zemgali, tā ir tukša un pamesta, proti, “viņi atstāj zemes tukšas kā Zemgalē tā arī daudzās citās vietās. Bet viņi saka, ka to dara tādēļ, lai aizsargātu kristiešus”.¹⁶⁷

Ģedimina titulā Zemgale ir minēta, kā viena no galvenajām Lietuvas valsts daļām kopā ar Lietuvu un Rutēniju (Krieviju).¹⁶⁸ 1321. gadā Vācu ordenis atsāka paplašināt savu ietekmes zonu, virzoties uz Zemgales

Mūsdienu kopija Ģedimina vēstulei no 1323. gada 25. janvāra, kurā viņš izmanto Lietuvas un Rutēņu karaļa un Zemgaļu valdnieka un hercoga titulus (Latvijas Nacionālais arhīvs – Latvijas valsts vēstures arhīvs, f. 673, apr. 4/K-18, lieta nr. 18)

Zemgale iekaroja ģermāņus un to ietekmes zonu 14. gadsimta pirmajā pusē (pēc 1321. gada). Foto: T. Baranauskas

ziemeļiem.¹⁶⁹ Tendence turpinājās visu 14. gadsimtu, līdz beidzot viņi ieguva varu pār visu šo Zemgales daļu.¹⁷⁰

Galū galā zemgaļu valoda izzuda. 1323. gada 26. maija vēstulē, ko Ģedimins sūtīja franciskāņu mūkiem, viņš lūdza atsūtīt viņam priesterus, kas prot runāt zemgaļu valodā.¹⁷¹ Flāmu izcelsmes bruņinieks un ceļotājs Žilbērs de Lanuā bija pēdējais, kurš pieminēja šo valodu: viņš to bija dzirdējis runājam dažos kuršu un zemgaļu ciematos, kad 1413. gadā bija devies cauri šīm zemēm uz Rīgu¹⁷², kā arī uz ziemeļiem no Rīgas¹⁷³, kur zemgaļu valodā, iespējams, runāja zemgaļu migranti.

Zemgales dienvidu daļa tika pilnībā iekļauta Lietuvas sastāvā un pēc Ģedimina valdīšanas Zemgales nosaukums vairs netika lietots. Zemgales lietuviešu daļa tika pievienota Žemaitijai.

Tas kalpoja par pamatu vēsturiskajai Zemgales sadalīšanai divās daļās, proti, ziemeļu daļā, kas tika iekļauta Livonijas vāciešu īpašumos, tika atkal apdzīvota galvenokārt 15.–16. gadsimtā¹⁷⁴ un kļuva par Latvijas daļu, un dienvidu daļā, kura tika apvienota ar Lietuvu.

Flāmu izcelsmes bruņinieks un ceļotājs Žilbērs de Lanuā (Guillebert de Lannoy; 1386–1462 m.)

Pēcvārds

Zemgaļi kā atsevišķa cilts pastāvēja vairāk nekā 1200 gadus, no brīža, kad zemgaļu senči 1.–2. gadsimta apmetās Mūsas – Lielupes upju baseinā, līdz brīdim, kad 14. gs. pirmajā pusē Zemgali sadalīja Lietuva un Livonija. Šī laika Zemgales vēstures liecības lielākoties ir tikai mēmi arheoloģiskie pieminekļi; rakstiskas liecības sāka parādīties tikai vikingu laikmeta sākumā – 9. gadsimtā.

Neskatoties uz to, Zemgales vēstures pēdējais periods – 13. gadsimts – ir atstājis dziļus nospiedumus vēsturiskajos avotos, tas atklāj zemgaļu drosmi un viņu centienus pēc brīvības. Šajos avotos minēti zemgaļu vārdi un sniegts īss ievērojamāko zemgaļu vadoņu – Viestarda, Šābja un Nameiša – personību apraksts.

Šis ir bijis dramatisks vēstures periods: ar neskaitāmiem krusta kariem, zemgaļu centieniem iegūt brīvību un cīņu par izdzīvošanu. Zemgaļi zaudēja gan brīvību, gan savu teritoriālo integritāti. Rīga bija galvenais vācu ekspansijas centrs un atradās pārāk tuvu Zemgales robežai. Tas, ka zemgaļi bija tik neatlaidīgi un tik ilgi spēja noturēties pretim šai vācu robežu paplašināšanai, ir daudz vērā ņemamāks fakts, nekā salīdzinoši nelabvēlīgais cīņas galarezultāts. Faktiski arī šo rezultātu nevar uzskatīt par pilnīgu sakāvi.

Zemgaļi diezgan agri saprata, kādus draudus viņiem rada vācu ekspansija, un izvēlējās uzturēt ar Lietuvu draudzīgas attiecības. Un tā 1279. gadā Nameisis nolēma apvienoties ar Lietuvu un kļūt par lielkuniģaiša Traideņa vasali. No sākuma tas palīdzēja zemgaļiem saglabāt lielāko daļu savu zemju, savukārt ilgtermiņā apmēram pusei no zemgaļiem izdevās izvairīties no nokļūšanas vācu pakļautībā.

Lielkuniģaiša Ģedimina valdīšanas laikā Zemgale joprojām tika uzskatīta par nozīmīgu Lietuvas valsts sastāvdaļu un tika pieminēta tās

valdnieka titulā. Vēlāk Zemgales lietuviešu daļa integrējās Žemaitijā un kļuva par tās ziemeļu perifēriju.

Lietuvā zemgaļu tradīcijas tika aizmirstas, un to atsaukšana atmiņā notika tikai 20. gadsimtā kā vēsturiskās pašapziņas saglabāšanas sastāvdaļa.

Paradoksāli, bet Livonijas vāciešu iekarotajā Zemgales daļā vārds *Zemgale* netika aizmirsts, un tā lietošana turpinās līdz mūsdienām. Tāpēc Latvijā nekad nav bijusi vajadzība atdzīvināt zemgaļu vēsturiskās tradīcijas, tās visu laiku tika uzturētas un koptas. Tomēr, vārdam *Zemgale* Zemgales lietuviešu un latviešu (Livonijas) daļās liktenis bija nedaudz savādāks. Kādu laiku tika uzskatīts, ka sākotnējā Zemgale bija gandrīz tā pati daļa, kas robežojās ar Livoniju un vēlāk Latviju. Tikai nesenie arheoloģiskie pētījumi ir ļāvuši labāk saprast, kāda bija Zemgales teritorija un kur atradās lietuviešu Zemgale.

Ņemot vērā vēstures gaitu, likās neizbēgami, ka zemgaļu un viņu valodas attīstība bija lemta bojāejai. Tomēr neskatoties uz to, gan lietuviešu, gan latviešu Zemgales daļās joprojām runā radniecīgās valodās – lietuviešu un latviešu, un zemgaļu vēsture tiek turēta godā. Tas nozīmē, ka galu galā zemgaļu vēsture nebeidzās traģiski. Zemgale pārveidojās, bet tās stāsts turpinās Lietuvā un Latvijā. Zemgaļu kultūras pēdas ir redzamas Zemgales ainavā, un tās joprojām mājo šeit dzīvojošo cilvēku sirdīs.

Atsauces

- 1 Jovaiša E. *Aisčiai. Kn. 1: Kilmė*. Vilnius, 2012, 184, 188. lpp.
- 2 Vaškevičiūtė I. *Žiemgaliai V–XII amžiuje*. Vilnius, 2004, 29–31. lpp.
- 3 *Žiemgalos aktai = Acta Semigalliae*, parengē, vertē ir komentavo T. Baranauskas. Joniškis, 2014, 12–13. lpp.
- 4 Būga K. *Rinktiniai raštai*. Vilnius, 1959, t. 2, p. 107; Vilnius, 1961, t. 3, p. 252–253, 737.
- 5 Riškus V. Žiemgala ar vis tik Žemgala, *Voruta*, 2008 09 06, no. 17 (659), p. 9.
- 6 Balode L. Latvijos Žiemgala: ką liudija vietovardžiai, *Acta humanitaria universitatis Saulensis*, 2020, t. 27, p. 113; Топоров В. *Исследования по этимологии и семантике*. Москва, 2010, т. 4: Балтийские и славянские языки, кн. 2, с. 31.
- 7 Bušs O. Par etnonimu kurši un zemgaļi cilmi, *Onomastica Lettica*, Rīgā, 1990, 89. lpp.
- 8 Garliauskas V. *Žiemgalių etnogenezė ir vardo „Žiemgala“ etimologija*. Vilnius, 2015, 17–18. lpp, 27–28, 39.
- 9 Būga K. *Rinktiniai raštai*, t. 3, 256.–257., 266, 733. lpp.
- 10 Garliauskas V. *Žiemgalių etnogenezė...*, 14–15. lpp.
- 11 Lelelew J. *Gilbert de Lannoy i jego podróże*. Poznań, 1844, s. 26–29.
- 12 Jordanas. *Apie Getų kilmę ir žygius, arba Getika = De origine actibusque getarum, seu Getica*, iš lotynų k. Vertė V. Gerliakienė, įvadą, lotyniško teksto redakciją ir komentarų parengė D. Alekna. Vilnius, 2017, 182–183. lpp.
- 13 Baranauskas T. Saxo Grammaticus on the Balts, *Saxo and the Baltic Region: a symposium*, ed. T. Nyberg. Odense, 2004, 66–68. lpp.
- 14 Mickevičius A. *Normanai ir baltai IX–XII a.: monografija*. Vilnius, 2004, 110. lpp.
- 15 Saskaņā ar ģermāņu valodu noteikumiem Daksonam vajadzētu būt Daka vai Daksa dēlam, Diansonam vajadzētu būt Diana dēlam. Tāpēc šeit mums ir tikai sagrozīts patronīms, kas balstīts uz tēva vārdu Dians vai Daks (Dakss). Iespējams, lietuviešu uzvārds Daknis vai Daknys sniedz vislabāko šo variantu skaidrojumu. Skatīt: Vanašas A., Maciejauskienė V., Razmukaitė M. *Lietuvių pavardžių žodynas*. Vilnius, 1985, t. 1, 447. lpp.
- 16 Baranauskas T. Saxo Grammaticus on the Balts, 69–71. lpp.
- 17 Turpat, 67–73. lpp.
- 18 Vasiliauskas E. Žiemgalos prekybiniai keliai ir centrai VIII–XII a., *Lietuvos archeologija*, 1999, t. 18, 81–83. lpp.
- 19 Annales Ryenses, ed. V. Cl. I. M. Lappenberg, *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*. Hannoverae, 1859, t. 16, 398. lpp.
- 20 Глазырина Г. В. *Сага об Ингваре Путешественнике: текст, перевод, комментарий*. Москва, 2002, с. 210, 254–255. G. Glāzirina viedoklis, ka Snorri Sturlusona sāga *Heimskringla (Sāga par Inglingiem)*, kur aprakstīti divi karagājieni uz Igaunijā, ko vadīja leģendārais Zviedrijas karalis Ingvars un savu dēlu un mantinieku Ānundu, iespējams ir bijusi sākotnējā versija sāgai par Ānunda un Ingvara ceļojumu uz Zemgali, (turpat, c.61, 303.–304. lpp.) tomēr jāuzskata par pārpratumu: šim sāgam nav nekā kopīga, izņemot varoņu vārdus. Pirmo reizi leģendāro karali Ingvaru un viņa dēlu Ānundu no Inglingas pieminēja norvēģu dziesminieks Todolfs, viņš dzīvoja 9. gadsimta beigās 10. gadsimta sākumā, un viņu darbības hipotēzes tiek attiecinātas uz 7. gadsimtu; tādēļ šim sāgam nevar būt nekādas saistības ar Ingvaru un Ānundu, kuri dzīvoja 11. gadsimtā. Viņu dzīves gājums ir diezgan labi dokumentēts.
- 21 Mickevičius A. *Normanai ir baltai IX–XII a.: monografija*. Vilnius, 2004, 126.–129. lpp.; *Senās Latvijas vēstures avoti*, red. A. Švābe. Rīgā, 1937, burtn. 1, 11–12. lpp. (no. 13, 15); Butkus A. Žiemgalos vardas skandināvų runomis, *Baltistica*, 1994, t. 29, no. 1, 86.–90. lpp.
- 22 Baranauskas T. *Lietuvos valstybės ištakos*. Vilnius, 2000, 148.–151. lpp.
- 23 *Полное собрание русских летописей*. Ленинград, 1926, т. 1: Лаврентьевская летопись. Вып. 1: Повестья временных лет, с. 281.
- 24 Vasiliauskas E. *Žiemgalos prekybiniai keliai ir centrai VIII–XII a.*, 83. lpp.
- 25 *Indriķa hronika = Heinrici Chronicon*, no latīņu valodas tulkojis Ā. Feldhūns; Ē. Mugurēviča priekšvārds un komentāri. Rīga, 1993, p. 46.–49. lpp.; Bennighoven F. *Der Orden der Schwertbruder: Fratres Milicie Christi de Livonia*. Köln-Graz, 1965, S. 19.
- 26 *Senās Latvijas vēstures avoti*, burtn. 1, 16. lpp.
- 27 *Indriķa hronika = Heinrici Chronicon*, p. 48–49 (I, 6); *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, sud. N. Vėlius. Vilnius, 1996, t. 1: Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos, 245.–247. lpp.
- 28 Johansen P. Die Chronik als Biographie. Heinrich von Lettlands Lebensgang und Weltanschauung, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 1953, vol. 1, 17. lpp.
- 29 Nyenstädt F. Livländische Chronik, *Monumenta Livoniae Antiquae*. Riga-Leipzig, 1839, Bd. 2, S. 9.
- 30 Ērglis R. *Zemgales neatkarības vēsture*. Rīga, 1936, 48.–49. lpp.
- 31 *Indriķa hronika = Heinrici Chronicon*, 60.–61. lpp. (IV, 7).
- 32 Bennighoven F. *Der Orden der Schwertbrüder. Fratres milicie Christi de Livonia*. Köln-Gratz, 1965, S. 51–53.
- 33 *Indriķa hronika = Heinrici Chronicon*, 62.–63. lpp. (V, 3).
- 34 Turpat, 64.–65. lpp. (VI, 5).
- 35 Turpat, 60.–61. lpp. (IV, 7).
- 36 Turpat, 72.–77. lpp. (IX, 1–4).
- 37 Baranauskas T. *Mūšiai viduramžių Lietuvos istorijoje, Lituanistica*, 2020, t. 66, no. 3 (121), 168. lpp.
- 38 *Indriķa hronika = Heinrici Chronicon*, 90.–91. lpp. (X, 10).
- 39 Turpat, 114.–117. lpp. (XII, 2–4).
- 40 Turpat, 116.–117. lpp. (XII, 3).
- 41 Turpat, 106.–109. lpp. (XI, 6).
- 42 Turpat, 134.–139. lpp. (XIV, 5).
- 43 *Sēlos ir Žiemgalos vyskupystės aktai = Acta episcopatus Seloniensis et Semigalliensis*, parengē, vertē ir komentavo T. Baranauskas. Pasvalys-Joniškis, 2021, 7. lpp.
- 44 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, atdzejojis V. Bisenieks; Ē. Mugurēviča priekšvārds; Ē. Mugurēviča, K. Kļaviņa komentāri. Rīga, 1998, 72.–75. lpp. (vv. 1423–1552); *The Livonian Rhymed Chronicle*, with an historical introduction, maps and appendices by J. C. Smith, W. L. Urban. Bloomington, Indiana, 1977, 21.–22. lpp.;

- Gudavičius E. *Kryžiaus karai Pabaltijyje ir Lietuva XIII amžiuje*. Vilnius, 1989, 33. lpp.; Raulinaitis Z. *Lietuvos raiteliai. Kn. 1: Kunigaikščių sąjunga*, Brooklyn, 1985, 169. lpp.
- 45 *Indriška hronika = Heinrici Chronicon*, 238.–241. lpp. (XXIII, 3).
- 46 *Sėlos ir Žiemgalos vyskupystės aktai*, 12. lpp. (no. 2).
- 47 Turpat, 240.–243. lpp. (XXIII, 4).
- 48 Turpat, 246.–251. lpp. (XXIII, 8).
- 49 *Sėlos ir Žiemgalos vyskupystės aktai*, 14. lpp. (no. 4).
- 50 *Sėlos ir Žiemgalos vyskupystės aktai*, 24. lpp. (no. 11).
- 51 *Indriška hronika = Heinrici Chronicon*, 314.–315. lpp. (XXIX, 4).
- 52 *Sėlos ir Žiemgalos vyskupystės aktai*, 15.–17. lpp. (no. 5–7).
- 53 Turpat, 34 lpp. (no. 15).
- 54 Turpat, 36 lpp. (no. 16); Benninghoven F. *Der Orden der Schwertbrüder*, 257 lpp.
- 55 Raulinaitis Z. *Lietuvos raiteliai. Kn. 1*, 279. lpp. (autors ir pareizi norādijis laiku, kad tika sapulcināta krustnešu armija, taču viņa secinājumam, ka viņi uzbruka zemgaļiem, pirms zemgaļu uzbrukuma Daugavgrīvai nav pamata).
- 56 *Canonici Sambiensis Epitome gestorum Prussie*, herausgegeben von M. Toeppen, *Scriptores rerum Prussicarum*. Leipzig, 1861, Bd. 1, 279. lpp.; *Annales Dunemundenses*, ed. W. Arndt, *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*, ed. G. H. Pertz. Hannoverae, 1866, t. 19, 709. lpp.; *Annales Stadenses*, auctore Alberto, ed. Io. M. Lappenberg, *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*, ed. G. H. Pertz. Hannoverae, 1859, t. 16, 360. lpp.; *Vartberges Hermaņa Livonijas hronika = Hermanni de Wartberge chronicon Livoniae*, no latīņu valodas tulkojis, priekšvārdu un komentārus sarakstījis Ē. Mugerēvičs. Rīga, 2005, 46.–47. lpp.; *Die Annalen und das Necrologium von Ronneburg*, *Scriptores rerum Prussicarum*. Leipzig, 1863, Bd. 2, 144. lpp.
- 57 Benninghoven F. *Der Orden der Schwertbrüder*, S. 258; Raulinaitis Z. *Lietuvos raiteliai. Kn. 1*, 281. lpp..
- 58 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 78. lpp. (vv. 1690–1728); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 24. lpp.
- 59 *Sėlos ir Žiemgalos vyskupystės aktai*, 40. lpp. (no. 18).
- 60 Benninghoven F. *Der Orden der Schwertbrüder*, 257. lpp.
- 61 Bauer A. *Semgallen und Upmale in frühgeschichtlicher Zeit, Baltische Lande*, Leipzig, 1939, Bd. 1: *Ostbaltische Frühzeit*, 311. lpp.
- 62 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 78.–80. lpp. (vv. 1729–1798); *Livonijas Atskaņu hronika*, 24.–25. lpp.
- 63 Ērglis R. *Zemgales neatkarības vēsture*. Rīga, 1936, 119.–122. lpp.
- 64 Bauer A. *Semgallen und Upmale in frühgeschichtlicher Zeit*, S. 310–311; Benninghoven F. *Der Orden der Schwertbrüder*, 258.–259. lpp.
- 65 *Kuršo aktai = Acta Curoniae*, parengē, vertē ir komentāvo T. Baranauskas. *Pasvalys–Joniškis*, 2017, 12.–14. lpp. (no. 1).
- 66 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 80.–81. lpp. (vv. 1799–1846); *Livonijas Atskaņu hronika*, 25.–26. lpp.; Łowmiański H. *Studja nad początkami społeczeństwa i państwa Litewskiego*. Wilno, 1932, t. 2, 307. lpp.
- 67 Benninghoven F. *Der Orden der Schwertbrüder*, 278. lpp.
- 68 *Kuršo aktai = Acta Curoniae*, 23. lpp. (no. 4); Łowmiański H. *Studja nad początkami...*, t. 2, 306. lpp.
- 69 *Kuršo aktai = Acta Curoniae*, 25.–28. lpp. (no. 5).
- 70 Turpat, p. 15–22 (no. 2–3).
- 71 *Senās Latvijas vēstures avoti*, burtn. 1, 154.–155. lpp. (no. 173).
- 72 Turpat, 156. lpp. (no. 176).
- 73 Turpat, 155.–156. lpp. (no. 174).
- 74 Turpat, 157. lpp. (no. 178).
- 75 Turpat, 156. lpp. (no. 175).
- 76 Turpat, 158. lpp. (no. 179).
- 77 Turpat, 158.–159. lpp. (no. 180).
- 78 Baranauskas T., Zabiela G. *Saulės mūšio pėdsakų paieškos*. Vilnius, 2016, 14.–15. lpp.
- 79 Benninghoven F. *Der Orden der Schwertbrüder*, 300.–301. lpp, 312.–313. lpp, 322.–323. lpp; Schwartz P. *Kurland im dreizehnten Jahrhundert bis zum Regierungsantritt Bischof Emund's von Werd*. Leipzig, 1875, 37.–40. lpp.
- 80 Baranauskas T., Zabiela G. *Saulės mūšio pėdsakų paieškos*, 27.–28. lpp.
- 81 Schwartz P. *Kurland im dreizehnten Jahrhundert...*, S. 48.
- 82 Baranauskas T., Zabiela G. *Saulės mūšio pėdsakų paieškos*, 48. lpp.
- 83 Ērglis R. *Zemgales neatkarības vēsture*. Rīga, 1936, 126.–127., 197. lpp.
- 84 Gudavičius E. *Mindaugas*. Vilnius, 1998, 224.–225. lpp.
- 85 Baranauskas T. *Vorutos pilis, Mūsų praeitis*, 2001, t. 7, 43.–70. lpp.
- 86 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 114.–115. lpp. (vv. 3351–3406); *Livonijas Atskaņu hronika*, 46. lpp.
- 87 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 115.–116. lpp. (vv. 3407–3450); *Livonijas Atskaņu hronika*, 47. lpp.
- 88 *Senās Latvijas vēstures avoti*, red. A. Švābe. Rīgā, 1940, burtn. 2, 302.–304. lpp. (no. 328).
- 89 *Kuršo aktai = Acta Curoniae*, 35.–36. lpp. (no. 8).
- 90 Schwartz P. *Kurland im dreizehnten Jahrhundert...*, 65.–66. lpp.
- 91 *Senās Latvijas vēstures avoti*, burtn. 2, 310.–311. lpp. (no. 340).
- 92 *Kuršo aktai = Acta Curoniae*, 42. lpp. (dok. 10, com. 7).
- 93 *Senās Latvijas vēstures avoti*, burtn. 2, 266.–267. lpp. (no. 283).
- 94 Turpat, 302.–304. lpp. (no. 328).
- 95 Goetze P. *Albert Suerbeer, Erzbischof von Preussen, Livland und Ehstland: geschichtliche Darstellung*. St. Petersburg, 1854, 51.–52. lpp.
- 96 *Žiemgalos aktai = Acta Semigalliae*, 10.–16. lpp. (no. 1–2).
- 97 Turpat, 10.–11. lpp. (no. 1).
- 98 Vasiliauskas E. *Žiemgalių žemės XII–XIII a., Kryžiaus karų epocha Baltijos regiono tautų istorinėje sąmonėje: mokslinių straipsnių rinkinys*, sud. R. R. Trimonienė, R. Jurgaitis. Šiauliai, 2007, 49. lpp.; Vasiliauskas E. *Žagarės (Žvelgaičio) piliakalnio II papėdės gyvenvietė, Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2009 metais*, 72.–77. lpp.; Vasiliauskas E. *Žagarės (Žvelgaičio) piliakalnis II ir Senosios Žagarės dvarvietė, Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010 metais*, p. 72–83. lpp.; Vasiliauskas E. *Žagarės (Žvelgaičio) piliakalnis II ir Senosios Žagarės dvarvietė, Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2012 metais*, 143.–147. lpp.; Vasiliauskas E. *Žagarės II (Žvelgaičio) piliakalnio ir kapinyno radiniai (kai kuriais Žagarės XII–XIII a. istorijos klausimais), Lietuvos archeologija*, Vilnius, 2008, t. 33, 153.–186. lpp.; Vasiliauskas E. *Žagares 2. (Žvelgaičiu) pilskaļns 13.–17. gadsimtā: no koka pils līdz koka muižai, Archeologija un etnogrāfija*, 2014, t. 28, 97.–110. lpp.

- 99 Baranauskas T. Kur buvo žiemgalių Silenės žemė?, *Florilegium Lithuanum: in honorem eximii professoris atque academici Lithuani domini Eugenii Jovaiša anniversarii sexagesimi causa dicatum*. Vilnius, 2010, 194.–206. lpp.
- 100 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 155. lpp. (vv. 5245–5265); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 67. lpp.
- 101 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 132., 134. lpp. (vv. 4173–4180, 4301–4304); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 55.–56. lpp.
- 102 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 149. lpp. (vv. 4971–4972); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 63.–64. lpp.; Baranauskienė I. *Durbės mūšis: istorija, priežastys, pasekmės*. Telšiai, 2010, 17.–18. lpp.
- 103 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 155. lpp. (vv. 5239–5265); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 67. lpp.
- 104 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 156.–159. lpp. (vv. 5295–5444); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 67.–69. lpp.
- 105 Vasiliauskas E. Žiemgalių žemės XII–XIII a., 51. lpp.
- 106 Baranauskienė I. *Durbės mūšis*, 18.–22. lpp.
- 107 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 159.–160. lpp. (vv. 5445–5478); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 69. lpp.
- 108 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 168. lpp. (vv. 5844–5848); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 73. lpp.; Baranauskienė I. *Durbės mūšis*, 22.–27. lpp.
- 109 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 200.–202. lpp. (vv. 7297–7390); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 90. lpp.
- 110 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 202. lpp. (vv. 7391–7420); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 90.–91. lpp.
- 111 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 202.–204. lpp. (vv. 7421–7512); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 91.–92. lpp.
- 112 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 210. lpp. (vv. 7769–7795); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 96. lpp.
- 113 *Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch*, herausgegeben von F. G. von Bunge. Reval, 1853, Bd. 1, 536.–537. lpp. (no. 425).
- 114 Turpat, 538.–539. lpp. (no. 426).
- 115 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 215. lpp. (vv. 8017–8026); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 98. lpp.
- 116 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 215.–216. lpp. (vv. 8028–8045); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 98.–99. lpp.
- 117 Gudavičius E. *Kryžiaus karai Pabaltijyje...*, 159. lpp.
- 118 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 216. lpp. (vv. 8047–8068); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 99. lpp.
- 119 *Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch*, Bd. 1, 542.–544. lpp. (no. 430).
- 120 *Žiemgalos aktai = Acta Semigalliae*, 26.–29. lpp. (no. 4).
- 121 Varakauskas R. Kautynės ties Ašerade (1279 m.) (Iš lietuvių kovų prieš Livonijos ordiną XIII a.), *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*, 1963, t. 4, 123.–134. lpp.; Dediala R. 1279 metai, arba kaip mes skriaudėm Ordiną, *Alkas.lt*, 2012 03 04, <<http://alkas.lt/2012/03/04/r-dediala-1279-metai-arba-kaip-mes-skriaudem-ordina>>.
- 122 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 224. lpp. (vv. 8440–8444); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 103. lpp.
- 123 *Das Zeugenverhör des Franciscus de Moliano (1312): Quellen zur Geschichte des Deutschen Ordens*, bearbeitet von A. Seraphim. Königsberg i. Pr., 1912, 141. lpp.
- 124 Turpat, 131. lpp.
- 125 Turpat, 29. lpp.
- 126 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 230. lpp. (vv. 8694–8696); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 106. lpp.
- 127 Ibidem, p. 230–231 (vv. 8679, 8747–8757); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 106.–107. lpp.
- 128 Baranauskas T. Žemaitija ir Žiemgala XIII a. ketvirtajame ketvirtyje – XIV a. pirmajame ketvirtyje, *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, 2019, t. 39, 104.–107. lpp.
- 129 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 235.–241. lpp. (vv. 8929–9192); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 109.–112. lpp.
- 130 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 238.–239. lpp. (vv. 9082, 9093); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 111. lpp.
- 131 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 244. lpp. (vv. 9338); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 113. lpp.
- 132 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 241–242. lpp. (vv. 9219–9240); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 112. lpp.
- 133 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 244. lpp. (vv. 9363–9364); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 114. lpp.
- 134 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 245. lpp. (vv. 9395–9400); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 114. lpp.
- 135 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 246. lpp. (vv. 9411–9422); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 114–115. lpp.
- 136 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 246. lpp. (vv. 9430–9444); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 115. lpp.
- 137 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 246.–247. lpp. (vv. 9453–9492); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 115. lpp.
- 138 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 248. lpp. (vv. 9517–9542); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 116. lpp.
- 139 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 249. lpp. (v. 9594); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 116. lpp.
- 140 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 250. lpp. (vv. 9631–9632); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 117. lpp.
- 141 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 250.–251. lpp. (vv. 9638–9644); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 117. lpp.
- 142 Petras Dusburgietis. *Prūsijos žemės kronika*, parengė R. Batūra, vertė L. Valkūnas. Vilnius, 1985, 216. lpp.; Petrus de Dusburgk. *Chronica terrae Prussiae = Piotr z Dusburga. Kronika ziemi Pruskiej*, ed. J. Wenta et S. Wyszomirski. Cracoviae, 2007, 193. lpp.
- 143 Baranauskas T. *Garuozos mūšis: šaltiniai ir interpretacijos*. Joniškis, 2017, 27.–31. lpp.
- 144 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 254.–256. lpp. (vv. 9801–9893); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 119.–120. lpp.
- 145 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 256. lpp. (vv. 9899–9902); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 120. lpp.
- 146 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 257. lpp. (vv. 9918); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 120. lpp.

Izmantoto avotu un literatūras saraksts

IZMANTOTIE AVOTI

- Annales Dunemundenses, ed. W. Arndt, *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*, ed. G. H. Pertz. Hannoverae, 1866, t. 19, p. 708–709.
- Annales Ryenses, ed. V. Cl. I. M. Lappenberg, *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*, ed. G. H. Pertz. Hannoverae, 1859, t. 16, p. 386–410.
- Annales Stadenses, auctore Alberto, ed. Io. M. Lappenberg, *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*, ed. G. H. Pertz. Hannoverae, 1859, t. 16, p. 271–379.
- Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, atdzejojis V. Bisenieks; Ē. Mugurēviča priekšvārds; Ē. Mugurēviča, K. Kļaviņa komentāri. Rīga, 1998.
- Baltu religijas ir mitoloģijas šaltiniai*, sud. N. Vēlius. Vilnius, 1996, t. 1: Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos.
- Canonici Sambiensis Epitome gestorum Prussie, herausgegeben von M. Toppfen, *Scriptores rerum Prussicarum*. Leipzig, 1861, Bd. 1, p. 272–290.
- Chartularium Lithuaniae res gestas magni ducis Gedeminne illustrans = Gedimino laiškai*, tekstus, vertimus bei komentarus parengē S. C. Rowell, Vilnius, 2003.
- Das Zeugenverhör des Franciscus de Moliano (1312): Quellen zur Geschichte des Deutschen Ordens*, bearbeitet von A. Seraphim. Königsberg i. Pr., 1912.
- Die Annalen und das Necrologium von Ronneburg, *Scriptores rerum Prussicarum*. Leipzig, 1863, Bd. 2, p. 142–148.
- Indriķa hronika = Heinrichi Chronicon*, no latīņu valodas tulkojis Ā. Feldhūns; Ē. Mugurēviča priekšvārds un komentāri. Rīga, 1993.
- Kuršo aktai = Acta Curoniae*, parengē, vertē ir komentavo T. Baranauskas. Pasvalys–Joniskis, 2017.
- Lelewel J. *Gilbert de Lannoy i jego podróże*. Poznań, 1844.
- Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch*, herausgegeben von F. G. von Bunge. Reval, 1853, Bd. 1.
- Nyenstädt F. *Livländische Chronik, Monumenta Livoniae Antiquae*. Riga-Leipzig, 1839, Bd. 2.
- Petrus Dusburgietis. *Prūsijos žemės kronika*, parengē R. Batūra, vertē L. Valkūnas. Vilnius, 1985.
- Petrus de Dusburgk. *Chronica terrae Prussiae = Piotr z Dusburga. Kronika ziemi Pruskiej*, ed. J. Wenta et S. Wyszomirski. Cracoviae, 2007.

- 147 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 256.–257. lpp. (vv. 9899–9960); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 120.–121. lpp.
- 148 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 258. lpp. (vv. 9969–9980); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 121. lpp.
- 149 Baranauskas T. *Garuozos mūšis*, 39. lpp.
- 150 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 258.–261. lpp. (vv. 9964–10126); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 121.–123. lpp.
- 151 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 261.–263. lpp. (vv. 10145–10200); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 123. lpp.
- 152 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 261.–262. lpp. (vv. 10145–10149); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 123. lpp.
- 153 Baranauskas T. *Garuozos mūšis*, 53.–58. lpp.
- 154 Turpat, 55. lpp.
- 155 Turpat, 62.–64. lpp.
- 156 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 281. lpp. (vv. 11032–11034); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 132. lpp.
- 157 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 281.–282. lpp. (vv. 11035–11082); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 132.–133. lpp.
- 158 Baranauskas T. *Garuozos mūšis*, 64.–67. lpp.
- 159 *Vartberges Hermaņa Livonijas hronika = Hermanni de Wartberge chronicon Livoniae*, 64.–65. lpp.
- 160 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 288. lpp. (vv. 11353–11364); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 136. lpp.
- 161 *Das Zeugenverhör des Franciscus de Moliano (1312)*, 169.–170. lpp.
- 162 Petrus Dusburgietis. *Prūsijos žemės kronika*, 216. lpp.; Petrus de Dusburgk. *Chronica terrae Prussiae = Piotr z Dusburga. Kronika ziemi Pruskiej*, 193.–194. lpp.
- 163 Baranauskas T. *Garuozos mūšis*, 68.–70. lpp.; Baranauskas T. *Žemaitija ir Žiemgala*, 107.–109. lpp.
- 164 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 289. lpp. (vv. 11395–11408); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 136. lpp.
- 165 *Atskaņu hronika = Livländische Reimchronik*, 289. lpp. (vv. 11409–11428); *The Livonian Rhymed Chronicle*, 136.–137. lpp.
- 166 Baranauskas T. *Garuozos mūšis*, 70.–77. lpp.; Baranauskas T. *Žemaitija ir Žiemgala*, 109 – 111. lpp.
- 167 *Chartularium Lithuaniae res gestas magni ducis Gedeminne illustrans = Gedimino laiškai*, tekstus, vertimus bei komentarus parengē S. C. Rowell, Vilnius, 2003, 40. lpp.
- 168 Baranauskas T. *Žemaitija ir Žiemgala*, 100.–101. lpp.
- 169 *Vartberges Hermaņa Livonijas hronika = Hermanni de Wartberge chronicon Livoniae*, 68 – 69. lpp.
- 170 Baranauskas T. *Žemaitija ir Žiemgala...*, 111.–114. lpp.
- 171 *Chartularium Lithuaniae...*, 63. lpp.
- 172 Lelewel J. *Gilbert de Lannoy i jego podróże*. Poznań, 1844, 26.–27. lpp.
- 173 Turpat, 28.–29. lpp.
- 174 Vasiliauskas E. *Žiemgalos apgyvendinimo raida XIV a. – XVI a. pradžioje, Istorija*, 2009, t. 74, no. 2, 4.–12. lpp.

Sēlos ir Žiemgalos vyskupystės aktai = *Acta episcopatus Seloniensis et Semigalliensis*, parengė, vertė ir komentavo T. Baranauskas. Pasvalys-Joniškis, 2021.

Senās Latvijas vēstures avoti, red. A. Švābe. Rīgā, 1937, burtn. 1; Rīgā, 1940, burtn. 2.

The Livonian Rhymed Chronicle, with an historical introduction, maps and appendices by J. C. Smith, W. L. Urban. Bloomington, Indiana, 1977.

Vanagas A., Maciejauskienė V., Razmukaitė M. *Lietuvių pavardžių žodynas*. Vilnius, 1985, t. 1.

Vartberges Hermaņa Livonijas hronika = Hermanni de Wartberge chronicon Livoniae, no latīņu valodas tulkojis, priekšvārdu un komentārus sarakstījis Ē. Mugurēvičs. Rīga, 2005.

Žiemgalos aktai = Acta Semigalliae, parengė, vertė ir komentavo T. Baranauskas. Joniškis, 2014.

Глазырина Г. В. *Сага об Ингваре Путешественнике: текст, перевод, комментарий*. Москва, 2002.

Полное собрание русских летописей. Ленинград, 1926, т. 1: Лаврентьевская летопись. Вып. 1: Повесть временных лет.

LITERATŪRA

Balode L. Latvijas Žiemgala: kā liudija vietovardžiai, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, 2020, t. 27, p. 112–125.

Baranauskas T. *Garuzos mūšis: šaltiniai ir interpretacijos*. Joniškis, 2017.

Baranauskas T. Kur buvo žiemgalių Silenės žemė?, *Florilegium Lithuanum: in honorem eximii professoris atque academici Lithuani domini Eugenii Jovaiša anniversarii sexagesimi causa dicatum*. Vilnius, 2010, p. 194–206.

Baranauskas T. *Lietuvos valstybės ištakos*. Vilnius, 2000.

Baranauskas T. Mūšiai viduramžių Lietuvos istorijoje, *Lituanistica*, 2020, t. 66, no. 3 (121), p. 157–188.

Baranauskas T. Saxo Grammaticus on the Balts, *Saxo and the Baltic Region: a symposium*, ed. T. Nyberg. Odense, 2004, p. 63–79.

Baranauskas T. Vorutos pils, *Mūsų praeitis*, 2001, t. 7, p. 43–70.

Baranauskas T. Žemaitija ir Žiemgala XIII a. ketvirtajame ketvirtyje – XIV a. pirmajame ketvirtyje, *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, 2019, t. 39, p. 99–117.

Baranauskas T., Zabiela G. *Saulės mūšio pėdsakų paieškos*. Vilnius, 2016.

Baranauskienė I. *Durbės mūšis: istorija, priežastys, pasekmės*. Telšiai, 2010.

Bauer A. Semgallen und Upmale in frühgeschichtlicher Zeit, *Baltische Lande*, Leipzig, 1939, Bd. 1: Ostbaltische Frühzeit, S. 307–329.

Bennighoven F. *Der Orden der Schwertbruder: Fratres Milicie Christi de Livonia*. Köln-Graz, 1965.

Būga K. *Rinktiniai raštai*. Vilnius, 1959, t. 2; Vilnius, 1961, t. 3.

Bušs O. Par etnonimu kurši un zemgaļi cilmi, *Onomastica Lettica*, Rīgā, 1990, p. 86–91.

Butkus A. Žiemgalos vardas skandinavų runomis, *Baltistica*, 1994, t. 29, no. 1, p. 86–90.

Dediala R. 1279 metai, arba kaip mes skriaudėm Ordiną, *Alkas.lt*, 2012 03 04, <http://alkas.lt/2012/03/04/r-dediala-1279-metai-arba-kaip-mes-skriaudem-ordina>.

Ērglis R. *Zemgales neatkarības vēsture*. Rīga, 1936.

Garliauskas V. *Žiemgalių etnogenezė ir vardo „Žiemgala“ etimologija*. Vilnius, 2015.

Goetze P. *Albert Suerbeer, Erzbischof von Preussen, Livland und Ehtland: geschichtliche Darstellung*. St. Petersburg, 1854.

Gudavičius E. *Kryžiaus karai Pabaltijyje ir Lietuva XIII amžiuje*. Vilnius, 1989.

Gudavičius E. *Mindaugas*. Vilnius, 1998.

Johansen P. Die Chronik als Biographie. Heinrich von Lettlands Lebensgang und Weltanschauung, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 1953, vol. 1, S. 1–24.

Jordanas. *Apie Getų kilmę ir žygius, arba Getika = De origine actibusque getarum, seu Getica*, iš lotynų k. Vertė V. Gerliakienė, įvadą, lotyniško teksto redakciją ir komentarus parengė D. Alekna. Vilnius, 2017.

Jovaiša E. *Aisčiai. Kn. 1: Kilmė*. Vilnius, 2012.

Łowmiański H. *Studja nad początkami społeczeństwa i państwa Litewskiego*. Wilno, 1932, t. 2.

Mickevičius A. *Normanai ir baltai IX–XII a.: monografija*. Vilnius, 2004.

Raulinaitis Z. *Lietuvos raiteliai. Kn. 1: Kumigaikščių sąjunga*. Brooklyn, 1985.

Riškus V. Žiemgala ar vis tik Žemgala, *Voruta*, 2008 09 06, no. 17 (659), p. 9.

Schwartz P. *Kurland im dreizehnten Jahrhundert bis zum Regierungsantritt Bischof Emund's von Werd*. Leipzig, 1875.

Varakauskas R. Kautynės ties Ašerade (1279 m.) (Iš lietuvių kovų prieš Livonijos ordiną XIII a.), *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*, 1963, t. 4, p. 123–134.

Vasiliauskas E. Žagarės (Žvelgaičio) piliakalnio II papėdės gyvenvietė, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2009 metais*, p. 72–77.

Vasiliauskas E. Žagarės (Žvelgaičio) piliakalnis II ir Senosios Žagarės dvarvietė, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010 metais*, p. 72–83.

Vasiliauskas E. Žagarės (Žvelgaičio) piliakalnis II ir Senosios Žagarės dvarvietė, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2012 metais*, p. 143–147.

Vasiliauskas E. Žagares 2. (Žvelgaičiu) pilskalnis 13.–17. gadsimta: no koka pils līdz koka muižai, *Arheologija un etnogrāfija*, 2014, t. 28, p. 97–110.

Vasiliauskas E. Žagarės II (Žvelgaičio) piliakalnio ir kapinyno radiniai (kai kuriais Žagarės XII–XIII a. istorijos klausimais), *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 2008, t. 33, p. 153–186.

Vasiliauskas E. Žiemgalių žemės XII–XIII a., *Kryžiaus karų epocha Baltijos regiono tautų istorinėje sąmonėje: mokslinių straipsnių rinkinys*, sud. R. R. Trimonienė, R. Jurgaitis. Šiauliai, 2007, p. 34–64.

Vasiliauskas E. Žiemgalos apgyvendinimo raida XIV a. – XVI a. pradžioje, *Istorija*, 2009, t. 74, no. 2, p. 4–12.

Vasiliauskas E. Žiemgalos prekybiniai keliai ir centrai VIII–XII a., *Lietuvos archeologija*, 1999, t. 18, p. 79–99.

Vaškevičiūtė I. *Žiemgaliai V–XII amžiuje*. Vilnius, 2004.

Топоров В. *Исследования по этимологии и семантике*. Москва, 2010, т. 4: Балтийские и славянские языки, кн. 2.

Normunds Jērums

Pa krustniešu pēdām rietumu Zemgales pilskalnos

Ekskursijas plāns Rietumzemgales pilskalnu apmeklēšanai.
Foto: T. Baranauskas

Mītavas (Jelgavas) pils

Atrašanās vieta – uz salas, kuru veido Lielupe un Driksa, Jelgavas vecpilsētas austrumu daļā, Jelgava, Lielā iela 2.

Jelgava rakstītajos avotos – Mitowe, Myitowe, Mithovia, Mitthovia, Mithowe u.c. 1242. gadā pie zemgaļu robežas pāvesta legāts Vilhelms no Modenasbija devis ordenim atļauju celt pili pie Lielupes. Pēc Atskaņu hronikas ziņām Vācu ordeņa mestrs Konrāds no Mandernas 1265. gadā sāka celt Jelgavas pili uz salas, ko veidoja Lielupe un tās atteka Driksa. Pēc pāvests Klementa IV 1266. gada 25. Maija bullas teksta var spriest, ka Jelgavas pils tad jau tiek celta. Iespējams šajā gadā arī pils tiek pabeigta. Vartberges Hermaņa hronikā minēts, ka pils Jelgavā (*Mithow*) celta 1265. gadā un tajā paglābušies ordeņa brāļi pēc neveiksmīga uzbrukuma zemgaļu ciemiem.

Jelgavas pils bijusi tā sauktā ūdenspils, kuras piekļūšanu kavēja ūdensšķēršļi. Par koka pili nav saglabājušās ne kādas ziņas, 14. gs. pils ir bijusi neliela mūra celtnē ap 30×35 m liela. Tās stūros bijuši torņveida konstrukcijas. Dienvidu pusē pilī izbūvēti iebraucamie vārti, kas no gal-

Vecā Mītavas pils (Jelgava) 1703. gada iespaidumā

Jaunā Jelgavas pils, kas celta 1738.–1772. gadā vecās vietā.
Foto: Jelgavas reģionālais tūrisma centrs

venās pils veduši priekšpili. Pils bijusi celta no laukakmeņiem, apskaldītiem dolomīta kvadriem un ķieģeļiem.

Jauno pili ordenis izmantoja par atbalsta bāzi pret zemgaļiem vērstajos uzbrukumos. Jau 1272. gadā kādā dokumentā minēts Jelgavas komturs Johans. Laikā no 1272. līdz 1495. gadam Jelgavas pili zināmi 17 komturi un 7 landmaršala ieceltipārvaldnieki. A. Tulse (1942) uzskatīja, ka pirmā Jelgavas pils bijusi celta no koka. Tam atbilstu pils īsais celtniecības periods, kā arī nākamais 14. gs. pils regulārais plānojums kurā nav iekļautas senākas celtnes.

Atskaņu hronikā minēts, ka vasaras periodā pa Lielupi Mītavā nogādāta pārtika, apģērbs un bruņojums, kuru Livonijas ordenis izmanto ziemas laikā cenšoties iekarot zemgaļu pilis. Vēstures avotos aprakstīti notikumi kuri norisinājušies 14. gadsimtā, kad 1345. gadā lietuviešu karaspēks ieņēma Jelgavas pili kopā ar apmetni, kā gūstekņus sev līdz aizvedot garīdzniekus kopā ar 8 brāļiem un ap 600 Jelgavas iedzīvotājus no vienkāršās tautas. Pēdējais lietuviešu uzbrukums pilij notika 1376. gadā. Jelgavas pils tika nojaukta 1738. gadā pēc Ernsta Johana Birona pavēles lai sagatavotu laukumu jaunās pils celtniecībai.

Dobeles pilskalns ar viduslaiku pili

Atrašanās vieta – Dobele, Dobeles pagasts, Dobeles novads, Bēzres upes labais krasts.

Dobeles (*Doblen, Dubelene, Dobelen, Dobbene, Doblin, Dobbleena*) mūra pils atrodas Dobeles pilsētas rietumu malā, Bēzres labajā krastā, uz stāva zemes raga starp Bēzres upi austrumos un avotainu gravu ziemeļu un rietumu pusē. Rakstītajos avotos Dobele pirmo reizi pieminēta 1254. gada Zemgales dališanas līgumā starp Rīgas arhibīskapu un Vācu ordeni.

Dobeles koka pils bija Dobeles pilsnovada zemes centrs un viena no spēcīgākajām zemgaļu pilīm, kurai līdzās atradās senpilsēta. Koka pils atradusies kalnā ar stāvām nogāzēm. Pilskalnu no senpilsētas atdalījis dziļš grāvis un iespējams arī zemgaļu pilskalniem raksturīgs valnis.

Dobeles pils. Foto: L. Jankauskienė

Zemgaļu Dobeles pils rekonstrukcija. Zīmējis N. Jērums

Pilskalņa rietumu puses nogāze ir 9 metri, ziemeļos 12 metri, bet austrumos pie Bēztes upes 15 metri. Dobeles pils tiek bieži pieminēta Atskaņu hronikā, kur aprakstīti 13. gs. otrās puses notikumi Rietumzemgalē. Dobeles pils laika posmā no 1279. līdz 1289. gadam izturēja sešus Livonijas ordeņa aplenkumus. Dobeli var uzskatīt par vienīgo pili Zemgalē, kuru ne reizi Livonijas ordenim krusta karu laikā neizdevās iekarot. 2020. gada arheoloģiskie izrakumi liecina, ka pilskalņa kultūrslānis ir aptuveni divi metri biezs. Dobeles pilskalns bijis apdzīvots jau laika posmā pirms mūsu ēras, par ko liecina atrastā akmens cirvja sagatave un krama fragmenti.

1977. gada arheoloģisko izpēti darbu laikā tika konstatēts, ka priekšpils bijusi labi nocietināta un intensīvi apdzīvota. Priekšpilī tika veikti izpēti darbi DA daļā, un konstatēts ka kultūras slānis ir vienu

Dobeles pilskalņa 3D modelis, www.latvijas-pilskalni.lv

metru biezs. Priekšpilī tika atrastas zemgaļu koka aizsargsienas paliekas 2–2,5 m platumā. Pilskalņā un priekšpilī atrasts ievērojams skaits 12.–13. gs. sadzīves priekšmetu, rotu, keramikas un bruņojuma veselas un fragmentāras daļas. 1289. gads Dobeles pils aizstāvji pili nodedzināja un devās uz Rakti. 1335–1347. gadā zemgaļu koka pils vietā Livonijas ordenis uzcēla mūra pili, kurai blakus bija baznīca – pils kapela. Pēc 1730. gada. pils tika pamesta un lēnām sabruka.

Dobeles pils vārti.
Foto: T. Baranauskas

Tērvetes pilskalns (Cukurkalns)

Atrašanās vieta – Tērvete, Tērvetes pagasts, Dobeles novads, Tērvetes upītes labais krasts.

Viens no slavenākajiem un atpazīstamākajiem pilskalniem Latvijas un Baltijas reģionā ir Tērvetes pilskalns. Tērvete – 13. gs. bija Tērvetes zemes un Rietumzemgales politiski-ekonomiskais centrs, ar Tērvetes pili un senpilsētu, kurā valdīja zemgaļu valdnieki: Viestards (*Viesthardus, Vesthardus, Vestardus, Vester*), Nameisis (*Nameise, Nameyxe, Nameise*), iespējams, arī Skābis (*Schabe*). 12.–13. gs. tas bija vislabāk nocietinātais pilskalns Zemgalē un viena no spēcīgākajām pilīm Baltu apdzīvotajās zemēs. Livonijas Indriķa, Atskaņu hronika un citi rakstītie vēstures avoti Tērveti (*Thervetene, Tervethene, Terweten*) vai tērvetiešus (*Terwetein*)

Tērvetes pils rekonstrukcija. Zīmējis N. Jērums

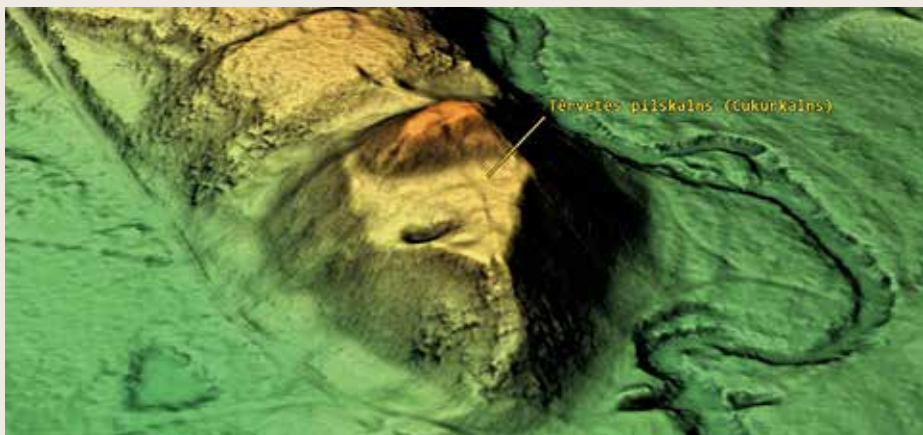

Tērvetes pilskalns. Foto: N. Jērums

piemin 1219., 1254.–1286. gadā, galvenokārt, saistībā ar zemgaļu neatkarības cīņām un Zemgales dališanas līgumiem starp Vācu ordeni, Rīgas arhibīskapu un Rīgas domkapitulu.

Tērvetes pilskalns ir tikai daļa no liela arheoloģiska kompleksa, kurā ietilpst vēl trīs pilskalni: Klosterkalns, Svētais kalns, Putnu kalns; Tērvetes pilskalna priekšpilis ar viduslaiku pilsdrupām, senpilsētas teritorija un kapulauks. Tērvetes pilskalna arheoloģiskajā kompleksā plaši pētījumi veikti no 1951.–1960. gadam E. Brīvkalnes (1951.–1959.g.) un F. Zagorska (1960. g.) vadībā. Arheoloģiskās izpētes rezultātā noskaidrots, ka Tērvete apdzīvota jau I g. t. p. m. ē. Tērvetes senvietu kompleksā atrastas 4692 senlietas, no tām – Tērvetes pilskalnā – 3966.

Tērvetes pilskalns ir 17–19 m augsts pakalns, kurš kopā ar valni veido gandrīz 30 m augstu zemesragu Tērvetes upītes labajā krastā. Austrumu pusē tas norobežots ar 9 m augstu zemes valni un grāvi, kurš atdala pilskalnu no divām priekšpilīm. Pilskalnā ir dabiski veidotas stāvas nogāzes, bet, ierīkojot nocietinājumus, senatnē tās padarītas vēl stāvākas. Pilskalnā ir 1000 m² liels trīsstūrveida formas plakums, kuram ziemeļpusē saskatāma apaļas formas bedre, iespējams – bijusī akas vie-

Tērvetes pilskalns 3D modelis, www.latvijas-pilskalni.lv

ta. Pilskalns atrodas pie vaļņa ir, aptuveni, 45 m. Plakums orientēts rietumu-austumu virzienā, ar valni – austrumu pusē. Tērvetes pilskalnam ir izteikti biezs kultūrlānis, kas ziemeļu pusē sasniedz 7,5 m. Senatnē pilskalnu no divām pusēm ieskāva ūdens tilpnes, Tērvetes upe un ZA pusē mākslīgi veidota ūdens tilpne.

Tērvetes pilskalns bijis nocietināts ar vairāku pakāpju aizsardzības līnijas fortifikācijām, kamerveida pakšos kaķētu guļbaļķu konstrukciju aizsargsienām, torņveida izvirzījumiem. Pēdējā apbūves posmā pils aizsargsienas noklātas ar mālu, bet jumti ieklāti ar māla dakstiņiem. Pils pagalmā bijis apbūvēts ar dzīvojamām un saimniecības ēkām, pilskalns pagalmā atradusies arī rotkaļu darbnīca.

11.–13. gs. pilskalns austrumu daļā izveidota priekšpils, kuras platība aizņem 2900 m². 13. gs. priekšpils nogāzes nostiprinātas ar nelielu valni, uz kura atradušās guļbūvē celtas aizsargsienas. Priekšpils plakumā atradušās dzīvojamās un saimniecības ēkas, no kurām divām ēkām fikseti izmēri – 6×4 un 5×6 m. Pilskalns pakājē bijusi aptuveni 10 ha liela senpilsēta ar dzīvojamo un saimniecības ēku apbūvi.

Tērvetes pilskalns ir viens no ievērojamākajiem arheoloģijas objektiem Austrum un Ziemeļeiropā. Kā zemgaļu politiski-ekonomiskais un varas centrs, tas minēts daudzos vēstures avotos. Tērvetes pilskalns uzlūkojams kā centrālais objekts Tērvetes arheoloģiskajā kompleksā, un tas pieminēts visos Zemgales tūrisma ceļvežos. Pateicoties savai atpazīstamībai, tas kopā ar Tērvetes dabas parku iekļauts arī Lietuvas un Igaunijas tūrisma maršrutos. Kopā ar Tērvetes dabas parku un Tērvetes 12. gs. koka pili, tas ir viens no tūristu iecienītākajiem, apmeklētākajiem un nozīmīgākajiem kultūrvēsturiskajiem un dabas objektiem Latvijā.

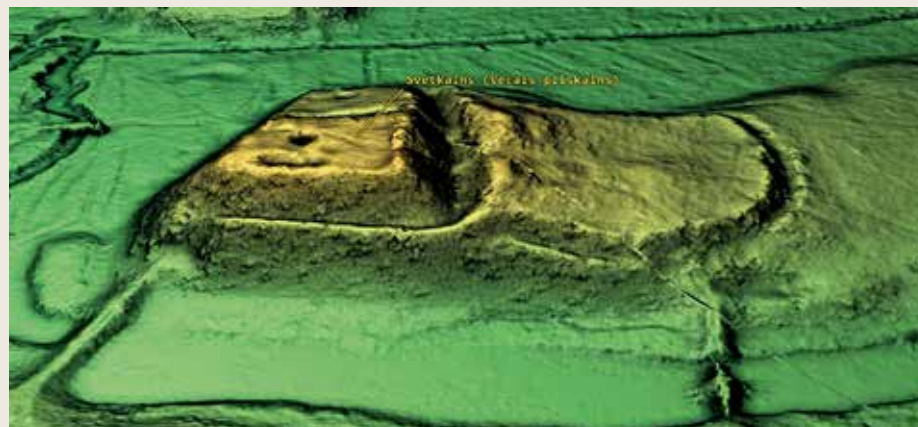
Tērvetes Svētais kalns (Zviedru kalns) – pilskalns

Atrašanās vieta – Tērvete, Tērvetes pagasts, Dobeles novads, Tērvetes upītes labais krasts, 200 m uz ziemeļrietumiem no Tērvetes pilskalns.

Tērvetes Svētais kalns (Zviedru kalns, Heiligenberga) atrodas Tērvetes strauta labajā krastā, 200 m uz ziemeļrietumiem no Tērvetes pilskalns. Pilskalns sadalīts divās daļās, veidojot pilskalnu ar spēcīgi nocietinātām nogāzēm un vaļņu-grāvju sistēmu. Austrumos no pilskalns atrodas priekšpils, kuru no pilskalns atdala dziļš grāvis, pa kuru iet tā dēvētais “Senču” tilts. Starp Svēto kalnu un Tērvetes pilskalns ir bijusi mākslīga ūdenstilpne, kur joprojām redzamas aizsardzības uzbērums paliekas. Pilskalns austrumu pusi atdala 7 m dziļš grāvis un priekšējā aizsardzības līnija. Tērvetes Svētais kalns ir nozīmīga seno zemgaļu kulta vieta un materiālās kultūras avots. Ņemot vērā N. Jēruma pētījumus noskaidrots, ka Tērvetes pilskalns intensīvi sākts apdzīvot tikai 11. gs. beigās, kas norāda, ka zemgaļu vecā pils iespējams atradusies Svētajā kalnā, kur joprojām saskatāmas izteikti spēcīgi veidotas aizsardzības fortifikācijas. Var pieņemt, ka zemgaļi jauno pili cēluši sakarā ar 1107. gadā notikušām sadursmēm ar Polockas kņaziem, un gatavošanos karam ar

polockoviešiem. Pēc rakstījumiem avoti ir zināms ka 1107. gadā Polockas kņzags Georgijs Vseslavičs cenšoties pakļaut zemgaļus uzbrūkot Zemgalei cieta lielu sakāvi karā zaudējot 9000 lielu vīru armiju.

Tērvetes Svētais kalns ir minēts arī Livonijas hronikā saistībā ar cīņām pret Livonijas ordeni. Pils celta mestra Vilekina no Endorpes laikā 1286. gadā, kad ordenbrāļi ieņēma un nostiprina Svēto kalnu (*Heiligenberg*) līdzās Tērvetes pilij. Pirms atgriešanās Rīgā mestrs pili apgādāja – kā hronists stāsta – gan ar apģērbu, gan pārtiku, daudziem stopiem, šķēpiem, bultām, divām akmeņu metamām mašīnām un 300 vīru lielu garnizonu. Dažas dienas pēc mestra aiziešanas uz Rīgu zemgaļi ar zemašiem nespējot padzīt krustnešus no Svētā kalna bija spiesti nodedzināt Tēr-

Tērvetes Svētā kalna pilskalna 3D modelis, www.latvijas-pilskalni.lv

Tērvetes Svētais (vai Zviedru) kalns. Foto: T. Barauskas

vetes pili un atkāpties uz Rakti. No Svētā kalna ordenis bieži organizēja postošus gājienus pret zemgaļiem. Pēc 1290. gada Ordeņa mestrs Kuno, nolēmis, ka Svētais kalns vairs nav vajadzīgs, pavēlēja pili nodedzināt un nojaukt pēc tam garnizonam doties prom uz Rīgu.

Nosaukums Zviedru kalns ir saistīts ar 18. gadsimta Ziemeļu kara notikumiem, kad 1701. gadā Kārlis XII uzbruka Kalnamuižas pilij no Svētā kalna. Tā kā kalnu sauc par Svēto kalnu, tiek uzskatīts, ka tas, iespējams, ir bijis seno zemgaļu kulta vieta pēc zemgaļu pārceļšanās uz līdzās esošo jauno pili Tērvetes pilskalnā.

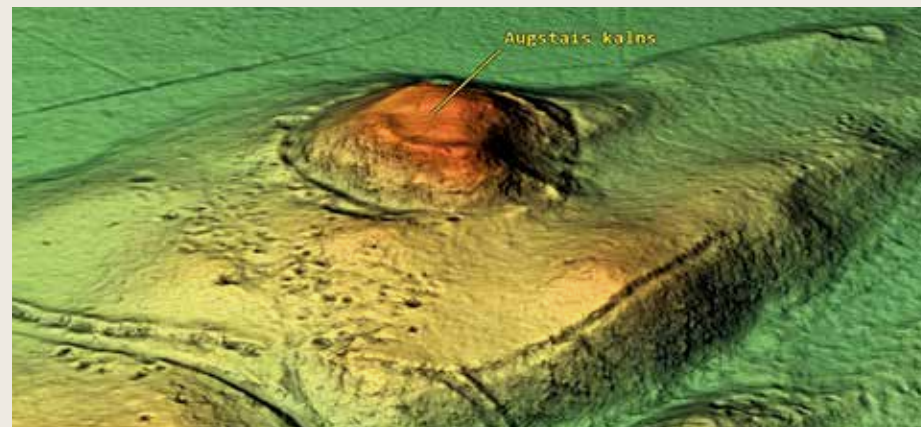
Sila kalns (Augstais kalns)

Atrašanās vieta– Mežmuiža, 300 m uz dienvidiem no Sila kapiem, Vilces pagasts, Jelgavas novads.

Silakalns jeb Augstais kalns (arī Mežmuižas Silakalns, Plātes kalns). Silene – zemgaļu zeme kura minēta 1254. gadā Upmales un Zemgales dalīšanas līgumā starp Rīgas arhibīskapu, Livonijas ordeni un Rīgas domkapitulu. Starp Zemgalē nosauktajām zemēm minēta arī Silene (*Sillene*). Silakalns ir ZA–DR virzienā orientēts apmēram 20 metrus augsts kalns. A un Z pusē tas norobežots ar gravu un aptuveni vienu metru augstu valni. Pilskalna plakuma garums ir aptuveni 50 m, bet platums 20–30 m. Dienvidu un rietumu pusē pilskalnu ieskauj Bebru purvs, kas padara to nepieejamu šajā virzienā. Kultūrslānis plakumā un nogāzē ir vairāk kā vienu metru biezs. Uz austrumiem no pilskalna atradušās divas nocietinātas priekšpils. Pilskalns ir bijis apdzīvots jau pirms mūsu ēras, tajā at-

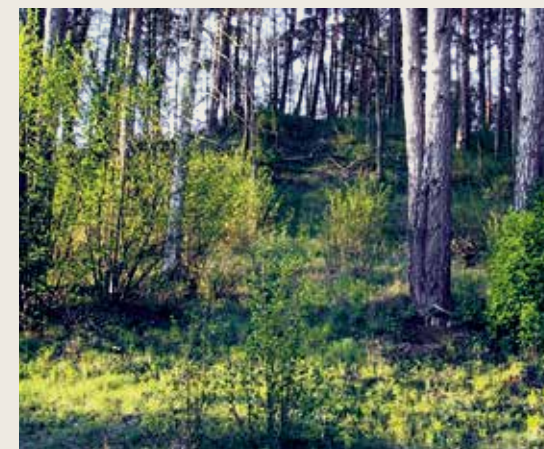

Silakalna pils rekonstrukcija. Zīmējis N. Jērums

Silakalna pilskalna 3D modelis, www.latvijas-pilskalni.lv

rastā keramika liecina, ka tas bijis apdzīvots arī 9.–13. gs. Pēc pēdējiem pētījumiem tiek apšaubīts Sila kalna saistība ar Silenes zemes centru, atsevišķi lietuviešu pētnieki to identificē ar Šilēnu pilskalnu Šauļu rajona, Kuršēnu pagastā. Paliek neatbildēts jautājums kas ir par pilskalnu Aukstajā kalnā, un pie kuras zemes tas pieder? Tērvetei, Žagarei vai tomēr Silenei.

Silakalna pilskalns.
Foto: N. Jērums

Raktes pilskalns, Žagare. Foto: G. Zabiela

Žagares Raktes pilskalns

Atrašanās vieta – 700 metri uz austrumiem no Žagares pilskalna, Žagare, Jonišķu rajons.

Raktes pilskalns jeb Raktuves kalns atrodas 700 m uz austrumiem no Žagares pilskalna, saukto par Žvelgaiča kalnu. Raktes pilskalns ir 6–7 m augsts kalns Svētes labajā krastā. Tas atrodas apmēram 100 m uz dienvidaustrumiem no upes, un no visām pusēm to ieskauj mitras pļavas. Pilskalnam ir ovāla forma, un tas ir 70 m garš (no ziemeļaustrumiem līdz dienvidrietumiem) un 30 m plats.

19. gadsimta sākumā pilskalnā tika ierīkoti katoļu kapi. Ierīkojot jaunas kapa vietas, rakšanas laikā pilskalnā atrastas senlietas kuras datējamas ar vēlo dzelzs laikmetu. Kalna ziemeļaustrumu pakājē starp pilskalnu un upi tika atrastliels skaits keramikas lausku. 1996. gadā ar-

heoloģiskās izpētes laikā pilskalna ziemeļu un austrumu pakājē tika konstatēta sena apmetne līdz 2 ha platībā, kas pastāvēja visu dzelzs laikmetu. 1999. gadā tika pētīta pilskalna ziemeļrietumu nogāzes daļa. Saskaņā ar jaunākajiem arheoloģiskajiem pētījumiem pilskalnā tika konstatēts līdz 2,3 m biezs kultūrlānis. Pilskalns ticis apdzīvots jau pirms mūsu ēra.

Raktes (*Ratten, Racken, Rakel, Racketen*) vārds pirmo reizi rakstītajos avotos tika minēts 1271. gadā, kad Livonijas ordeņa karaspēkam, kuru vadīja mestrs Valters fon Norteke, izdevās ieņemt zemgaļu Mežotnes, Tērvetes un Raktes pilis. Otro reizi tā tika pieminēta 1286. gadā, kad zemgaļi paši Livonijas ordeņa karaspēka darbības rezultātā nodezina nesen atjaunoto Tērvetes pili un atkāpās uz Raktes pili, kas atrodas 20 km uz dienvidaustrumiem no Tērvetes. 1288. gadā Livonijas ordeņa karaspēks mestra Kūnono Hacigenšteinas (*Kūne von Hazigenstein*) vadībā atkal uzbrūk Raktes pilskalnam, iznīcināja tās senpilsētu bet pili nespēja ieņemt. Pēdējo reizi Raktes pils pieminēta 1289. gadā, kad zemgaļi atkāpjas no Dobeles pils. Tomēr Livonijas ordeņa karaspēkam izdodas iekļūt Raktes pils ieejas vārtos un ieņemt pili nodezinojot to kopā ar senpilsētu. Raktes vārds vēl minēts 1426. gadā nosakot robežu starp Livonijas konfederāciju un Lietuvas valsti.

Žagares Aukštadvara kalns

Atrašanās vieta – Žagare, Jonišķu rajons.

Žagares pilskalns, saukts arī par Zvelgaiču kalnu (Aukštadvaru, Pliko) kalnu, atrodas Jonišķu rajona Žagares pilsētā. Žagares vārds pirmo reizi minēts 1254. gada Upmales un Zemgales dalīšanas līgumā starp Rīgas arhibīskapu, Livonijas ordeni un Rīgas domkapitulu. Žagare kopā ar Sileni (*Silene et Sagare cum suis terminis*) tiek iedalīta Rīgas arhibīskapam. Žagare tiek pieminēta arī 1271. gada 27. augusta līgumā starp Livonijas ordeni un Rīgas arhibīskapu, kurā atrunāts iespējamās pils celšana žagarē vai Silenē.

Aukštadvaru (Žvelgaiču) pilskalns, Žagare. Foto: R. Ginkus

Žagares pilskalns izvietots iegarena paugura augstākajā daļā Svētes upes kreisajā krastā. Pilskalns orientēts no ziemeļaustrumiem uz dienvidrietumiem, pilskalnam ir trapeces forma. Pilskalna plakuma garums sasniedz 55 metrus, bet tā platums mainās no 50 metriem dienvidrietumos līdz 68 metriem ziemeļaustrumos ar kopējo platību 1800 m². Tā plakumu ieskauj metru augstun 10 metrus plats valnis. Pilskalna dienvidrietumu nogāzē ir bijis izrakts līdz 14 metriem plats, un metru dziļš aizsarggrāvis, savukārt ziemeļaustrumu nogāzē aizsarggrāvja platums ir divus metrus dziļš, un 14 metrus plats. Ziemeļaustrumu puses nogāzē ir bijusi 3 metrus plata terase. Arheoloģisko izrakumu laikā noskaidrots ka pilskalna kultūrslānis sasniedz līdz pat 1,2 metru dziļumu. Uz ziemeļaustrumiem no pilskalna atradusies senpilsēta 3 ha platībā.

Pilskalns netiek pieminēts 13. gadsimta zemgaļu cīņās pret krus-ta karotājiem, var pieņemt, ka iespējams Žagares pilskalns nocietināts 1272. gadā un pastāvējis līdz 14. gadsimta sākumam par ko liecina arheoloģiskie atradumi.

Arheoloģiskās izpētes laikā noskaidrots, ka pilskalnam ir divi apdzīvotības posmi. Pirmais posms attiecināms uz 13.–14. gadsimtu, bet otrs apdzīvotības posms attiecināms uz 16.–18. gadsimtu, kad pilskalnā atradusies Žagares muiža, kura vēstures avotos minēta 1495. gadā.

Sidrabenēs (Kalneles) pilskalns

Atrašanās vieta – Kalneles ciems, Jonišķu rajons.

Sidrabene, Sidabre jeb Sidrabe (*Sidobren, Sydobren, Sydober, Sydobre*) – pils Sidabres un Vilkaušesupes satekā Lietuvas teritorijā, kas minēta Atskaņu hronikā 1289./1290. gadā saistībā ar Livonijas ordeņa karaspēka un mestru Kūno no Hacigenšteinas (*Kūne von Hazigenstein*) karaspēka priekšgalā karagājienā pret zemgaļiem. Tā kā Sidrabe nav minēta senā-

Sidrabenēs (Kalneles) pilskalns. Foto: N. Jērums

Šilēnu pilskalns. Foto: V. Valskys

kā 1254. gada Zemgales sadalīšanas dokumentā, uzskata, ka tā ietilpusi Upmales zemē.

Sidrabenies pilsvieta lokalizējama Kalneles ciemā 3 km uz ZR no tagadējiem Jonišķiem. Sidrabenies komplekss sastāv no pilskalna un senpilsētas. Sidrabenies pilskalna nogāzes 4–6 m augstas. Pilskalna plakums – ovāls 70×45 m liels. Uz Z no pilskalna atrodas priekšpils kuras izmēri ir aptuveni 130×40 metri. Uz DA no pilskalna ir bijusi 6 ha liela senpilsēta. Pilskalna pakājē veiktajos arheoloģiskajos izrakumos noskaidrots, ka kultūrslāņa biezums sasniedz 90 cm. Pilskalna pakājē bijis metru dziļš un 4 m plats aizsarggrāvis. Pilskalna kultūrslāņi radušies trīs periodos: 5.–10. gadsimts, 11.–13. gadsimts un 16.–17. gadsimts. Bet pilskalna senākais apdzīvotības posms attiecināms uz 1. g. t. p. m. ē.

Atskaņu hronikā Sidrabenies pils ir minēta kā pēdējā kuru Livonijas ordeņa karaspēks noposta 1290. gadā, daļa zemgaļu no pils aiziet kopā

ar krusta karotājiem uz Mītavu (Jelgavu), bet daļa zemgaļu nepadodas un aiziet uz Lietuvu kur kopā ar lietuviešiem turpina cīņu pret Livonijas ordeni.

Sidrabenies pilskalns pēdējo reizi minēts 1426. gada robežlīgumā starp Livonijas ordeni un Lietuvu (*ein geberg Sydobber, Suddoberschen bergh*). Mūsdienās pilskalnā ir ierīkota kapsēta, un pilskalna plakumā ir uzcelta baznīca.

Šilēnu pilskalns

Atrašanās vieta – Šilēnu ciems pie Kuršēnu pilsētas, Šauļu rajons.

Šilēnu pilskalns iespējams ir 13. gadsimta avotos minētā zemgaļu zemes Silenes (*Sillene*) pilsnovada centrs. Silene – zemgaļu zeme kura minēta 1254. gadā Upmales un Zemgales dalīšanas līgumā starp Rīgas arhibī-

Šilēnu pilskalns. Foto: A. Bitaitis

kapu, Livonijas ordeni un Rīgas domkapitulu. Pilskalns atrodas atsevišķi brīvi stāvošā kalnā Ventas upes kreisajā krastā. Pēc formas pilskalns ir ovālas formas, iegarens kalns orientēts AR virzienā, kura izmēri ir 28×22 metri. Pilskalnam ir 10 metrus plats, 2 metrus augsts 70 metrus garš valnis, kurš ieskauj dienvidu, rietumu un ziemeļpusi. Pilskalnam ir aptuveni 11–12 metrus augsts ar stāvām nogāzēm. Pilskalnam dienvidaustrumu pusē bijusi 2 ha platībā fiksēta senpilsētas teritorijas vieta. 700 metrus attālumā no pilskalna atrodas 5.–7. gs. kapulauks. Pilskalna apdzīvotība līdz 14. gs. sākumam.

Jurgaiču (Domantu) pilskalns – Krusta kalns

Atrašanās vieta – Šauļu apriņķis, Šauļu rajons, starp Jurgaiču un Domantu ciematiem.

Jurgaiču pilskalns atrodas Kulpes upes kreisajā krastā. Pilskalnam ir ovāla forma 25 m garumā un 17 metru platumā, tas orientēts A-R virzienā. Pilskalna rietumu pusē ir izveidots 13 m garš, 2,5 m augsts un 14 m plats valnis, ar kopējo nogāzes garumu 7 m. Pilskalna pakājē ierīkots 10 m plats un 0,5 m dziļš grāvis, aiz kura izveidots 19 m plats, 2 m augsts uzbērums. Pilskalna A pusē izveidots 17 m garš, 3 m augsts, un 15 m plats uzbērums, pilskalna nogāzes ir 6–8 metrus augstas. Savu nosaukumu pilskalns ieguvis no netālu esošiem Jurgaiču un Domantu ciematiem.

Pilskalna pakājē atradusies 3 ha liela senpilsēta kas izvietojusies rietumu, austrumu un ziemeļu pusē. Tā arheoloģiski pētīta 1990, 1991. un 1993. gadā. Senpilsētas teritorijā fiksēts līdz vienam metram biezs kultūrslānis, pēc atradumiem: sudraba sakta, dzelzs naži, bultu uzgaļi, stikla kaklarotas, dzīvnieku kauli un keramikas senpilsētas apdzīvotības posmu var attiecināt uz 13.–14. gs. 200 m attālumā no pilskalna atrodas senkapi kur mirušie guldīti laika posmā no 9.–12. gadsimtam. Ņemot vērā iegūtos avotus pilskalna izpēti laikā, noteikts ka pilskalns ticis apdzīvots no mūsu ēras 1.gs. līdz 14.gadsimta vidum. 14.gs. rakstītajos

Jurgaiču (Domantu) pilskalns – Krusta kalns. Foto: J. Danauskas

avotos minēti notikumi kuros krustneši 1348. gadā nodedzina Kuļu pili, kas tiek identificēta ar Jurgaiču pilskalnu.

Pilskalns pazīstams kopš 19. gadsimta, tā rietumu pusē atradusies kapela. Pilskalnā 1961. un 1975. gadā padomju varas laikā tika novākti visi krusti. Pilskalna plakumā un nogāzēs mūsdienās izvietoti 200 000 krustu, starp kuriem ierīkotas nelielas taciņas. Pilskalns mūsdienās tiek uzskatīts par Lietuvas katoļu svētvietu, kuru ik gadu apmeklē daudzi tūkstoši svētceļnieku un tūristu.

Papiles pilskalns. Foto: S. Kazlauskas

Papiles pilskalns I

Atrašanās vieta – Papiles pilsētiņa, Akmenes rajons.

Papiles I pilskalns atrodas Ventas upes kreisā krasta satekā ar strautu kuram nav dots nosaukums. Pilskalns ierīkots kalna grēdā Z-D virzienā, pilskalna plakuma izmēri ir 55×25 metri, tam ir taisnstūra forma ar noapaļotiem galiem ar kopējo platību aptuveni 1400 m². Pilskalns nostiprināts ar 20 metrus platu, 5,5 metrus augstu valni dienvidu pusē, ar 9,5 metrus augstu nogāzi pret ziemeļiem. Uzeja uz pilskalna plakumu vedusi no pilskalna dienvidu puses, gar valni kreisajā pusē. Pilskalnam ir mākslīgi nostāvinātas nogāzes, nogāze pret Ventas krastu ir 20 metrus augsta, bet pilskalna rietumu nogāze sasniedz 15 metru augstumu. Iepretim pilskalna valnim dienvidos atradusies Papiles pilskalna priekšpils kuras platība ir aptuveni 2500 m². Uz rietumiem un ziemeļiem no pilskalna atradusies aptuveni 3 ha liela senpilsēta. Šeit apzināšanas un izpētes darbi norisinājušies 1986., 1998. un 2000. gadā.

19. gadsimtā, līdzīgi kā Rakes pilskalnā, Papiles I pilskalnā ierīkota kapsēta. Pilskalna nogāzes ir apaugušas ar lapu kokiem. Aptuveni 300 metrus no pilskalna 1955. gadā atklāts kapulauks, kurā apbedījumi datējami ar 7.–14.gadsimtu.

Pilskalns ticis apdzīvots jau pirmā gadu tūkstoša otrā pusē pirms mūsu ēras līdz 14. gadsimta otrai pusei. Papiles pils minēta 14. gadsimta rakstītajos avotos, kur aprakstīti notikumi 1339. un 1359. gadā, kad pilij uzbrūk Livonijas ordeņa karaspēks.

Incēnu (Dobes) pilskalns

Atrašanās vieta – Dobeles novads, Vītiņu pagasts, Kokmuiža pie Avīknes upītes.

Dobes jeb Incēnu pilskalns (*Dobēn*) ir zemgaļu pilskalns 5 km no Auces – Ezeres lielceļa Avīknes upes krastos pie Kokmuižas kuras agrākais nosaukums ir bijis *Dobesberg* (Dobeskalns). Dobes pilskalns izceļas apkārtējā ainavā kā savrupstāvošs aptuveni 20 m augsts kalns ar savu iz-

Dobes pilskalns 3D modelis, www.latvijas-pilskalni.lv

Dobes pils rekonstrukcija. Zīmējis N. Jērums

teiksmīgo formu, un priekšpili kas paceļas virs apkārtējā reljefa par dažiem metriem, ar mākslīgi veidotām nogāzēm. Pilskalna plakumam ir gandrīz četrstūra forma ar noapaļotiem galiem. Plakuma aptuvenie izmēri 35×40 m. Pilskalnam dienvidu malā izveidots 70 m garš un 7 metrus augsts valnis.

Pilskalns uzlūkojams kā komplekss kopā ar Mežkalna pilskalnu. Incēnu vārds radies jaunākos laikos no blakus esošajām “Incēnu” mājām. Pilskalns ierīkots, daļēji pārveidojot vienu no Dobes kalnu paugurgrēdas pakalniem. Pilskalnu pētnieks Ernests Brastiņš uzskatīja, ka Incēnu pilskalnā atradusies zemgaļu Sidrabenes pils, jo tās tuvumā vēlāk atradusās “Sudrabiņu” mājas un “Sudrabbirze”.

Tiek uzskatīts ka Incēnu pilskalns ir bijis senais Dobenes zemes pilsnovada centrs ar spēcīgi nocietinātu pili pilskalnā, un D-DA lielu senpilsētu pilskalna pakājē par ko liecina biežais kultūrslānis. Rakstītos avotos Dobene (Dubene) viena no Zemgales zemēm minēta 1254. gada Zemgales dalīšanas līgumā starp Rīgas arhibīskapu, Livonijas ordeni un Rīgas domkapitulu. Ir pieņemts uzskatīt ka šīs minētās zemes pilsnovada centrs ir Dobes pils (Incēnu pilskalnā). Dobenes zeme tiek minēta arī 1272. gadā Zemgales dalīšanas līgumā starp Rīgas kapitulu un Livonijas ordeni kur viena no zemēm tiek saukta par Dobeni (*castrum Dobene*). Atskaņu hronikā minēts ka pēc neveiksmīga uzbrukuma Tērvetei, Livonijas ordenis ceļ pili Dobes kalnā. Vairāki vēsturnieki izteikuši pieņēmumu ka pils tiek celta līdzās Dobes pilskalnam Meža kalnā. Ņemot vērā ka arheoloģiskie izpētes darbi nav notikuši ne vienā no minētiem pilskalniem izteiktais pieņēmums zinātniski nav apstiprināts.

Incēnu pilskalns (Dobe). Foto: N. Jērums

Incēnu Mežakalns – pilskalns

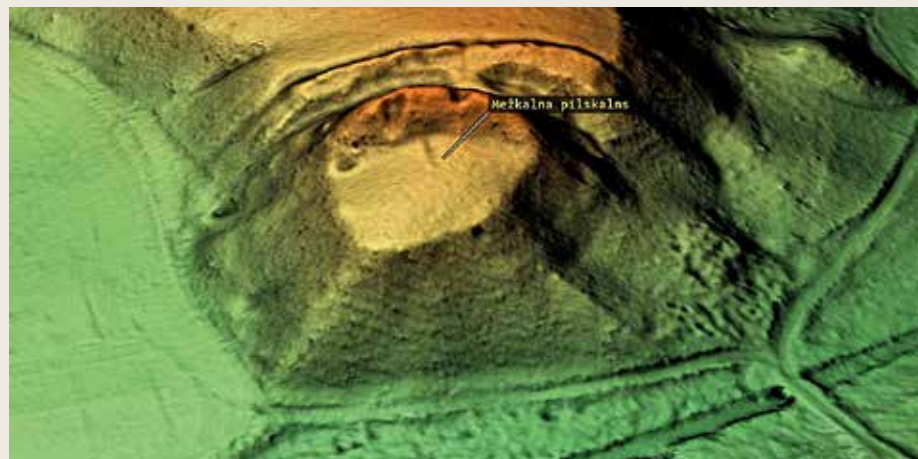
Atrašanās vieta – Dobeles novads, Vītiņu pagasts, Kokmuiža pie Avīknes upītes.

Meža kalns jāaplūko kompleksi ar Dobes pilskalnu, no kura tas atrodas 100 m uz ziemeļrietumiem. Abas nocietinātās vietas šķir Avīknes upītes grava un ceļš no Kokmuižas. Pilskalnu no aptuveni 2 km garās kalnu grēdas atdala dziļš grāvis ar uzbērumu. Pilskalnam ir bijusi liela priekšpils, kuru arī atdala vēl dabā saskatāms valnis.

Pilskalns ir aizaudzis ar lieliem kokiem, galvenokārt ozoliem. No otra pilskalna, no strauta puses, to atdala divi grāvji un vaļņi. Pirmais uzbērums ir 10 m augsts, otrais – tikai 4 m. Pilskalna plakums ir aptuveni 60×70 m liels. Pilskalna kultūras slānis nav intensīvs, tajā tika atrastas

Incēnu pilskalns (Mežakalns). Foto: N. Jērums

Incēnu pilskalna 3D modelis (Mežakalns), www.latvijas-pilskalni.lv

ogles. Tiek uzskatīts, ka Mežkalna pilskalnā atradusies 1260. gadā Atskaņu hronikā minētā Vācu ordeņa celtā koka pils, kuru cēla ordenbrāļi pēc neveiksmīgas Tērvetes pils aplenkšanas. Atskaņu hronika stāsta, ka bargā ziemā 1259/1260. (vai 1258/1259.) gadā ordeņa brāļi cēluši Dobes pili. Pilij bijis jākalpo par aizsargu pret lietuviešu iebrukumiem un atbalsta punktu ordeņa sirojumam lietuviešu un zemgaļu zemēs. Hronika vēsta par zemašu neveiksmīgu uzbrukumu Livonijas ordeņa pārvaldītajai Dobes pilij. Pēc slavenās Durbes kaujas 1260. gadā Livonijas ordenis zaudē savu ietekmi kuršu apdzīvotajās teritorijās, un baidoties no zemgaļu atreibības pamet arī Dobes pili. Tomēr jāatzīmē, ka par Dobes pils iespējamo atrašanās vietu ir izteikti dažādi viedokļi, vēl viena versija ka Dobes pils bijusi jāmeklē Kurzemē Vormsātu pilskalnā (Kuldīgas rajons, Nīkrāces pagasts) kura tuvumā bijušas Dobes mājas.

Mežakalna pakājē ir atrasti divi ievērojami depozi. Pirmais depozi atrasts 1869. gadā: padziļinot grāvi kur 45 cm dziļumā atrasti 1260 priekšmeti, to kopsvars bija 120 kg. Minētais depozi ir viens no ievērojamākajiem Baltijas reģionā. Depozītā starp senlietām atrastas rotas, ieroči, sadzīves priekšmeti un kalēja piederumi. Depozi datējams

ar 5.–7. gs. un tiek uzskatīts par ziedojumu, iespējams pēc veiksmīga karagājiena un gūtas uzvaras kaujā. Otrs Kokmuižas (*Līgotņu*) depoziāts atrasts 1929.gadā, netālu no pirmā depoziāta, tā kopējais svars bija 16 kg. Tajā bijušas 130 salauztas un degušas senlietas (rotas, ieroči un sadzīves priekšmeti).

Spārnu pilskalns (Spārnu kalns)

Atrašanās vieta – Spārnu ezera austrumu krasts, Īles pagasts, Dobeles novads.

Spārnu pilskalns (Spārnu kalns) – Spārnene ir zemgaļu zeme kura minēta 1254. gadā Zemgales dalīšanas līgumā starp Rīgas arhibīskapu, Livonijas ordeni un Rīgas domkapitulu. Starp Zemgalē nosauktajām zemēm minēta arī Spārnene (*Spārnene*). Ņemot vērā līdzās esošo Spārnu ezeru, vēsturnieki uzskata, ka blakus spēcīgi nostiprinātais pilskalns ir dokumentos pieminētais Spārnenes pilsnovada zemes centrs.

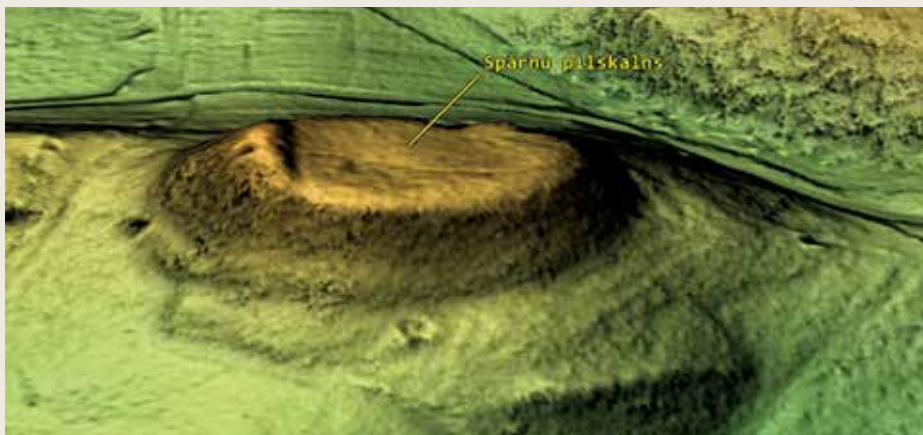
Spārnu pilskalns ir iegarenas formas, orientēts ziemeļu – dienvidrietumu virzienā. Pilskalns ir apmēram 30 m augsts ar iegarenu ovālu

Spārnu pilskalns. Foto: Dobeles novads

Spārnenes pils rekonstrukcija. Zīmētājs N. Jērums

Spārnu pilskalns 3D modelis,
www.latvijas-pilskalni.lv

formu, un 2 m augstu valni ziemeļu daļā. Kalna malas ir neparasti stāvas, gandrīz 45° leņķī, kas zemgaļu pilskalnus ir retums. Šāds stāvums ir 10 m augstumā viss apkārt pilskalnam. Pilskalns plakuma aptuvenie izmēri ir 30×40 m. Pilskalns ir izkopts un no tā paveras skats uz Spārnu ezeru. Rietumos no pilskalns konstatējama senpilsētas vieta ar 30–90 cm biezu kultūrslāni, kur atrasti dzīvnieku kauli un sadedzināta māla apmetuma fragmenti. Senpilsēta izvietota pakalnā līdzās ezeram ar izteikti nostāvinātām nogāzēm un valni kas ietver senpilsētas DR malu. Pilskalns apdzīvotība attiecas uz 9–13. gs. Pilskalns kultūrslānis ir apmēram 1 m biezs. Spārnu pilskalnā un ap to ir atrasta ripas keramika, sudraba pakavsakta, 2 sudraba stieniši, bronzas piekariņš u.c.

Babotes pilskalns (Kartavu kalns)

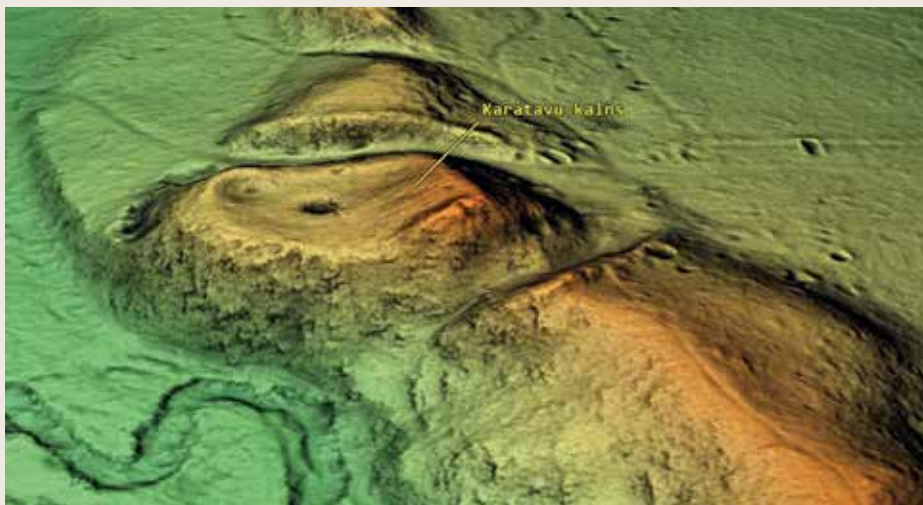
Atrašanās vieta – Jaunpils pagasts pie Sparvām, Jaunpils novads.

Babotes (*Baboten*) pilskalns (Kartavu kalns) atrodas Jaunpils novada, Jaunpils pagastā pie Sparvu mājām līdzās Bikstupītes atekai vienu kilometru uz dienvidiem no Jaunpils muižas. Pilskalns ierīkots uz aptuveni 100 metrus gara kalna raga, kuru sauc par “Kartavu kalniem”. Pilskalns no kalna raga atdalīts izrokot dziļu grāvi smilts izmantojot 7 metrus augstā vaļņa izveidošanai pilskalns dienvidgalā. Pilskalns plakumu ieskauj viss apkārt ap vienu metru augsts uzbērums. Pilskalns vidū atrodas bedre, iespējams līdzīgi kā citos zemgaļu pilskalnus akas vieta. Pilskalnam konstatētais kultūrslānis sasniedz aptuveni 90 cm.

Babotes pils, spriežot pēc 1272. gada zemgaļu zemju dališanas dokumenta bijusi atsevišķa novada (provincia) centrs Dobes (Dobenes) zemē. Pilskalns minēts Atskaņu hronikā saistībā ar 1279. gada notiku-

Babotes (Kartavas) pilskalns, www.latvijas-pilskalni.lv

Babotes (Kartavas) pilskalna 3D modelis, www.latvijas-pilskalni.lv

miem Zemgalē. Pie Babotes pilskalna notikusi kauja starp Dobeles zemgaļu karaspēku, kuru vadīja Nameisis, un bēgošo apvienoto kuršu un Livonijas ordeņbrāļu karaspēku, kuru vadīja Kuldīgas fogts Johans no Ohtenhauzenes.

Jaunpils

Atrašanās vieta – Jaunpils, Jaunpils novads.

Jaunpils bijusi ordeņa Dobeles komturejas pils, novada centrs. Pils celtniecības laiks nav zināms, tā pirmo reizi pieminēta 1411. gada ordeņa piļu sarakstā. Jaunpils līdz ar Jelgavu, Dobeli, Saldu un Skrundu veidoja aizsardzības līniju no Lielupes līdz Ventai, vērstu pret lietuviešu iebrukumiem Livonijas valstī.

Jaunpils ir tipiska ūdens pils, tā celta uz nelielas pussalas, kuru no trīs pusēm aizsargā uzstādītie dzirnavu dīķa ūdeņi. Ceturtajā austrumu pusē pieeju pilij aizšķērsoja mākslīgi rakts aizsarggrāvis, kurš vēlāk mui-

žas laikā aizbērts. Pils plānā veido neregulāras formas četrstūri, kuram 15. gs. dienvidu stūrī piebūvēts liels, ugunsieroču tornis. Pils korpusiem bijuši divi stāvi, un zem tiem bijuši dziļi pagrabi. 17. gs. pārbūvē ziemeļaustrumu malā aizsargsienas ārpusē uzcelts jauns dzīvojamais korpus, izbūvēts neliels vārtu tornītis un uzcelta virtuves piebūve pie ziemeļrietumu sienas. Galvenie vārti pilī atradušies dienvidrietumu sienas vidū. Pils plānā veido trapeci ar 40,5 m un 29,6 m garām malām. Apaļā torņa diametrs ir 11,5 metri. Pils celta no laukakmeņiem, bet mūru augšdaļā izmantoti arī ķieģeļi.

Mūsdienās pili var apmesties uz nakšņošanu, ieturēt maltīti un iepazīties ar pils ekspozīciju un vēsturi.

Jaunpils pils. Foto: M. Pileckas

Izdevējs

UAB „Ex Arte“

Z. Sierakausko g. 15A-26, 03105 Vilnius

www.exarte.lt

Aprite 2000 gab.

Šī publikācija ir tapusi projekta LLI-453 „Sekojošā Livonijas Ordeņa krustnešu gājienam rietumu Zemgalē” ietvaros, ko finansē Eiropas Savienības Interreg V-A Latvijas – Lietuvas programma 2014. – 2020.gadam.

Projekts paredz ilgtspējīgu kultūras tūrisma veicināšanu un tūrisma potenciāla palielināšanu vēsturiskajā Zemgales teritorijā (Latvijas – Lietuvas pārrobežu reģionā), piedāvājot unikālu iespēju izpētīt tematisko kultūras maršrutu “Sekojošā Livonijas ordeņa krustnešu gājienam Rietumu Zemgalē”.

Kopējās projekta izmaksas ir 838 tūkst. eiro. Projekta līdzfinansējums no Eiropas Reģionālās attīstības fonda ir 713 tūkst. eiro.

Šī publikācija ir sagatavota ar Eiropas Savienības finansiālo atbalstu. Par šī publikācijas saturu pilnībā atbild Dabas mantojuma fonds, un tas nekādos apstākļos nav uzskatāms par Eiropas Savienības oficiālo nostāju.

Izdevējs

UAB „Ex Arte“

Z. Sierakausko g. 15A-26, 03105 Vilnius

www.exarte.lt

Aprite 2000 gab.